

Yeni belgeler ışığında

Türkiye'de dönme yahudi gerçeği

Dr. Hüdâ Derviş

ARK

ARK Kitapları-28
Güncel- 2

Yazarın Adı
Dr. Hüdâ Derviş

Türk Dili Çevirisi
Dr. Mustafa Özcan

Dizgi-İç Tasarım Kadohor Ajans

Kapak Tasarım
Ersin Şahin

Editör Hasan Kurt

Baskı&Cilt: Lord Matbaası

© Özgü Yayınları Ekim-2006

ISBN-975-8911-27-9

ARK Kitapları, ÖZGÜ Yayıncılık Reklam ve Tanıtım Hizmetleri
San. ve Tic. Ltd. Şti'nin bir ürünüdür.
Özgü Yayıncılık Reklam ve Tanıtım Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
Ticarethane Sok. No: 59 Kat:1 Cağaloğlu-İstanbul
Tel.: 0212 511 38 26 -511 75 52 Faks: 0212 526 58 76
e-mail: arkkitaplari@mynet.com

Dr. Hüdâ Derviş

Yeni Belgeler Işığında

TÜRKİYE'DE DÖNME YAHUDİ GERÇEĞİ

Çeviren
Dr. Mustafa Özcan

ARK

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7
Çevirenin Önsözü 9
Önsöz 13
Birinci Kısım: Dönme ve Dönmelik
Birinci Bölüm
Sabetay Sevi'nin Ortaya Çıkması ve Daveti 23
a. Türkiye'de dönme hareketinin ortaya çıkmasını sağlayan sebepler . . 23
b. Sabetay Sevi'nin yetişmesi 26
c. Sabetay Sevi'nin inanç esasları 27
d. Sabetay'ın Müslüman olduğunu açıklaması 36
e. Kurucusunun ölümünden sonra Sabetayistlerin çalışmaları 42
e1. Yakup Çelebi grubu 42
e2. Karakaşlar grubu 43
e3. İbrahim Ağa grubu (Kapancılar) 43
f. Dönmelerde mum söndürme bayramı 44
g. Sabetayist dönmelerin dili 45
İkinci Bölüm
Dönmelerin Türk Toplumu Üzerindeki Siyasi ve Ekonomik Etkileri . . 47
A- Dönme Yahudilerin Türkiye'deki ekomomik hayat üzerindeki etkisi47
B- Dönme Yahudilerin Siyasi Etkisi 49
C- Dönmeler Topluluğunun İttihad Terakki Cemiyeti ile Alakası . 51
D- Dönmeler ile Masonlar Arasındaki Bağlantı 60
E- Dönmelerin Mustafa Kemal Atatürk ile Alakası 62

Üçüncü Bölüm

Dönme Yahudilerin Türk Toplumunun Düşünme Tarzını Değiştirmedeki Rolü 65
1- Türkiye'de Dönme Yahudilerin Basında Etkisi 65
a. Halide Edip 69
b. Ahmet Emin Yalman 69
c. Abdi İpekçi 70
d. İsmail Cem 70
2- Dönme Yahudilerin Türk Düşünme Hayatındaki ve Edebiyatındaki Etkisi 71
Bir Kitabın Tahlili: Ilgaz Zorlu'nun "Evet, Ben Selânikliyim, Türkiye Sabetaycılığı" 77
Sonuç 167
Kaynaklar 171

SUNUŞ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla....

Müslümanlığı kabul etmiş olan yahudiler problemi, Arap - İslâm Medeniyet Tarihi alanında araştırma yapanların uykusunu kaçırmaya devam etmektedir. Zira Müslümanlığı kabul eden yahudilerin dürüstlükleri etrafında birtakım şüpheler vardır. Bu şüphelerin geçerli sebepleri de bulunmaktadır.

Öte yandan çeşitli İslâm ülkelerindeki yahudi topluluklarının tarihi, objektif-ilmî araştırmadan yeterince nasibini almamıştır. Dr. Derviş'in sunduğu ***"Türkiye'de Dönme Yahudi Gerçeği"*** isimli araştırmasının önemi buradan geçmektedir. ***"Osmanlı Devleti'nde Dönme Yahudi Gerçeği"*** de diyebileceğimiz bu eser, objektiflik ve ilmîlik vasfını taşımaktadır. O Osmanlı devleti ki, İslâm dünyasını koruyan ve çeşitli dünya güçlerine karşı İslâm'ı temsil eden dünya çapındaki son kuvvet idi. Özellikle yükselişe geçen Avrupa güçleri karşısındaki son büyük İslâm gücü idi.

Türkiyat araştırmaları uzmanı Dr. Derviş'in bu araştırmada ortaya attığı soru dönme yahudilerin kimliği ile ilgilidir. Dönmeler yahudi midir, müslüman mıdır? Dönme yahudilerin kişisel özellikleri çifte kültürlü topluluklar için ikincil bir kimlik tarzında her iki dinden örnekler taşımaktadır. Müslümanlar bu ikinci kimlik özelliğini, dışardan gelen genel akınlar arasında hesaba katmamışlardı. Öte yandan dönmeler geleneksel yahudi kimliğine uyan bir konumda da değildir. Bu noktadan hareketle şu sorularla karşı karşıyayız: Herhangi bir beşerî topluluk iki dinî kimliği birbirine karıştırarak tek kimlik sahibi olabilir mi? Dönme bir kişi aynı anda hem yahudi, hem müslüman olabilir mi? Dönme topluluğunun özellikleri, tarihî kökleri ve gerçek yüzü nedir?

Dr. Derviş bütün bu soruları objektif ve akademik bir çerçevede ele alıp incelemiştir. Araştırmacımız, dönme yahudilerin gizli yönlerini açıklığa kavuşturmak ve bilgiye ulaşmak gayreti içerisinde tarihî gerçeğin arayıcısı olmuştur. Gerçek şudur ki: Dönmeler topluluğu sadece sosyal tarihi temsil eden bir fenomenden/olgudan ibaret değildir. Onlar aynı zamanda kültürel, sosyal ve antropolojik alanda eşi bulunmaz bir olgudur. İşte bundan dolayıdır ki, dönmeler gerçeğinin araştırılması ayrı bir önem taşımaktadır.

Hacmi küçük, fakat ulaştığı sonuç ve bilgiler itibarıyla değeri büyük olan bu kitaptaki malumatı burada tekrarlamaya ihtiyaç duymuyoruz. Fakat biz "Sosyal ve İnsanî Araştırmalar Merkezi" olarak duymakta olduğumuz övünç ve mutlulukla yetiniyoruz.

Biz bu kitabı Arap okuyucuya bir tarafsızlık içinde sunuyoruz. Taraf olduğumuz tek şey, sağlam bilimsel araştırma ve hakikatin peşinden gitmektir.

Yardım ve muvaffakiyet Allah'tandır.

Dr. Kasım Abdu'l-Kasım

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Yapısıyla da, üzerinde yaşanılan olaylarla da küresel olan dünyamızda, herhangi bir devlette veya ülkede yaşanan bir problem, diğer devletlerde ve ülkelerde kolaylıkla izlenebilmektedir. Günümüzden birkaç yüzyıl önce, dünyamızın bir köşesinde meydana gelen bir olayın diğer ülkelerde öğrenilmesi uzun zaman alırdı.

Bilişim ve iletişim nimetinin yaygın olduğu günümüzde gündelik olaylar bile kısa sürede herkes tarafından öğrenilmektedir. Ayrıca geçmişte yaşanan, tarih olan, hatta bir gerekçesi olsun veya olmasın bir sır olarak kalan olaylar bile günümüzde araştırma konusu olmaktadır. Dünyanın herhangi bir ülkesinde meydana gelen ve sadece o ülkeyi ilgilendiren meseleler, başka ülkelerde inceleme ve araştırmaya konu olmaktadır.

İşte dönmeler ve sabetaycılık konusu da bu türden bir olaydır. Sabetay Sevi ile oluşan bu hareket 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde meydana gelmiş, günümüze kadar da etkinliğini kaybetmemiştir. Bu hareket, Türkiye'de araştırma konusu olduğu kadar başka ülkelerde de inceleme konusu olmuştur. Mısır da bu ülkelerden birisidir. Mısır ile tarihî bağlarımız olduğu gibi, bu ülke dinî bakımdan da ortak değerleri paylaştığımız bir ülkedir.

Dönmelik konusu ziyadesiyle Türkiye'yi ilgilendiren ve Türkiye'de meydana gelen bir hareket olduğu halde, bir başka ülkede incelenip hakkında araştırmalar yapılmış olması, problemin Türkiye dışından nasıl görüldüğünü ortaya koyması bakımından önemlidir. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Bir konu kendi ülkemizde ele alınıp araştırma konusu yapılmış ise aynı konunun tekrar ele alınması, söylenenlerin bir tekrarı olmaz mı?

Evet, dönmelik konusunda oldukça ciddi olduğunu söylemenin bir gerçeğin ifadesi olacağı iki çalışmadan söz edebiliriz. Bunlardan birisi, Prof. Dr. Abdurrahman Küçük'ün doktora tezi olan ***Dönmeler Tarihi*** isimli kitaptır. Bu çalışma, 1980'li yıllarda tez olarak tartışılıp sonuçlanmış ve ilk olarak Ötüken Yayınları arasında 139 yayın numarası ile tarihsiz yayınlanmıştır. Daha sonra 2003 yılında ikinci baskısı, en son olarak da genişletilmiş 6. baskısı yapılmıştır.

Tezin yöneticisi Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun da ilk basımın sunuşunda ifade ettiği gibi eserde 800'e yakın dipnot kullanılmıştır. Görüldüğü üzere, eser akademik bir çalışmadır. Son baskıda kitabın 493 sahife olduğu dikkate alınırsa, halk düzeyinde kısa ve öz malumata ulaşmak oldukça zordur. Esasen bu bir eksiklik değildir. Lakin daha kısa ve öz bilgi içeren bir çalışmaya ihtiyaç olduğu ortadadır.

Konu ile ilgili diğer önemli bir çalışma da Ilgaz Zorlu'nun ***Evet Ben Selanikliyim Türkiye Sabetaycılığı*** isimli eseridir. Zorlu'nun 1995'te yayımlanan makalelerinden, yazılarından oluşmuş eser, 2004'de onbirinci baskısını yapmıştır.

Objektif olma iddiasına rağmen, kendisinin de bir sabetaycı olduğunu söylediği dikkate alınırsa, yazar, kitabın konusunu oluşturan meselenin tarafıdır. Makalelerinin çoğunda sabetaycılığı savunma durumundadır. Bu vaziyette objektiflikten nasıl söz edilebilir?

Ancak bu ikinci eser de, konu hakkında ciddi ipuçları verilmekte, bir hayli malumat bulunmaktadır.

Elinizde bulunan bu eser, Mısırlı araştırmacı Dr. Hüda Derviş Hanımefendi'nin bir çalışmasıdır. Esasen Mısır'da dönmelik konusunda daha önce de çalışmalar ve yayınlar vardır. Nitekim bunu kitabın sonundaki kaynak listesinde görmek mümkündür. Bu eserin en önemli özelliği -ikinci kısmının- Zorlu'nun kitabının geniş bir özeti olmasıdır. Dr. Derviş, Zorlu'nun eserini motamot tercüme etmemiştir. Türkçe'den Arapça'ya çevirerek aldığı kısımlar çoğunlukta olmakla beraber, adeta kitabın satır aralarında yakaladığı hususları ve aktardığı kısımlarla ilgili olarak yaptığı analizleri birer tespit halinde sunmuştur.

Burada bir gerçekle yüz yüzüye olduğumuzu ifade etmeliyim: Irkı ve dinî inancıyla müslüman Türk milletinin taşıdığı özelliklerle hiç alakası olmayan bir topluluk olan sabetaycılık, 17. yüzyılda başgösteren bir harekettir. Hareketin başlayışından günümüze kadar yaptığı faaliyetlerle ortaya gerçekten ciddi sonuçlar çıkmıştır. En önemli özelliği gizlilik olan bu cemaatin üyelerinden olan bazı kimseler, müslüman Türk milletinin mukadderatı ile ilgili kararlar verecek önemli mevkilerde bulunmuş, bunlar arasında bakanlık, genel müdürlük yapanlar olduğu gibi siyaset, ekonomi, eğitim, basın-yayın alanlarında önemli roller üstlenenler de olmuştur.

Yakın tarihimizi ilgilendiren önemli bir hareket hakkında kanaatimizce yeterli bilgi verecek olan bu çalışma, adı geçen konuda okuyucularını aydınlatılmasına bir katkıda bulunursa bu sonuç hem yazarı, hem çevirmeni, hem de yayıncıyı mutlu edecektir.

Bu çeviride yer alan dipnotlardan Ilgaz Zorlu'ya ait olanlar

(Zorlu), Dr. Hüda Derviş'e ait olanlar (Dr. Derviş), çevirmen olarak tarafımdan düşülen dipnotlar (Dr. Özcan) olarak belirtilmiştir.

Yararlı olması dileklerimle okuyucuları eserle baş başa bırakıyorum.

Dr. Mustafa ÖZCAN

ÖNSÖZ

Yahudi Dönmeler 17. yüzyıldan beri Türkiye'de yaşayan bir gruptur. Dönmeliğin esasları günümüze kadar gelmiştir. Yahudiliği ve Müslümanlığı kendisinde birleştirmek gibi bir ayrıcalığı bünyesinde barındırmaktadır. Dönme'nin aslı, kaynağı ve kökü yahudidir. Dünyada her yahudinin gerçekleştirmek için gayret içinde olduğu amaca ulaşmak maksadı ile, arkasına gizlenebileceği bir paravana olmak üzere Müslümanlığı seçmiştir. Sözü edilen amaç, ***Süleyman'ın Krallığı Efsanesi***'ni geri getirmek inancı ile Filistin'i ele geçirmek ve ***Büyük Yahudi Devleti***'ni kurarak Filistin'den dünyaya hükmetmektir.

Yahudilerin bu metodunu Osmanlı Devleti ve Türkiye ile ilişkilerinde görmekteyiz. Bu ilişki Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkmaya başladığı 14. yüzyılda köklerini salmaya başlamıştır. Daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı Devleti hristiyan Avrupa'dan sınırdışı edilmiş veya kaçmış yahudilere kucak açmıştır. Özellik-

le İspanya yahudileri, kral Ferdinand ve kraliçe İsabella tarafından ülkeden resmen sürüldükten ve İspanya'dan kovulduktan sonra karşılaştıkları problemler üzerine Osmanlı Devleti'ne sığındılar. Bu yahudi göçmenler Osmanlı Devleti'nde, başka hiçbir devlette görmedikleri bir güven ve rahatlık ortamı buldular.

Osmanlı Devleti'nde yahudi toplumu üç gruptan oluşuyordu:

Birinci grup: Bizans döneminde var olup Bizans Devleti'nin yerini alan Osmanlı Devleti'nin yönetimi altına giren Bizans yahudileri.

İkinci grup: Avusturya, Macaristan, Rusya, Almanya ve Polonya'dan göç yoluyla gelen yahudiler.

Üçüncü grup: Bulundukları ülkeler olan İspanya, Portekiz ve İtalya'da gördükleri baskı ve zulüm üzerine göçmen olarak gelen yahudiler.

Türkler bunların hepsine, kendileri ile birlikte yaşamakta olan zimmîlere* uyguladığı, Osmanlı Devleti'nde yaygın olan İslami hoşgörüyü/toleransı uygulayarak birtakım yardımlar sunmuştur. Göçmenlerden büyük gruplar Osmanlı Devleti'nin büyük şehirlerine; İstanbul, Edirne, İzmir ve Selanik gibi şehirlere yerleştirilmek üzere yönlendirildiler. Yahudiler ticari alanlara ve ekonomik imkanlara el attılar. Yahudiler öylesine bir bağımsızlık nimeti elde ettiler ki, dinî ihtiyaçlarını tam bir özgürlük içerisinde karşıladılar. Yahudi hahambaşı tüm yahudileri Osmanlı Devleti'nde temsile yetkili kılındı.[1]

Yahudiler İspanya'dan göç etmelerinden beri Osmanlı Devleti'nde; İzmir, Selanik ve İstanbul'da büyük işyerlerinin sahipleri olmuşlardı. İstanbul'daki yahudiler, devlette önemli vazifeler alıp çeşitli işlerle meşgul olmalarının yanında, sahip oldukları depdebeli konaklarıyla, Türk vezirlerle hatta sadrazamlarla yarış ediyorlardı.[2]

* Zimmî, İslâm devletinin yönetiminde yaşamayı kabul eden, hristiyan veya yahudilerdir. (Dr. Özcan).

1 Ahmed Nûri Naimi, el-Yahud ve'd-Devletu'l-Osmaniye, s. 38.

2 Bakınız: Muhammed Nureddin, Türkiyâ fi'z-Zemeni'l-Mütehavvil, s. 178.

17. asırda Osmanlı Devleti'ndeki yahudiler, adına ***Özgürlük Hareketi*** dedikleri bir girişim başlattılar. Bu hareketleriyle yahudileri Filistin'deki ***Arz-ı Mev'ûd***'a (Va'dedilmiş Topraklar) göç etmeye çağırıyorlardı. O tarihte Filistin, Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklar arasında idi. Bu hareket Osmanlı-yahudi ilişkilerini gerginleştiren sebeplerden birisi olmuştur. Bu dönem, Osmanlı Devleti'ndeki yahudi nufüzu/etkisi karşısında ***yahudi karşıtlığı*** olarak bilinmektedir.

Sultan IV. Murat döneminde (1623-40) Osmanlı Devleti çökme dönemine giriyordu. Bu dönemde Osmanlı, Rusya ve Venedik'le zincirleme sürecek bir savaşa girmişti. Öte yandan Rusya, Polonya ve Ukrayna'da yahudilere karşı bir düşmanlık dalgası meydana geldi. Yahudiler arasında başkasının otoritesinden kurtulma fikri yaygınlaşmaya başladı. Bunun bir sonucu olarak, onlardan kurtuluşun zorunlu olduğu düşüncesi hakim olmaya başladı.[3]

Yahudi hahamları, eski dinî metinlere ve kitaplardan ***kurtulma fikri***ni, ilhamını alarak bu düşünceyi sahiplendiler. Bunun yanısıra, bir de varlıklarını koruyup davalarını başarıya ulaştırmak üzere din paravanası arkasına gizlenerek beklenen mesihin gelip kendilerine devletlerini ve bağımsızlıklarını iade etmesi fikri vardı. İşte bu noktada ***Sabetay Sevi*** hareketi başlamıştır. Sabetay Sevi kendisinin beklenen mesih olduğunu ilan ederek ***Dönme*** adı verilen topluluğunu oluşturdu. Bu topluluk; hem müslüman, hem yahudi olma metodunu benimseyerek, Türkiye'de günümüze kadar ekonomi, siyaset, inanç ve yayın alanlarında pek çok etkiler meydana getirmiştir.

Dönme yahudiler, Türkiye/İzmir'de miladi 17. yüzyılda ortaya çıkmış dinî özelliği olan bir yahudi topluluğudur. Bu topluluk çifte kişilik sahibi olması ile meşhurdur. Birincisi İslami kişilik olup şekilcilikten ibarettir. İkincisi yahudi kişiliği olup asıl kişiliktir. Dönme, dış görünüş itibariyle müslüman olduğunu açıklamış, fakat aynı zamanda yahudi ismini ve lakabını ko-

3 Ahmed Osman, Tarihi'l-Yahud, s. 55.

rumaya devam etmiştir. Başkalarının görebileceği ortamlarda İslam ile ilgili uygulamalara riayet eder görünmüş, lakin bütün yahudi gelenek ve ibadetleri ni de titiz bir şekilde, ihtiyatla ve gizlilik içerisinde yerine getirmiştir.

Dönme yahudi topluluğu sosyal, siyasî ve dinî alanlar da dahil olmak üzere Türk toplumunda çeşitli alanlarda elle tutulur derecede etkin rol oynamıştır. Bununla beraber çalışmalarında aşırı derecede ihtiyat ve gizlilik yolunu tutmuşlardır.

Bu topluluğun çalışmaları, hem Türkler, hem yahudiler tarafından titizlikle gizli tutulmuş ve böyle bir topluluğun varlığı kabul edilmemiştir. Türkler, onların Türk toplumu üzerindeki etkilerini ve hayatın çeşitli alanlarına sızmış olmalarını dikkate alarak böyle davranmışlardır. Yahudiler ise varlıklarını ve gerçek olduklarını kabul etmemişlerdir. Yahudilerin böyle davranması, yahudi şeriatına aykırı olarak Tevrat'tan çıkardıkları bir takım felsefî prensipler sebebiyledir.

Dönme yahudi topluluğu ***Sabetayistler*** olarak bilinir. Bunun sebebi Sultan IV. Murat (1623-40) döneminde ortaya çıkan Sabetay Sevi'nin[4] adına nispet edilmiş olmalarıdır.

Bu topluluk, tek yöneticinin idaresi altında toplanmayı hedefleyerek, tüm dünya milletlerinden gördükleri baskıdan kurtulup böylece başkasının otoritesinden özgürlüğe geçmek üzere ortaya çıkmıştır. Bundan dolayıdır ki, bunlarda beklenen mesih düşüncesi hakim olmuştur. Beklenen mesih, onları sıkıntı ve problemlerinden kurtaracaktı. Sonuç itibarıyla Sabetay Sevi'nin beklenen mesih olarak ortaya çıktığını ilan ettiler. Sabetay Sevi, onları dünyanın efendiliğine götürecekti.

Mesih kelimesi İbranice bir kelimedir. ***Temiz kimse*** demektir. Bu kelime Tevrat'ta peygamberler için kullanılmıştır. Kelimenin özel manası ***peygamber*** ve Yahova'nın İsrailoğulları-

4 Sabetay Sevi'nin Arapça kaynaklardaki söylenişi ***Sabetay Sabi*** şeklindedir. Fakat Türkçe kaynaklarda ***Sabetay Sevi*** olarak geçmektedir. Onun cemaatine de ***Sabetayistler*** denmektedir. Biz bu araştırmamızda ***Türkiye'de Sabetayistler*** isimli Türkçe kaynakta geçtiği gibi kullanacağız.

nı kurtarmak için göndereceği kurtarıcıdır. İbranice'de ***Hamilih Hamşih*** ifadesi kullanılır ki, mesihe delalet etmek üzere ***Mesih'in kralı*** manasınadır.[5] Bu mana daha da gelişmiş ve Davud'un soyundan bir krala işaret eden bir mana taşımaya başlamıştır. Bu kral, Nebi İlyahu'dan sonra gelecek, çeşitli yerlere sürülenleri bir araya toplayıp onları siyona döndürerek heykelin yeniden yapımını sağlayacak, hem yazılı hem de şifahi şeriatla hükmedecektir.[6]

Dönme kelimesi Türkçedeki dönmek mastarından türetilmiş bir sıfattır. Avdet, dönüş veya yahudi iken dininden dönüş yaparak müslüman olan kimse demektir. Bir terim olarak ise, dış hali ile müslüman, fiilî olarak ve iç hali ile yahudi olan kimse demektir. Diğer kaynaklarda bu kelime ***dinini değiştiren kimse*** demektir.*

Dönme kelimesi, genel olarak ***dönüş yapan kimse***yi ifade eder ve dinini bırakıp İslamiyet'e giren kimse için kullanılır. Türkçede ***dönmelik*** kelimesi ***dinden dönme***yi ifade eder. Dönme kelimesinin bir başka yorumu daha vardır ki, buna göre bu lafız, iki kelimeden oluşan bileşik bir kelimedir. Birisi ***iki*** anlamına gelen ***dü*** diğeri ise ***neme***dir ki ***iki çeşit aslı/kökü olan topluluk***tur. Bu çeşitlerden birisi Yahudilik, diğeri Müslümanlık'tır. Bu yorumun aslı Farsçadır.[7]

Dönme, dönüşten isimdir. Bu kelime ile dönüş, dönmek suretiyle bir yerden bir başka yere geçmek, yer değiştirmek manasını taşır. Kastedilen mana, inancını, düşüncesini değiştiren hain ve münafıktır.[8]

İnancını değiştirenler Allah Tealâ'nın ***münafıklar***, ***Huda***cılar (hilekârlar) olarak vasıflandırdığı kimselerdir ki, tamı tamına şu ayetlerde anlatılanlarla uyuşmaktadır:

5 Muhammed Harb, Yehüdu'd-Dönme, Mecelletu'l-Arabi, sayı: 225.
6 Abdulvehhab Mesiri, Mensuatu'l-Mefahim, ve'l-Mustalahı's-Sohyoniyye, s. 353.
* Ernest A. Ramzor, Türkiya'l-Fetât, (JonTürkler) Tercüme: Salih Ahmed Ali, s. 194-195.
7 Hasan Zaza, el-Fıkru'd-Dini'l-İsraili Etvaruhü ve Mezahibuhü, s. 21.
8 Abdurrahman Küçük, Dönmeler Tarihi, s. 197.

"İnsanlardan birtakımları vardır ki, inanmadıkları halde "Allaha ve ahiret gününe inandık" derler." (Bakara, 8)

"(Bu münafıklar) mü'minlerle karşılaştıkları vakit "(Biz de) iman ettik" derler. Kendilerini saptıran şeytanları ile baş başa kaldıklarında ise "Biz sizinle beraberiz, biz ancak onlarla (mü'minlerle) alay ediyoruz" derler." (Bakara, 14)

Dönmelere mensup bireyler kendilerine ***Mü'minler*** ve ***Mücahitler*** gibi büyük isimler verirler, genel yaşayışlarında kullandıkları İslami isimlerin arkasına gizlenirler. Lakin asıl olan yahudi isimlerini, evlerinde ve Yahudiliğe ait ibadetlerini yerine getirirken kullanırlar. Bu dönme yahudiler, asıl dindaşları olan yahudi soyları ile de, Selanik şehri sakinleri olan müslüman Türkler ile de bağlantı kurmamışlar, toplumdan izole olmuş bir şekilde yaşamışlardır.[9]

Bu araştırma iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım şu konuları içermektedir:

- Kurucusu Sabetay Sevi'nin eliyle yahudi dönme hareketinin ortaya çıkışı.

- Hareketin ortaya çıkışını hazırlayan ortam.

- Hareketi oluşturan Sabetay Sevi'nin ölümünden sonra Sabetaycılığın izlediği metot. Buna ilaveten bu topluluğun oynadığı çok önemli rolün açıklanması da ele alınmıştır. Bu topluluk müslüman Türk toplumu üzerinde etkili olmuş, kendi programlarını Türk toplumuna empoze etmiş, onların ekonomî, siyaset ve enformasyon (basın-yayın yoluyla bilgilendirme) alanında önemli roller üstlenmiştir. Ayrıca müslüman Türk düşüncesini inkarcı Batı düşüncesine yönlendirmiş ve bunda başarılı olmuştur. Zira bu hareket özünde, amaçlarını gerçekleştirmek üzere müslüman görünmeyi prensip edinmiş siyasi bir harekettir.

İkinci kısım ise kendisi de bir dönme çocuğu olan Ilgaz Zorlu'nun "Türkiye Sabetaycılığı" isimli kitabının okuyucuya su-

9 Abdurrahman Küçük a.g.e., s. 208.

nulmasından ibarettir. Bu kitap Zorlu'nun daha önce yayınladığı makalelerden meydana gelmiştir. Zorlu bu kitabında Sabetaycılığın esaslarını ve felsefî metotlarını açıklamıştır. Bu araştırma ilk olarak Sabetaycılığın kendisi ile çağdaş olan İslam tasavvufu ile bağlantısını ortaya koymakta, aynı zamanda bu hareketin lideri olan Sabetay'ın kişiliğini açıklamaktadır ki, Sabetay kendisinin yahudi mistisizminin büyüklerinden olduğuna inanmaktadır. Bunlara ek olarak araştırma şu özellikleri de sunmaktadır:

- Sabetaycıların gizlilik ve son derece dikkatli olma kurallarına riayet etmelerine rağmen Türk toplumuna sızmakta oynadıkları rol.

- Gerçek yahudi şeriatına bağlı olanların sabetaycıları kabul etmemesi.

- Türklerin sabetaycıları kabul etmemesi.

Zorlu'nun kitabında ortaya koyduğu belgeler, kendilerinden olan ve soyu sabetaycı bir aileye dayanan* birinin diliyle ilk olarak sunulan yeni belgelerdir.

Şuna işaret yerinde bir husustur ki, 1992 yılı yahudilerin İspanya'dan kovulmalarının ve Türkiye'ye sığınmalarının 500. yılı idi. Yahudiler, kendilerini Türkiye'nin konuk olarak kabulünün 500. yılı münasebetiyle kutlama töreni yaptılar. Bu tören, yahudilerin Türkiye'ye ve kendilerine kapılarını açan, güven ve istikrar içinde yaşamalarını sağlayan tüm hak ve imtiyazların kendilerine tanınmasına bir teşekkürü ifade ediyordu. A.B.D'de, Türkiye'de ve İsrail'de yahudi kültürünün canlandırılması için, gerek kitap yayını, gerekse çeşitli bilgilerin sunulması yoluyla Türkiye'deki yahudiler hakkında ne kadar pozitif gelişme varsa ortaya konmuştur. Ne var ki sabetaycıları benimsemedikleri için dönmeler ve sabetayistler hakkında en ufak bir bilgiye yer verilmemiş, bu konuya uzak veya yakın, küçük bir işarette bile bulunulmamıştır.

* Ilgaz Zorlu, Selanik'teki Şemsi Efendi mektebinin kurucusu olan Rabbi Şiman Z'nin altıncı kuşaktan torunudur. Bakınız: Evet, Ben Selanikliyim Türkiye Sabetaycılığı, s. 2, 208. (11. Baskı, Eylül 2004) Dr. Özcan.

Allah'tan dileğim odur ki, bu topluluğun kapalı olan özelliklerini açıklığa kavuşturma hususunda başarılı olmuşumdur. Zira benim ele aldığım bu konu hakkında pek az şey yazılmış bulunuyor. Umuyorum ki bu çalışma ileride yapılacak araştırmalara öncülük yapacak, bu konunun daha ziyade açıklığa kavuşmasına sebep olacaktır. Böylece bu topluluğun, devletlere nasıl sızdığı, planlarını ve hedeflerini nasıl bozup tahrip ettiğini açıklığa kavuşacaktır.

Sabetaycılık hareketi, her yerde ve her zaman yahudilerin yaptığı aldatmacı ve entrikacı uygulamaların bir uzantısı sayılmaktadır.

Dr. Hüda Derviş

BİRİNCİ KISIM
DÖNME ve DÖNMELİK

BİRİNCİ BÖLÜM

SABETAY SEVİ'NİN ORTAYA ÇIKMASI VE DAVETİ

a. Türkiye'de dönme hareketinin ortaya çıkmasını sağlayan sebepler:

Osmanlı Devleti zimmilere[10] İslam şeriatı hükümleri uyarınca işlem yapmak gibi bir ayrıcalığa sahiptir. Osmanlı, zimmileri, dinî görevlerini yerine getirme hakkına sahip topluluklar saymıştır. Onlar ibadetlerini yerine getirme hususunda müslümanlar gibidir. Bunun yanında kendilerine birtakım imtiyazlar/ayrıcalıklar verilmiştir. Çalışma, seyahat, diledikleri yerde ikamet etmek ve kendi hukuklarına göre muhakeme edilmek özgürlüğüne sahiptiler.

Osmanlı Devleti'nin topraklarında yabancılara verdiği bu

10 Müslüman ahid ve emanına girmiş yahut başka bir ifade ile ıslâm hükümetinin usulü dairesinde tabiiyetini kabul etmiş olan gayr-i müslim yerinde kullanılır bir tabirdir. Bakınız: M. Zekai Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, s. 3-363. (Dr. Özcan)

ayrıcalıklar etkili olmuştur. O derecede ki, devletin sınırları içerisindeki bu yabancılar güçlü bir dokunulmazlık nimetinden yararlanmışlardır. Bu dokunulmazlık onlara devletin otoritesine boyun eğmeme imkanı vermiştir. Böylece adeta Osmanlı hükümeti içinde kendi hükümetlerini oluşturmuşlardır.[11]

Osmanlı Devleti'nin birtakım devletlerle imzaladığı azınlıkların hakları ile ilgili anlaşmalar yoluyla da yahudiler pek çok imtiyazlar elde etmişlerdir. Bu imtiyazlar onların himaye edilmelerini sağlıyor, seyahat ve ticaret özgürlüğünü garanti altına alıyordu. Osmanlı Devleti fetih yoluyla topraklarına kattığı ülkelerde, yahudilerin dinî merasimlerini başkentte bulunan hahambaşının yönetiminde yapmalarına müsade ediyordu.[12] Bunun sonucu olarak yahudilerin devlette resmî ve dinî yönden önemli bir yeri vardı. Devletin yahudilere uyguladığı, onlara değer veren bu muamele sayesinde yahudiler ticaret, sanat ve ilim alanlarında çalışmalar yapmışlar ve devlette dikkat çekecek noktalara ulaşmışlardır. Gerek idari yönden, gerekse mensup oldukları grup olarak özerklik nimetinden yararlanmışlardır.

Yahudiler Bağdat, Endülüs ve Fustat'da* ilim alanında varlık göstermişler, başkaca pek çok devlette ekonomik güç elde etmişlerdir. Ne var ki rahat ve istikrara ancak Osmanlı Devleti'nin gölgesinde kavuşabilmişlerdir.[13] Osmanlı Devleti İspanya'dan kaçan yahudilerin eline geçen bir can simidi olmuş, yahudiler Osmanlı Devleti'nde güven ve istikrar dönemi yaşamışlardır.

Yahudiler ***yahudi mahallesi*** olarak bilinen veya ***getto*** denilen bölgeler oluşturup buralarda yaşamışlar, özel ayinlerini buralarda icra edip dış dünyadan kaçmışlardır. Bunların izole olmuş bir hayat yaşamaları, daha önce hristiyan Avrupa'dan gördükleri baskı ve nefret dolu olayların sonucudur. Avrupa devletlerinde gördükleri baskı ve nefret sebebiyle kapalı bir toplum olma özelliğini, Osmanlı Devleti'nde yaşarken de sürdürmüşlerdir.[14]

11 Abdülaziz Şinnavi, ed-Devletül Osmaniye, 2/75. (Bu eser Türkçe'ye çevrilmiştir. İnsan Yayınları)

12 M. Kemal Öke, Sultan Abdülhamid, s. 56.

* Fustat, Kahirenin güneyinde bir antik şehirdir. (Dr. Özcan)

13 Ahmed Osman, a.g.e., s. 15.

Osmanlı devletinin hatası; kendilerine kapılarını ardına kadar açtığı, iyi muamele edip özgür ve bağımsız olarak topraklarında yaşama imkanı tanıdığı yahudilerin kişiliğini anlayamamış olmasıdır. Dönme yahudiler, Osmanlı devleti içerisinde kendisine ait yolu belirlemiş, siyasî ve dinî kimlikli olarak hareketini oluşturmuştur. Bu hareket devlette işlerin akışını etkilemiştir. Bu hareketin Osmanlı Devleti'ni sona erdirmekte büyük rolü vardır.

Sabetayist hareketin ortaya çıkışı sıralarında Osmanlı Devleti, Venedik ve Rusya savaşları sebebiyle çöküş dönemine doğru gidiyordu. Tarihin bu vakti Avrupa'da yahudilerin baskı ve teftiş (engizisyon) mahkemeleri, özellikle İspanya'nın uyguladığı baskı dönemine tesadüf ediyordu.

İşte bu dönemde, yahudiler bir yöneticinin otoritesi altında toplanmanın zaruri olduğu bilincine ulaştılar. Bu bilinç yahudilerin dünyanın dört bir yanında, doğuda-batıda yaşadıkları baskılarla başka milletler içerisinde parçalanarak yaşadıkları dönemlerin sonucunda gelişti. Bu sebeple benliklerinde diğer milletlere karşı bir kin duygusu oluşmuştu. Böylece kendilerine uygulanan baskı merkezlerinden uzaklaşmaya başladılar. Bundan dolayıdır ki yahudilerde şöyle bir anlayış oluştu: Yapmakta oldukları şeyler düşünce bazında bir ilerleme getirmiyor, ayrıca düşünce hareketleri onların problemlerini de çözmüyordu. Nitekim yapılan savaşlar, yahudilerin hukuku lehinde bir gelişme de sağlamıyordu. Bundan dolayı ırkçı bir ayrıcalık fikri düşüncelerinde hakim olmaya başladı. Bu düşünce onların inancına şu şekilde yansımıştır: Kendileri Allah'ın seçtiği halktır. Bunun bir sonucu olarak "beklenen mesih"in şahsına yöneldiler. İnançlarına göre mesih onların inançlarının esaslarını ihya ederek/yeniden canlandırarak onlara hükmedecek ve onları yöneterek, kendilerine ait bağımsız devleti oluşturmaya götürecektir. Sabetay Sevi'nin yahudilerin devletini gerçekleştirip dünya efendiliğini tahakkuk ettirecek, bekledikleri mesih olduğunu ilan edip ortaya çıkması ile yahudilerin beklediği fırsat hazırlanmıştır.

14 Refik Şakir, II. Sultan Abdülhamid ve Filistin, s. 2. (Bu eser Türkçe'ye çevrilmiştir. Semerkand Yayınları)

b. Sabetay Sevi'nin yetişmesi

Sabetay Sevi 1626 yılında, koyu/bağnaz bir yahudi çevrede, İzmir'de dünyaya geldi. Sevi'nin babası ticaretle meşgul olan üç çocuk babası varlıklı bir kimse idi. Oğullarından ikisi babasının yolundan giderek ticaretle meşgul olmuştu. Ancak Sabetay, ticaretle meşgul olmayıp küçüklüğünden itibaren okumaya, özellikle Yahudilik'le ilgili dinî kitapları okuyup incelemeye yönelmiştir. Bu alanda eğitimle uğraşmış, hahamlık ve üstatlık derecesine yükselmiştir.[15]

Gençliğini düşünerek ve uzlet/yalnızlık içinde geçiren Sabetay Sevi, Yahudilik dininin gelenekleriyle ilgisi olmayan birtakım özel ayinler yapıyordu. Kutsal kitapları değiştiriyor ve ara vermeksizin oruç tutuyordu. Çok banyo yapar, titizlik derecesinde temizliğe önem verirdi. Sonunda kendisinde özel olarak bir kutsallık bulunduğunu ileri sürdü. Zaman zaman bilincini kaybederdi. Beden ve ruh sağlığı yerinde değildi.[16]

Sabetay Sevi 22 yaşında evlendi. Fakat ***Beklenen Mesih*** olduğunu ilan etme hazırlığı bağlamında olmak üzere eşine elini bile sürmedi. Daha sonra ***Sara*** adında Polonyalı bir kadınla evlendi. Sara çok zeki bir kadındı. Genç kadın, Sabetay'ın ***Beklenen Mesih*** olduğu iddiasını duyunca, bundan yararlanarak meşhur olmayı planladı ve bir rüya uydurdu. Sara'nın yahudiler arasında yaydığı rüyaya göre, 1666 yılında bir ışık doğacak ve Sara bu yılda ortaya çıkacak ***Beklenen Mesih*** ile evlenecekmiş. Sabetay bu fırsatı değerlendirerek, kendisine Polonyalı bir genç kız ile evlenmesinin vahy edildiğini ilan edip 1664 yılında evlendi. Ne var ki ona da hiç el sürmedi. Sara'nın vefatından sonra Selanikli Vohifid isimli bir kızla evlenerek onu Ayşe olarak isimlendirdi, sonra onu boşadı. Daha sonra artık ebediyyen bir daha evlenmeyeceğini, zira Tevrat ile evlenmiş olduğunu ilan etti.[17]

15 Ahmet Nuri Naîmi, Yehûdu'd-Dönme, s. 12

16 Muhammed Harb, Osmânîyyûn fi't-Tarih ve'L-Hadârah, s. 78; Ilgaz Zorlu, Evet Ben Selânikliyim, Türkiye Sabetaycılığı, s. 12.

17 Muhammed Harb, Yehûdu'd-Dönme, s. 2.

Sabetay Sevi, güzel ve akıcı bir dil ile konuşmak ve yalnız yaşamayı sevmekle meşhur oldu. Yaz ve kış denize girerek temizlenmeye karşı aşırı titizlik gösterirdi. İnsanları psikolojik olarak etkileme deneyimleri yapardı. Bazen onları kabristana götürürdü. İnsanlar orada ***Sabetay Sevi mesihtir*** diye bir ses duyduklarını söylerlerdi.

Sabetay Sevi kutsal bir temizlik özelliği olduğunu, hatip hanımlarına elini bile sürmediğini iddia etse de, onun normal olmayan cinsel eğilimleri olduğu bilgisi yaygındır. Mısır'da kuyumculuk yapan yahudi arkadaşı Rafael Jozef'in eşi ile zina ettiği, Mısır'da kaldığı süre içerisinde ahlaki düşüklük içeren bir hayat yaşadığı söylenmektedir.[18]

Sabetay hayatı boyunca çeşitli ülkeleri dolaşmış; Selanik, İskenderiye, Kahire, Atina ve Filistin'de yaşamıştır.

c- Sabetay Sevi'nin İnanç Esasları

Sebatay Sevi ***Kabala*** mezhebine inanır. Kabala, kaynağı ***Talmud*** olan bir yahudi mezhebidir. Bu mezhep batınî yorumların, yahudi mistisizminin bilgilerini içerir. Kabala'nın kökleri Azra, Hazakiel, Nahmiya, Daniel ve Ester, isimli Yahudilik'te peygamber olarak bilinen kişilere kadar uzanır. Kabala'nın öğretileri İbranice asıllı iki belgede toplanmıştır. Bunlar ***Jezirah*** ve ***Hazzoha*** sifrleridir. Bu iki belge Arâmi dilinde yazılmıştır.[19]

Kabala öğretileri iki ana kitapta toplanmıştır: Bunlardan birisi ahlak kitabı olan ***Zohar*** –ki aydınlık demektir- diğeri yaratma kitabı denen ***Yetendehar***dır. Bu iki kitap kabalanın yazılı kaynağını oluşturur. Bunlardan başka şifahi/sözlü Kabala'yı oluşturan kitap da vardır.

Kabala'yı şekillendirenler ruhî köklerini Daniel sifrindeki sözlere dayandırmaktadır. Daniel, Sevi'nin adamlarından olup psikolojik duyguları, rüyaları yorumlayan, siyasî geleceği oku-

18 Ahmet Nuri Nuaymî, Yehûdu'd-Dönme, s. 41.
19 Ilgaz Zorlu, a.g.e., s. 100.
20 Accâc Nüveyhiz, Protokolat Hukemâ Sohyun, s. 505.

yan, Pers ülkesinde bu özellikleriyle meşhur olmuş bir kimse idi.[20] Daniel'in sifrinde yer alan sözleri Kabalistler kendilerine düstur/ana kural edinmişlerdir. Bu sözlerden birisi şöyle der: ***Akıllılar gökyüzünün aydınlığı/nuru gibi, çok kimseleri iyiliğe yönlendiren yıldızlar misali, sonsuza kadar ışık saçmaya devam edecektir.***[21]

Kabalistler bu sözü şöyle yorumluyorlar: ***Bu ifadede kastedilenler, bizleriz. Daniel'in sözlerinde işaret ettiği hikmet sahibi kimseler biziz.***

Kabala, İbranicede adet ve örf demektir. Bu kelime aynı zamanda anlamak, kapsamak, ilham edilmiş ilim veya örf ilmi demektir. Ayrıca hikmet manasına da gelir.[22]

Kabala'nın asıl manası kültürdür. Bu kültürden maksat sözlü şeriat olarak bilinen şifahi kültürdür.[23]

Kabala kelimesi Arapçada kabul etmek veya sözlü rivayeti almak demektir. Bu kelime aynen onların yorumu gibi bir terimdir ki onunla, kutsalların en değerlisine vahiy yoluyla gelen evrene ait ve Allah ile ilgili sırlı bilgilerin öğretimi kastedilmektedir. Bu bilgiyi hayırlılardan pek azı korumuştur.[24]

Kabala'nın bir diğer tanımı şöyledir: Kabala doğunun ve batının felsefî tarikatını kasdetmektedir. Bu felsefe, yahudi mezheplerine bilinmeyen bir tarihte sokulmuş olup, dinî ve medenî işler hakkında Rabbani görüşlerin hepsini içermektedir.[25]

Kabala, ona inananlara göre Allah'ın cisim olarak algılanması ile ilgili ne kadar sembolik mana varsa bunların hepsini öğrenmektir. Kabalistlerin iddiasına göre ***tekvin*** kitabı Musa Peygamber'den gelmiştir. Musa Peygamber'e de Adem'den veya ondan daha önce ve daha üstün birinden değilse bile, İbrahim Peygamber'den gelmiştir. Kabalistler yahudi mesih'in geleceğini bildiren

21 Daniel Sifri, 12/3.
22 Ilgaz Zorlu, s. 198.
23 Abdülvahhab el-Mesîri, Mevsû'atu'l-Mustelahâti's-Soyûniyye, s. 291.
24 Accâc Nûveyhiz, a.g.e., s. 506-507.
25 Accâc Nüveyhiz, a.g.e. ve aynı yer.
26 Ahmet Sûse, Arap ve'l-Yehûd fi't-Tarih. s. 403.

işaretleri içeren bilgileri araştırır dururlar.[26] Kabala'nın sırlarını bilenlere ***Rabbani feyizleri bilenler*** ünvanı verirler ki, İbrani dilinde bu, ***Makuyalim*** kelimesi ile ifade edilir.

Kabala'dan kaynaklanan ***İşrâk/Nur kitabı***, yahudilerce ***ahd-i kadim***'in taşıdığı önem ve kutsallığa benzer bir önem ve kutsallık ifade etmektedir. Bu kitap, ayrıca Tevrat'tan açıklamalar, dini öğütler, halk hikayelerini de içermektedir. İşrak kitabı dünyanın yaratılışı, Allah'ın tabiatı, varlığın sırları ile gizli semboller ve varlık sebepleri ile ilgili haberlerle doludur.[27] Kabalistler der ki: ***Yahudiler öyle bir maddeden yaratılmıştır ki bu maddeye ruhu ile Allah geçiş yapmıştır. Bu madde, geri kalan insanların yaratıldığı sıradan maddeden başka bir şeydir.*** Kabalistlere göre yaratıcı ile halkın eşleşmesi mükemmel bir birliği oluşturur. Yaratıcı ile eşleşen halk alemlere Allah'ın rahmetini dağıtma görevini yerine getirir.[28]

Kabalistler yahudiyi, yaratma eyleminde ilahlara ortak olarak görürler. Onlara göre zat-ı ilahi, kıvılcımlarını parçalar halinde yahudi halkının üzerine saçar. Onlar yaptıkları iyi işlerle dünyanın kurtulmasını çabuklaştırır, günahları ile bu kurtuluşu gerçekleştirirler.*

Zohar kitabını dolduran mitolojik hikayelerden birisi de şudur: Aramî dili alfabesindeki 22 harf, evrenin yaratılışından 26 yüzyıl öncesinde gökten inmiş ve ateşin alevleriyle nakşedilmiştir. Bir diğer mitolojiye göre ruhsal bir güç veren her dua, iyinin kötüye karşı zaferini sonuçlandırır. Bu güç ve böyle bir sonuç mesih'in ortaya çıkışı ile görülecektir.[29] Felaket ve üzüntü za-

27 Accâc Nüveyhiz, a.g.e., s. 517.

28 Muhammed Ali Kutup, Yehüdü'd-Dönme Fi Türkiye, s. 84-85. Bu bilgi Abdülvehhab Mesiri'nin ***Yahudiler, Yahudilik ve Siyonizm*** isimli ansiklopedisinden aktarılmıştır. Görülüyor ki ***Tevrat ile evlendiğini*** söyleyen Sabetay Sevi, bu sözünü ve düşüncesini Kabalistlerin bu prensibinden çıkarmıştır.

* M. Ali Kutup, a.g.e., s.85

29 Ahmed Süse, a.g.e., s. 404. Kabalistlere göre harfler üç gruba ayrılır: a- Hemze grubu ki havanın sembolüdür. b-Mim grubu ki suyun sembolüdür. c- Şın grubudur ki ateşin sembolüdür. Bu harfler varlık alemini ve gizli güçleri gösterirler.

manlarında inancın yayılışı artmaktadır. Kabalacılara göre İbrani alfabesindeki harflerin özel bir kutsallığı vardır. Bu durum yaratılış eyleminde rolü olan bir durumdur.

Bu inançtan açıkça anlaşılıyor ki, bu tür bir inanış Zerdüştlük'te bulunan inanca yakındır. Zira Zerdüşt inancında birisi ***iyilik ilahı*** diğeri ***kötülük ilahı*** olmak üzere iki ilah bulunur. Bu iki ilah birbiriyle devamlı çekişir durur. Ta ki iyilik ilahı, kötülük ilahına karşı zafer kazanıncaya kadar. Kabalistler ise beklenen mesih eliyle kurtuluş gelinceye kadar devamlı dua edilmesi olgusuna önem verirler.[30]

Kabala inancının büyü ile ilgili işlerle bağlantısı vardır. Yıldız falına bakmak, el falına bakmak, tılsım ve muska yapmak, ruh çağırmak gibi şeyler yaparlar. Ayrıca inanırlar ki, her harfin, her noktanın ve çizginin sayısal bir değeri vardır. İnsanın bunlarla gerçeği anlamaya ulaşması mümkündür.[31]

İşte Sabetay Sevi, bu akidenin esaslarına güçlü bir şekilde inanmış ve Zohar kitabından kendi kitabını özet halinde çıkarmış ve müritlerine dikte ettirmiştir. Sabetay Sevi'nin bu kitabının adı ***Doğru imanın sırrı***dır. Sevi bu kitabında şöyle der:

"İki ilaha inanmak zorunludur. Bunlardan birisi yahudilerin ilahı, diğeri tüm evrenin ilahıdır. Tüm evrenin ilahı ilk illet/sebeptir. Yahudilerin ilahı da bundan meydana gelmiştir. İsrail'in ilahı varlığın ve varlıkların ta kendisidir. Bu inanç ***Şahniyah***'a inanmakla olur ki ***Şahniyah*** Allah'ın halka geçiş yapması demektir."

Sabetay Sevi halka yaptığı ilk açıklamasında şöyle demiştir: "Allah'ın ilk oğlu, İsrail halkının kurtarıcısı, mesih Sabetay Sevi'den tüm İsrailoğullarına....

Selam. Sizin için bu günü görmek ve Allah'ın, oğulları için vaat ettiğini gerçekleştirdiğine şahit olmak takdir edildiğine göre, kesinlikle üzüntünüzü sevince, oruç günlerini neşeye dönüş-

30 Ahmet Osman, a.g.e., S. 55-56.
31 Abdülvehhab Mesiri, a.g.e., s. 291.
32 Ahmet Çelebi, el-Yehud, s. 244.

türünüz. Zira şu andan itibaren sonsuza kadar hiç ağlamayacaksınız. Dinleyiniz ve şarkılar söyleyerek, daha önceleri üzüntü ve acı içinde geçen gününüzü bayram gününe çeviriniz. Çünkü ben ortaya çıkmış bulunuyorum."[32]

Sabetay Sevi'nin bu çıkışı yahudi din adamlarından ve hahamlardan kuvvetli bir mukavemetle karşılaştı. Hahamlar, Sevi'nin ve ona inananların lanetlenmiş olduğunu ilan ettiler. Kabala inancı ortaçağ boyunca yaşamaya devam etti. Günümüzde Avrupa ve Rusya yahudileri arasında ***Hasidut*** adı altında varlığını sürdürmektedir.[33]

Sabetaycıların dillerinden düşürmedikleri duaların kitapları tam bir gizlilik içerisinde, İbrani Üniversitesi'nde, ***Ben Zwi*** Enstitüsü'ndeki kütüphanelerde korunmaktadır. Bu kitaplar arasında en önemlisi, 1947 yılında Filistin'de basılmış olandır. Bu kitap, sabetaycılara göre tarihi önem taşımaktadır. Kitabın adı: ***Sefer Şirut ve Tişhabut Şel Ha Şabtayım***'dır. Tam bir gizlilik içinde saklandığından kitabı görmek zordur.[34]

Sabetaycılar, ***İzak Luria***'nın ***kırılma*** olarak adlandırılan yaratılış teorisini içeren ekolüne dayanmaktadırlar. Kırılma teorisine göre, Tanrı bir ışık ve nur olarak dünyaya gönderilmiştir. Bu ışığı görmek için toplananların hepsi güç yetiremeyip ölmüşler/kırılmışlardır. Bunların pek azı sağ kalmıştır. Bu sağ kalanlara ışık isabet etmiştir. Işık ilk kaynağına döndüğü zaman, ışık isabet edenler kırılanlara katılacaklardır.[35]

İzak Luria, yahudi felsefesi ile ilgilenen, ruhani konularda güçlü bir kimsedir. Eşkenaz döneminde yaşamış olan ***Sefarad*** grubunun kurucusudur. Luria, beklenen mesihe ilk inanan ve Sabetay'ın önünü ve ortaya çıkış yolunu açan kimsedir. Sabetaycılar İzak Luria'nın teorisine inanmışlar ve şunu iddia etmişlerdir: Onlar ölecekler, fakat beklenen mesih Sabetay'ın aralarında bulunması sayesinde günahlarından kurtulacaklardır. Bunların

33 Abdurrahman Küçük, a.g.e., s. 150.
34 Ilgaz Zorlu, a.g.e., s. 36.
35 Ilgaz Zorlu, a.g.e., s. 37.

inancı sabetaycıların diliyle yazılmış ilk şiir dizelerinde ortaya çıkmaktadır:

Cennetin kapısı
Cevahirdir yapısı
Başım tacı Sabetay hey!
Sensin direk mumları
Göreceğiz onları
Kim görürse onları
Görecekler Allah'ı
Hey başım tacı Sabetay!
Gün olsa biz de görsek
Muradımıza ersek
Efendimizi görsek
Başım tacı Sabetay!
Eşyalar ve kabuklar ölecek
Dünya bize kalacak
Mizmarlar çalacak
Başım tacı Sabetay!

Sabetaycılar, aynen Sabetay'ın benimsediği Kabala akidesine inanarak derler ki: "Mesih, yakında dünyaya gelecek ve dünyada bedenini 18 yıl boyunca, İbrahim'in gününden itibaren 18 kez değiştirecek, bunlardan her biri Sabetay Sevi'nin suretinde birer mesih olarak ortaya çıkacaktır." Yine sabetaycıların inancına göre onların kıyamet günündeki rolleri, insanları kıyamet korkusundan kurtarmak olacaktır.

Sabetaycıların Kitab-ı Mukaddes'ten alıp kendileri için kaynak kabul ettikleri ayet şöyle der:

"Eğer İsrail oğulları denizin kumu/köpüğü kadar dahi olsa (ancak) onlardan kalanı geri dönecektir."[36]

Sabetayistler, İsrailoğullarından kalan kesim olduklarına inanmaktadırlar. Ayrıca sabetayistlerin görüşüne göre, Yahudilik dini, 5000 yıllık bir zaman sürecine yayılmıştır. Bu görüş iki dü-

36 Sifr-i Eş'iyâ, 10/22.
37 Ilgaz Zorlu, a.g.e., s. 124.

şünceye dayanır:

1- Tevrat ve Talmud'a dayanan düşünce;

2- Tevrat ve Kabala'ya dayanan düşünce.

Tarihlerinin 5000 yıl öncesine uzandığını savunan sabetayistler özel bir takvim kullanmaktadırlar.[37]

Kabalistler, harflerin ve harflerden oluşan cümlelerin hesabını yapıp bu hesaplarla, kendi hedeflerine uygun olarak yorumlar getirmişlerdir. Kabalistler, İbranî alfabesinin her bir harfine özel bir sayı vermişler, her bir harfin özel bir rakamı olduğuna inanmışlardır. Yapılan hesaplamada çıkan toplam sayıyı, özel olaylarla ilişkilendirmişlerdir. Bir örnek olarak ZAT kelimesini oluşturan harflerin değeri şöyledir:

Z= 7

A=1

T=400

Toplam = 408 rakamı veriyor. Bu rakama 5000 eklenirse toplam 5408 olmaktadır. 5408 sayısının miladi takvimdeki karşılığı 1648 senesidir. Bu sene, yahudilerin Filistin'e dönüp dünyanın efendi yöneticisi olmayı bekledikleri yıldır.[38]

Sabetay, dünyayı 38 parçaya ayırmış, her bir bölgeye bir kral tayin etmiştir. Sabetay, yazışmalarda imzasını şu ünvanla atıyordu: ***Süleyman ve Davud oğlu Sabetay***, ***Yehovanın ilk ve tek oğlu***.[39] Ayrıca kendisine ***ilk ilahın oğlu*** ve ***Babanız Yesrail***... Sabetay Sevi, yahudi şeriatını tepe taklak edip bozmuş, yahudi toplumunun, kendi şeriatına uyarak tatbik ettiği haramları mübahlaştırmıştı (serbest kılmıştı). İzmir'deki yahudilerin başı durumunda olan haham Josef Escapa, Sabetay'ın yahudi öğretilerinin dışına çıktığını ilan etmiş, bunun üzerine hahamlar onu idama mahkum etmişlerdi.

38 Yahudiler ***Yehova*** isminin söylenmesini yasaklıyor, bunun yerine ***Adonay*** kelimesini kullanıyorlardı. Bu kelime "efendim" demektir. Yahudilere göre en kutsal isim ***Yehova***'dır. Bu ismi, gufran gününde en büyük kahinden başka kimse kullanamazdı.

39 Muhammed Harb, Osmâniyyün fi't-Tarih, s. 78.

Sabetay içinde bulunduğu tehlikeyi hissedince İzmir'den İstanbul'a gitti. Bu sırada Osmanlı devleti savaş içerisinde idi. Sabetay Sevi bunu fırsat bilerek, yahudilere ve kendine uyanlara kurtuluş müjdesi vermeye başladı. Yahudilerden pek çoğu ona iman ederek, kendisini saygı ile karşıladılar. Filistin'deki ***arz-ı mev'ûd***'a taşınmak ümidiyle ticari aktivitelerini durdurup yiyecek maddelerini ve zahirelerini bağışladılar.

Her taraftan; İzmir'den, Rodos'tan, Edirne'den, Sofya'dan, Yunanistan'dan, Almanya'dan heyetler halinde ziyaretçiler, Sabetay'ın huzuruna çıkmaya başladılar ve ona ***krallar Kralı*** tacını giydirdiler. Bundan sonra, yahudiler o sırada padişah bulunan IV. Murad için dua etmeyi bırakıp, yeni kralları ve beklenen mesihleri Sabetay'a dua etmeye yöneldiler. Artık İstanbul'daki yahudi tapınaklarında sultana dua etmenin yerini, Sabetay'a dua etmek almış bulunuyordu. Bu dua şu kelimelerden oluşuyordu:

"Krallara ve yöneticilere kurtuluş nimetini veren, kulu Davud'u öldürücü kılıçtan kurtaran, denizde yollar açan, muazzam suları yararak yollar çıkaran ebedi krallar kralıdır. Mübarek kılan, koruyan ve sonsuza kadar bizi gözeten efendimiz ve mesihimizdir. O, aslan Yakub'un mübarek Rabbi, semavi olan adaletin mesihi kralların kralı, sultan Sabetay'dır. En büyük kral onu korusun, ona hayat verip gözetsin, onun ülkesini ve yıldızını yüceltsin, kralların ve yöneticilerin kalplerini ona, bize ve İsrail'e hayırlı bir şekilde yöneltsin. Amin."[40]

Bu sırada İzmir'de bulunan din adamları ve hahamlar, Osmanlı hükümetini uyardılar. Sabetay adamlarıyla, İstanbul'dan, Kabala araştırma merkezi durumunda olan Selanik'e kaçtı. Orada sekiz yıl boyunca güven içinde yaşadı. Sabetay bu dönemde düzenlenen bir merasimde ***Tevrat ile evlendiğini*** ilan etti. Bu esnada Yahudi milli mahkemesi, Sabetay'ın kafir olduğuna, dolayısıyla kanının dökülmesinin helal olacağına dair karar çıkardı. Sabetay bir kere daha kaçıp Atina'ya gitti. Daha sonra İzmir'e,

40 Ahmed Nuri Naimi, Yehudu'd- Dönme, s. 28.
41 Ahmed Osman, a.g.e., s. 57.

oradan da tekrar İstanbul'a döndü.

Sabetay, 1663 yılında Kudüs'e gitti. Orada kendisinin mesih ve dünyanın geleceği hakkında tasarruf sahibi olduğunu ve kurtuluşun kendi eliyle geleceğini müjdelemeye başladı. At sırtında Kudüs şehri etrafında yedi kez dolaşarak İsrailoğullarının her bir kabilesini temsil eden 12 adet havarisi olduğunu açıkladı.[41]

Mısır'da yahudilerin başkanı durumunda olan Raphael Joseph Çelebi, Kahire'de, Sabetay'a iman ettiğini bildirerek, Kudüs yahudilerine yardım etmek üzere, bol miktarda para sarfetti.

Sabetay Gazze'de, Nathan Halifi denilen ve Nathan Gazzeli adıyla maruf olan Alman Eşkenazi kökenli yahudi ile buluştu. Nathan, Sabetay'a iman ile onun peygamber olduğunu ilan etti. Ayrıca Maşih (Mesih) Sabetay'ın mizacındaki keskin değişikliklerin, onun benliğinde bulunan iyiliği ve kötülüğü temsil eden güçlerin çatışmasından ileri geldiğini açıkladı.[42]

Bu sıralarda Sabetay, kendisine uyanlara Allah'ın en büyük adı olan ***Yehova***'yı söylemeyi serbest kıldı. Daha önceleri bu ismi söylemek yasaktı. Bunun yerine ***Mevlamız*** veya ***Efendimiz*** manasına gelen ***Adonay*** kelimesini kullanırlardı. Öte yandan Sabetay, kendisinin Allah tarafından gönderilmesiyle, halkından Allah'ın gazabının kaldırıldığını ve yasak olan ismin (Yehova) serbest olduğunu ilan etti.[43]

Bundan sonra, Sabetay ve adamları ile yahudi dinini yaşayan ve geleneklerine bağlı olan yahudiler arasında gergin bir dönem başladı. Bu; Sabetay'ın yahudi dinine göre haram olan bir takım şeyleri helal saymasının ve atalarından gelen inançlarına dil uzatmasının ve birtakım hayali mucize hikayelerinin yayılmasının sonucu idi. Bu hikayeler öyle yayılmıştı ki, insanlar arasında dilden dile dolaşmaya başlamıştı. Haberler Osmanlı sadrazamı ***Köprülü***'ye ulaşınca, Sabetay'ın yakalanıp sıkı bir koruma altında, başkent İstanbul'a gönderilmesini emretti.

42 Abdülvehhab Mesiri, el-Yedu'l-Hafiye, s. 99.
43 Hasan Zaza, el-Fikru'd-Dini'l-Yehu'di, s. 125.

d- Sabetay'ın Müslüman olduğunu açıklaması:

Hahamlar, Sabetay'ın inanç sistemine, Yahudiliğe soktuğu değişikliklere, haramları helalleştirmesine ve yahudi halkı arasında çıkardığı kargaşaya şiddetle karşı koydular. Oysa halk, yahudi şeriatıyla ilgisi bulunan yaşamlarında hahamların emirlerine boyun eğerlerdi. Polonya asıllı bir haham olan ve ruh çağırma kitapları ile ilgilenen Nehemya Kohen, Osmanlı sultanına Sabetay'ın zevkine düşkün, ahlaksız birisi olduğunu, halkı sultana karşı kışkırtıp, itaatı bırakarak baş kaldırmaya teşvik ettiğini ileterek, Sabetay'ı Osmanlı Devleti'nin imkanlarını kullanarak bir yahudi devleti oluşturmaya çalışmakla suçladı.[44]

Bu girişim sonucunda Osmanlı sultanı IV. Mehmed, Sabetay'ı başkente çağırarak, onu ölüm ile yapmakta olduğu propagandadan vazgeçmekten birini seçmek arasında serbest bıraktı. Sabetay kendisini ve müritlerini kurtarmak üzere İslam dinine sığınmaya karar verdi. Böylece müslüman olduğunu ilan etti. Bu sırada tarih 15 Aralık 1666'yı gösteriyordu.[45]

Sultan IV. Mehmed'in Sabetay'ın mahkemesini yapmak üzere oluşturduğu komisyon şu kimselerden oluşuyordu: Sadrazam vekili Mustafa Paşa, Şeyhülislam Yahya Efendi, İspanyolcadan Türkçeye tercüme görevini üstlenen Dr. Mustafa Hayati.[46]

Sabetay Sevi'nin müslüman olduğunu ilan ettiği sırada, Sabetay'ın adamları şöyle bir söylentiyi yayma girişiminde bulundular: "Sabetay'ın şahsı göğe yükseldi. Onun yerine Allah'ın emriyle müslüman kıyafeti giymiş mesih gelmiş bulunuyor."[47]

Sabetay, sahte bir mesihten adı ***Mehmet Efendi*** olan sahte bir müslümana dönüştü. Sultan ona özel bir görev vererek sarayın kapıcıbaşılığına getirdi.[48] Bu sırada Sabetay adamlarına bir mektup gönderdi. Mektupta şöyle diyordu: "Allah beni müslü-

44 Muhammed Harb, Yehudu'd-Dönme, s. 26-28.
45 Ahmet Osman, a.g.e., s. 6.
46 Accac Nüveyhiz, a.g.e., s. 21.
47 Accac Nüveyhiz, a.g.e., s. 522.
48 Muhammed İbrahim Zağrut, Devru Peludu'd-Dönme Fi'İskati'l-Hilafeti'l-Osmaniye, s. 13.

man yaptı. Ben kardeşiniz kapıcı Mehmed'im. O bana böyle emretti, ben de itaat ettim." Kendisine inananlara yazdığı bir diğer mektupta da şöyle diyordu: "Şimdi İsmail'in soyu bana katılmış bulunuyor."

Sabetay'ın İslamiyet'e sığınması, ölüm tehlikesinden doğan bir korkudan ileri gelme bir aldatmacadan ibaret idi. Sabetay, müritlerine kendisine verdikleri söze bağlı kalmalarını, Türklerin güvenini kazanmaya çalışmalarını, sahip oldukları yahudi isimlerini müslüman isimleriyle değiştirmelerini, bununla beraber yahudi isimlerini, adet ve geleneklerini korumalarını, fakat milli amaçlarını İslam perdesi altında gerçekleştirmek için bunları gizli bir şekilde yapmalarını emretti. Eski bağlılarından olanlarla her karşılaşmasında müslüman olduğunu inkar eder, müslüman olma meselesinin sadece kendisini koruyan bir perdeden ibaret olduğunu anlatırdı.

Sabetay, ayrıca müritlerine şekil olarak İslam'a sarılmalarını emrederek, onlara cüppe giyip sarık sarmaları çağrısında bulunuyordu. Sabetay'ın emirlerine Selanik'te yaşayan yahudilerden 200 aile boyun eğip kabul etmiştir. Gerçekten müslüman olmadıkları halde, müslüman imiş gibi görünen bu topluluğun durumunu Kur'an'ın şu ayetleri anlatıyor:

"İnsanlardan birtakımları vardır ki, inanmadıkları halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler. Çünkü onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve mü'minleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir." (Bakara, 8-9)

"Ehl-i kitaptan bir grup, "Müminlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp, akşamleyin inkar edin. Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler" dedi." (Al-i İmran, 72).

Dönmeler topluluğu, İslamiyet'i siyasî sebeplerle kabul ettiler. Onlar kendi öz toplulukları olan yahudiler ile de, müslüman Türkler ile de bağlantı halinde olmamışlar; toplumdan izole edilmiş bir halde yaşamışlardır. Dönmeler yahudi geleneklerin-

ce yapılan ibadetlerinde İbrani dilini, halkla konuşurken Türkçeyi kullanırlar. Açıktan İslamiyet'le ilgili ibadetleri yerine getirirler. Kendi yahudi ibadethanelerinde, gizli olarak, yahudi dininin ibadetlerini yerine getirirler. İnançları aynen Kabala inancı gibidir ki; ***Mesih'in dışı kötülük görünümünde, fakat içi hayırdır.*** Bu özelliklerin, Sabetay Sevi'nin inancı ile aynı olduğuna inanırlar.

Yahudilik dünyası, mesihlerinin tüm dünyada Yahudiliği yayacağı yerde Müslümanlığı kabul etmesiyle bir çöküntü yaşamıştır. Bundan dolayıdır ki, Sabetay Sevi dünya yahudileri için bir açıklama yaparak şeklî olarak müslüman olduğunu ilan etmiştir. O, bu açıklamasında şöyle diyor: "Sabetay Sevi'nin eski varlığı Yehova'nın emriyle göğe yükseldi. Geride mesih oluşuyla devam eden bir krallık bıraktı. Fakat onun varlığı cübbe ve sarık altında devam etmektedir."[49]

Sabetay çift kişilik içinde varlığını sürdürmüş, ***kurtarıcı mesih*** kimliği ile iç dünyasında yahudi kişiliği, aldatıcı kimliği ile de dış dünyasında müslüman kişiliği var olmaya devam etmiştir. Bu iki kimlikten her birisi diğerinden farklı olarak varlığını sürdürmüştür.

Sabetay Sevi müslüman kişiliğini, bağlılarına kabul ettirme gayretine girmiş, bu uğurda; kendisinin Firavun'un sarayında bir süre yaşayan Musa Peygamber gibi olduğu iddiasını ileri sürmüştür.[50] Öte yandan Yahudilik'ten dönüşüne "İlahi kıvılcımdan kurtarmak üzere pislik ve günah dünyasına ***kurtarıcı*** olarak indiği yorumunu" yapmıştır.[51]

Sabetay Sevi müslüman olduktan sonra, dönmeliğin inanç sistemini, davetinin prensiplerini açıklar mahiyette olmak üzere emirler şeklinde özetlemiştir. Bunlar 18 emirden ibaret olup önemlileri şunlardır:

• Sabetay'ın Allah'ın mesihi olduğuna, onun gerçek mesih

49 Muhammed Harb, Osmâniyyün Fi't-Tarih, s. 79.
50 Ahmed Nuri Nuaymi, Eserü'l-Akalliyeti'l-Yahudiyyeti Fi Siyaseti'd-Devleti'l-Osmaniyye, Tücahe, Filistin, s. 28.
51 Muhammed Ali Kutup, a.g.e., s. 111.

olduğuna ve ondan başka kurtarıcı olmadığına, onun efendimiz, kralımız olduğuna ve onun Davud'un soyundan olduğuna inanmak. Onun şerefi ziyade olsun.

• Ne Tanrı'nın, ne de mesih'in adına yalan yere yemin edilmesin. Zira mesih'in adının içerisinde Allah'ın adı bulunmaktadır.

• Mesih'in sırrını incelemek ve açıklamak için toplantıdan toplantıya katılma çalışması yapılmalıdır.

• Kislev ayının 16. günü* -ki bu gün Rebiülevvel ayının 16. gününe denk geliyor- Sabetay'ın müslüman olduğunu açıkladığı gün olduğu için bayram sayılıp kutlama yapılsın.

• Her gün gizlice Davud'un mizmarları okunsun.

• Türklerin adetlerine, onların gözlerini örtmek için riayet edilsin. Ramazan orucu tutarken ve kurban ibadeti yerine getirilirken sıkıntı gösterilmesin.

• Müslümanlarla evlenmek yasak olsun.

• Ölüler sabetayistlere özel mezarlığa gömülsün.

• Çok evlilik yasak olsun.

• Çocukları sünnet ettirmek farzdır. Esasen (Yahudilikte) sünnet işlemi çocuğun doğumunun 8. gününde yapılır. Sabetay'ın müslüman olduğunu ilan etmesinden sonra, sünnet uygulamasını çocuğun doğumundan sonra en çok üç yıl içinde uygulamaya başladılar. Bazılarının müslümanların dikkatini çekmemek için 8. yılın sonuna kadar uygulamayı erteledikleri olur.

Emirnamenin, müslümanlarla evlenmeyi yasaklayan 17. maddesi ifade ediyor ki, onların inancına göre müslümanlarla evlilik yoluyla hısım olmak, kendi aralarındaki karşılıklı kardeşliğin yok olmasına yol açar. Müslümanlarla evlenmek geçerli olursa, müslümanlar onların hayat arkadaşı olan bayanları sebepsiz yere onlardan ayırabilirler. Bu ise onların çocukları için besledikleri sevgiyi, başkaları için rıza gösterdikleri eğitimi yok eder.[52]

* Bu ay, Yahudi yılının dokuzuncu ayıdır. (Dr. Özcan).

52 Mustafa Turan, Yehûdu'd-Dönme, Tercüme: Kemal Hoca, s. 85-88.

"Sebilürreşad" gazetesi bu konu ile ilgili olarak şu yoruma yer veriyor:

"Kendilerine müslümanca isimler veren bu topluluk, evlenme konusunda kendilerine özgü bir yolu güvenilir bulmaya devam etmektedir. Aslında müslümanların birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olmalarında böyle bir evlenme yolu çok önemli bir faktördür. Çağımıza yakışan, batıl cahiliye inançlarını geçerli kılmak değil, onları bırakıp terk etmektir."[53]

Dış görünüş itibariyle müslüman görünen bu dönmeler grubu, aldatıcılık özelliklerinin devamını sağlamak amacı ile müslüman gruplara ve tarikatlara yaklaşma girişiminde bulundular. Bu girişimlerinde, dinî kurallarda fazlaca hoşgörülü olmayı yeğleyen dini gruplara sızıp aralarına girme gayretlerinde bulundular. Ayrıca gizlilik prensiplerini korumak amacıyla, yaklaştıkları toplulukları daha çok resmî otoriteye yakın gruplardan seçiyorlardı. Nitekim melametilerin yanında, bektaşîlik, mevlevîlik ve halvetîlik tarikatlerine yakınlaşma girişimlerinde bulundular. Sabetayistlerin müslüman olduktan sonra ilk yaptıkları şey, halveti tarikatının şeylerinden olan ***Aziz Mahmud Hüdaî***'nin[54] tekkesine ekonomik yardım yapmayı gerçekleştirmek olmuştur.

Sabetay Sevi'nin Türk asıllı tasavvufçulardan birisi olan Niyazi Mısrî ile de ilişkileri olmuştur. Hatta bu ikili arasında dostluk oluşmuş, Sabetay, Mısrî'nin tekkesinde bir süre yaşamıştır.

Mısrî'nin ve Sabetay'ın ortak düşünceleri vardır; Sabetay'ın ***mesih***'liği iddiasının yanında, Mısrîde ***mehdî***'liğini ilan etmiştir. Her ikisi de zamanın şeyhülislam'ına karşı çıkmış kimselerdir.[55]

53 A.g.e., s. 41-43.

54 Zorlu, a.g.e., s. 41. Aziz Mahmud Hüdaî 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyıl başlarında Halvetî tarikatının kurucusudur. Dini şiirlerden oluşan bir divanı ve Türkçe olarak yayınlanmış, Tarikatname, Tezkire-i Hüdayî ve Miraciye gibi eserleri vardır. Sultan 1. Ahmet, tasavvuftaki yüksek binaen, abdest alırken şeyhin suyunu döker, yolda arkasında yürürdü. Bkz.; Ekmeleddin İhsanoğlu, ed-Devletü'l-Osmaniye Tarih ve Hadarah, Tercüme: İhsan Salihi, 2/81. (Dr. Derviş)

Şunu söylemek yerinde olur ki, bu ikili birbirleriyle nasıl karşılaşmışlar, hangi dil ile konuşup anlaşmışlardır, pek belli değildir. Bu konuda elimizde Sabetay ve Mısrî ile ilgili, yazıya geçmiş araştırmalar bulunmamaktadır. Oysa bu iki şahsın yaşadıkları baskı dolu dönemde fikirleriyle yeni ufuklar açan özellikleri vardır ve her ikisi de birbirlerinden büyük oranda etkilenmişlerdir.*

Sabetayistlerin tasavvuf tarikatleri ile ilgisi 1924 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra tasavvuf alanında çalışanların sayısı da azalmıştır. Bunun sebebi Türk hükümetinin tekke ve zaviyeleri kapatma kararı almış olmasıdır. Bu dönemde sabetayistler yahudi masonluk oluşumuna yöneldiler.

Sabetay Sevi şekil bakımından müslüman, gizli olarak yahudi olma yönündeki çağrılarına, Osmanlı güvenlik güçlerince yakalanıncaya kadar devam etti. Sabetay bir yahudi tapınağında yakalandı. Yakalandığı sırada üzerinde yahudi kıyafeti bulunuyordu. Kendisini ve müritlerinin etrafını kadınlar kuşatmış, bir taraftan içki içiyor, diğer yandan mezmur ve yahudi dini ile ilgili şiirler okuyorlardı. Sabetay sultan tarafından, İslam'a ihanet edip müslümanları dinlerini terk etmeye davet etmekle suçlanıyordu.[56]

Mahkeme sonunda Sabetay'ın idam edilmesine karar verildi. Ancak şeyhülislam, "müritleri onun Hz. İsa gibi göğe çekildiği iddiasında bulunmasınlar" gerekçesiyle idam kararına karşı çıktı. Sonunda Sabetay'ın Arnavutluk'un Dulcıgno (Ülgün) şehrine sürgüne gönderilmesine karar verildi. Sürgün kararı 1673 yılında verilmişti. Sabetay kalan ömrünü vefat ettiği 30 Eylül 1675 tarihine kadar Arnavutluk'ta geçirdi.[57]

55 Niyazi Mısrî 17. yüzyılda yaşayan Halvetî şeyhlerindendir. Aslında bir sıvacı ustası iken Mısır'da Halvetî tarikatını kurmuş, Bursa'da Ulu Cami'de verdiği vaazlarla meşhur olmuştur. Hayatının çok büyük bir bölümünü sürgünde geçirmiştir. Türkçe ve Arapça yazılmış çalışmaları vardır ki ***Fevaidu'l-Ferman*** isimli eserde bunlardan söz edilmiştir. Bakınız: Ekmeleddin İhsanoğlu, a.g.e., s. 82. (Dr. Derviş)

* Zorlu, a.g.e., s. 43.

56 Nuri Nuaymi, Yehudu'd-Dönme, s. 41: Accac Nüveyhiz, a.g.e., s. 523.

57 Nuri Nuaymı, Yehudu'd-Dönme, s. 42-43.

e- Kurucusunun ölümünden sonra Sabetayistlerin çalışmaları:

Sabetay'ın ölümünden sonra yerine kayınbiraderi "Yoheved" Yakup Çelebi geçti. Sabetay ölmezden evvel onu yerine bıraktığını ifade etmişti. Yakup Çelebi, sevenlerini bir araya getirdi. Bunların sayısı 200 aileyi geçiyordu. Bu topluluğa Yakubiler adı verildi.

e-1 Yakup Çelebi Grubu:

Yakup Çelebi, grubunu ikiye ayırdı: Zenginler ve fakirler. Her iki grubun özel giysileri vardı. Erkekler saçlarını ustura ile kazıtır, kadınlar saçlarını örerlerdi. Yakubiler melamîlik fikrinden etkilenmişlerdi. Mevlevîlik ve bektaşîlik tarikatlarından gelen, maddi ve manevi yardımları kabul ederlerdi.[58] Selanik'te ***Gonca-i Edeb*** isimli bir dergi çıkarmışlardı.

Yakubilerin özel bir mezarlığı, alışverişlerinde özel bir sistemleri vardı. Yaşantılarında tüm işlemlerini özel mekanlarda yaparlardı. Kendi toplumları için ***Fevzi Bey Mektebi*** ismiyle bilinen bir okulları vardı.

Yakubilerin mezhepleri Kabala'nın aynısıdır. Fakat kendilerine mahsus inanç sistemleri şöyle özetlenebilir: Kadınlar yabancılara hiçbir yerini göstermezler. Dış görünüş itibariyle İslami emirlere uyarlar. Bayanlar beyaz giysiler giyerler. Çocukların sünnetini İslam adetlerine uygun olarak yaparlar. Dualarını İbranice, İspanyolca ve Latince yaparlar. Yahudi ibadetlerini bütün samimiyetleriyle yerine getirirler. Bunun yanında içyüzleri ortaya çıkmasın diye, cumartesi günleri ateş yakmama kuralına riayet etmezler. Bu inanç esaslarına ek olarak (Sabetay Sevi'nin aksine) boşanmayı desteklerler.[59]

Sabetay'ın yerini alan Yakubilerle ilgili olarak edinebildiğimiz bilgilere göre, bu grup inanç sisteminde Sabetay'ın öğretilerinin dışına çıkmıştır. Sabetay Sevi, cemaatine boşanmayı yasak-

58 Ilgaz Zorlu, a.g.e., s. 92-93.
59 Nuri Nuaymi, a.g.e., s. 54-62.

lamışken, Yakubiler boşanmaya müsaade etmişlerdir.

Yakubiler arasından Osmanlı Devleti'nde önemli mevkilere gelen şahsiyetler çıkmıştır. Tersane Emini, Sultanın Saray Kethudası, Medine Kethudası, Surre Emini gibi. Yakubiler cemaatinin en meşhur şahsiyetlerinden birisi Ahmet Emin Yalman'dır.[60]

e-2. Karakaşlar Grubu:

Yakubiler bazı İslami hükümlerin uygulanması konusunda görüş ayrılığına düştüler. Bunlardan bir kısmı ***Karakaşlar*** adıyla ayrı bir grup oluşturdular. Bu grup ortaya çıktığında tarih 1700 idi. Karakaşların iddiasına göre; Sabetay'ın ruhu Osman veya Bayruh ya da Baruhya adındaki çocuğa geçmişti. Çocuk Sabetay'ın ölümünden dokuz ay sonra dünyaya gelmişti. Baruhya 40 yaşına gelince, onun mesih olduğunu ilan ettiler. Daha sonra da uluhiyet mertebesine yükselttiler. Bu grubun öne çıkan üyelerinden birisi, Osmanlı Devleti'nde maliye bakanlığı yapan Cavid Bey'dir. Cavid Bey'in devletin ekonomik yapısında büyük etkisi olmuştur. Ayrıca yine Osmanlı Devleti'nde maliye bakanlarından birisi olan Faik Nüzhet de Karakaş grubundandır. Bu grubun üyeleri, diğer yahudi gruplar arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

e- İbrahim Ağa Grubu (Kapancılar):

Kapancılar, Karakaş grubundan ayrılan bir gruptur. Bu gruba aynı zamanda ***İbrahim Ağa Grubu*** da denmiştir. Kapancılar, Sabetay'ın prensiplerini olduğu gibi uygulamışlardır. Bu grup Avrupa merkezlerinde sanayi, ticaret ve kuyumculuk alanlarında dikkate değer faaliyetlerde bulunmuş, ayrıca eğitime önem vermişlerdir. Yine bu grubun çeşitli alanlarda devlet sisteminde doğrudan etkili olduğu görülmüştür. Kapancılar ayrıca Atatürk döneminde de etkili olmuşlardır.[61]

Türkiye'de yayınlanan ***Mihrap*** dergisi 1924 yılında çıkan 5 sayılı nüshasında Kapancılar grubu hakkında birtakım bilgiler

60 Ilgaz Zorlu, a.g.e., s. 128.
61 Ilgaz Zorlu, a.g.e., s. 95.

vermektedir: "Kapancılar Selaniklilerin en zeki olanlarıdır. İttihad Terakki Partisine sızmışlar ve Sultan Abdülhamid'i tahtından indiren "Genç Türkler" hareketinde büyük rol oynamışlardır. Bunlar İslam düşmanıdır. İslam ile olan tek ilgileri dış görünüşten ibarettir."[62] Kapancıların tüm prensipleri mason yahudilerin prensipleriyle uyum halindedir. Kapancılar Yakubileri kabul etmedikleri gibi Sabetay Sevi dışında hiçbir şeyi kabul etmeyip, Bayruh'un mesihliğini de reddederler.

f- Dönmelerde Mum Söndürme Bayramı:

Dönmeler yahudilerde bulunan ve sayıları 20'ye varan bayramların hepsini kutlamaya devam etmişlerdir. Bu bayramlardan en meşhurları ***Kuzu Bayramı*** ve ***Mum Söndürme Bayramı***'dır. Bu bayramlar, her yılın 21 ve 22 Mart günlerine rastlar. Kuzu bayramında bir kuzu kesilerek gece yenir. Bu merasimde iki erkeğin eşleri ile birlikte hazır bulunması şarttır. Sayı artabilir. Şu kadar ki, kadın ve erkek sayısı eşit olmadan yapılmaz ve merasime bekarların katılmasına izin verilmez. Yemek yendikten sonra ışıklar söndürülür. Bu günde doğan çocuklar özel bir kutsallık kazanırlar.[63]

Kapancılar grubundan bir genç, 1935 yılında yayınlanan ***Resimli Dünya*** isimli Türkçe dergide yer alan bir makalede, bu bayramı şöyle anlatmaktadır: "Mum söndürme bayramı hala Kapancılarda uygulanan bir adettir. Ben de bu kutlamaya katılmak istedim. Bekar olduğum için engellendim!"[64]

Akşam gazetesinin 1935 yılında yayınladığı bir haber şöyledir: "Güvenlik güçleri "mum söndürme" eylemi yapan kadın ve erkeklerden oluşan bir grubu suçüstü halinde tutuklamıştır. Kutlamanın yapıldığı salona bitişik odada birtakım müzik alet-

62 Muhammed Harb, Yehudu'd-Dönme, s. 42-43.

63 Muhammed Harb, a.g.e., s. 35; 04 Mayıs 1935 tarihli Akşam gazetesinden naklen. "Mevsuatu'l-Yahudiyye - Yahudi Ansiklopedisi" de 22 Mart'ta yapılan "Kuzu Bayramı"nın - Bu bayram ilk baharın başlangıç bayramıdır- kargaşa ve ahlaki düşüklük özelliği olan bir kutlama olduğunu desteklemektedir. Bkz.: Abdulvehhab Mesiri, a.g.e., s. 101. (Dr. Derviş)

64 Mustafa Turan, Yehudu'd-Dönme, s. 29.

leri ve başı kesilmiş bir siyah tavuk bulunmuştur." Bu haberden, tavuğun bu bayramda kesilen kuzunun yerini aldığını öğreniyoruz. Bu topluluk ahlakî düşüklük ve cinsel zevklere dalmakla suçlanmıştır. Bu kutlama özellikle sabetayistlerin Kapancılar grubunda hala devam etmektedir.

Özetle ifade etmek gerekirse, dönme topluluğunu yönetmek üzere Sabetay'ın yerini alan bağlıları, ahlaki bozukluk içinde ve toplumda çözülmeyi yaygınlaştıran bir gruptur. Onlar dış görünüşe göre İslamiyet'i yaşar görünürler. Bununla beraber müslümanlarla evlilik yoluyla hısım olmaktan sakınırlar. Türk toplumu içerisine sızarak sosyal, dinî, siyasi ve ekonomik tüm alanlarda toplum üzerinde etkili olmuşlardır.

g- Sabetayist Dönmelerin Dili:

Sabetayistler var oldukları günden beri Ladino dilini benimsemişlerdir. Ladino dili Osmanlı Devletine sığınan İspanyol yahudilerin konuştuğu dildir. Ladino dili Latince ve İspanyolcanın karışımı bir dildir. Sabetayistler Ladino'yu yazı dilinde kullanmışlardır. Sabetayistlerin bu dil ile yazılmış kültürlerini ve kitaplarını yayınlayan bir basımevi vardır. 19. yüzyılın yarısından sonra bu dilin yerini Türkçe almış bulunmaktadır.[65]

Ladino diline Türkçe, İbranice ve Portekizceden bazı kelime ve deyimler girmiştir. Geçmişte İbranice yazılırdı. Şimdi bu dili konuşanlar Latin alfabesiyle yazmaktadırlar. Yahudilerin İsrail'e göçü veya çeşitli halklar içerisinde asimile olması yüzünden Ladino dili farklılık göstermiştir.[66]

65 Bakınız: Hüda Dervîş, Alakatu Türkiye Bi'l-Yehud ve İsrail, (Doktora tezi) 1/38-39 (Abdurrahman Küçük, Dönmeler Tarihi'nden naklen).
66 Abdulvahhab Mesiri, a.g.e., s. 329.

İKİNCİ BÖLÜM

DÖNMELERİN TÜRK TOPLUMU ÜZERİNDEKİ SİYASİ VE EKONOMİK ETKİSİ

Dönme yahudiler, gizli ve kademeli metotlar izleyerek Türk toplumundaki kurumlara sızmışlardır. Bunun gerçekleşmesi kendi içlerindeki varlıklı adamlar aracılığı ile olmuştur. Bu varlıklı kimseler, otoritelerini ve etkilerini dayatarak devletin siyasi ve ekonomik yapısında yer almışlardır. Patron durumundaki kişileri elde ederek ekonomiyi kontrol etmek suretiyle bu etki görülmeye başlamıştır. Bu suretle dönmeler ülke içerisinde nüfuz ve güç sahibi olmuşlardır.

A- Dönme Yahudilerin Türkiye'deki ekonomik hayat üzerindeki etkisi

Osmanlı Devleti yahudilere, özellikle dönme yahudilere özgürce çalışma fırsatı vermiştir. Bu fırsat, devletin vatandaşları için tanıdığı, güven içerisinde kullanabilecekleri hakların bir so-

nucudur. Yahudiler kuyumculuk, para ve ticaret işlerinde deneyim ve meslek sahibi idiler. Bunun doğal bir sonucu olarak, yahudi dönmeler Türk ekonomisinin dengesini etkileyecek yerlere sızdılar. Bunda Avrupa ve Amerika'da bulunan yahudi şirketleri, Türkiye'deki yahudilere mali yardımlar yaparak önemli rol oynadılar. Böylece Türkiye'de ekonomide bir canlılık başgösterdi. Buna ilaveten, yahudiler ticaret yoluyla İspanyol ve Avusturya parasını Türkiye'ye getirdiler. Türkler bu ülkelerin parasını başka herhangi bir dövize tercih ederler ve yüksek fiyatlı eşyaları bu paraları kullanarak alırlar.

Öte yandan içlerinde Türk ekonomisinde esaslı roller oynayan kişiler de oldu. Bunların başında dönme asıllı Cavid Bey gelir. Cavid Bey Osmanlı Devleti'nin maliye bakanı idi. Osmanlı İmparatorluğu'nda ticari anlaşmalar gerçekleştiren Cavid Bey yahudilerin Filistin'e göçünü sağlayacak para konusunda gerekli tedbirleri almıştır. Cavid Beyin Paris'teki yahudi para merkezleri ile güvenilir/sağlam ilişkileri vardı. Yahudilerin hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla, devlet üzerinde pek çok baskılar uygulamıştır.[67]

Yahudi dönmelerden Moşe Alatini ortaya çıkıyor. Bu zatın devletin ekonomisi üzerinde etkili rol oynayan pek çok ticari şirkette ağırlığı bulunup bir sigara fabrikasının da sahibi idi. Bu sıralarda Türkiye'de ve Makedonya'da sigara üretimi gerçekleştiren ve bir dönme aile olan ***Alatini*** aile şirketine ait fabrikalar ortaya çıkmaya başladı. Bu fabrikalardan bazıları yasak olmasına rağmen Anadolu'da afyon ticareti ile meşgul oldu. Bu şirketler aynı zamanda üzüm suyu, meyve ve sebze ticaretiyle meşgul olmuştur. Yetkililerin, bunları herhangi bir kayıt altına almayıp, yapılan çalışmalara engel olmaması, ekonomide ve ticarette etkilerinin artmasına yol açmıştır.

67 Salih Zühru'd-Din-el-Yehud Fi Türkiya ve Devruhum Fi Kıyami'l-Hılfi't-Türki el İsraili, s. 9.

B- Dönme Yahudilerin Siyasi Etkisi

Dönme yahudilerin Türkiye'deki siyasi alandaki etkisi, devlette yönetim kadrosunda görev alan üyeleri aracılığı ile olmuştur. Bunların, Osmanlı Devleti'ni önce zayıflatıp, sonra işini bitirmekte büyük rolleri olmuştur. Bu sonuçta Jön Türk, İttihad Terakki ve 31 Mart hareketlerinin oynadıkları rolün etkisi ayrı bir önem taşır. Jön Türk hareketi Fransız Mason Cemiyeti'ne bağlı gizli bir cemiyettir. Cemiyet çalışmalarına Selanik'te başlamış, Avrupa'da en çok etkili olan yahudileri bünyesine almıştır. II. Abdülhamid'in yönetimine son vermek üzere oluşturulan teşkilatın başında yahudiler bulunuyordu.

Nitekim II. Abdülhamid'in tahttan indirildiğini kendisine tebliğ eden heyetin içerisinde yer alan ve kendisi dönme yahudilerden olan* Emanuel Karasu'nun rolü ortaya çıkmıştır. Yine dönme yahudilerden olan Moşe Alatini, Sultanın Selanik'e sürgün gönderilmesinden sonra, korunmasından sorumlu tutulan kişidir.[68]

Dönme yahudilerin planı aşamalı olarak hilafeti ortadan kaldırmaktı. Müslüman kamuoyunun güç birliği ile karşılaşmamak için bu yolu seçtiler. Planlarının gerçekleşmesi için şu araçları harekete geçirdiler:

1- Müslüman olmayan azınlıkları provoke edip kışkırtmak. Nitekim Ermeniler Anadolu içerisinde bir devlet kurma amacı ile kışkırtılmıştır. Öte yandan hristiyan grupların devlete başkaldırma hareketlerinden de faydalanılmıştır. Bu kabil hareketler, devletin başı Sultan Abdülhamid'i şunu söylemeye sevk etmiştir:

* Karasu dönme değil doğrudan yahudidir.

68 II. Sultan Abdülhamid yahudilerin kendisini Osmanlı Devleti içinde en büyük düşman saydığı kimsedir. Sultan II. Abdülhamid yahudilerin Filistine göçünü durdurmak için büyük gayret sarf etmiş, siyonizmle her yola başvurarak savaşmıştır. Sultan, yahudilerin devlet kurmasını reddetmiş, büyük maddi yardımlar halinde devlete sunulan kışkırtıcı tekliflere boyun eğmemiştir. Onun yahudilerden gelen tüm girişimleri reddetmesinin sonucu, tahtını kaybetmesi ve sürgüne gönderilmesi olmuştur. Alatini'nin Abdülhamid Han'ın korunmasıyla ilgisi yoktur. Yalnız Abdülhamid Han Selânik'te bu ailenin köşkünde kalmıştır.

"Ermenilerin bağımsızlık sevgisiyle tutuşmuş olmasına şaşırmadım. Özellikle büyük devletlerin hiç durmaksızın onları kışkırttığını bildikten sonra, Ermenilerin tutkusu beni şaşırtmadı. Fakat, Jön Türklerin Türkiye'den kaçarak Avrupa'ya geçen ve orada gazeteler çıkararak, Ermeni kuruluş ve cemiyetlerinin üyeleriyle yardımlaşma halinde olmaları beni dehşete düşürmüştür. Bu kimselerin Ermenilerden para alması da aynı şekilde beni dehşete düşürmüştür. Jön Türkler "Osmanlı Devletini parçalanmaktan kurtarmak istediklerini" söylüyorlar. Sonra da kalkıp devleti parça parça etmek için çalışanlarla yardımlaşıyor ve onlarla anlaşmalara giriyorlar. Anadolu'nun içerisinde bir Ermeni devletinin kurulması mı onların vatandaşlığının şahididir. Onlar Abdülhamid'i değil, Osmanlı Devleti'ni yıktılar.[69]"

Yahudiler bu faaliyetlerin yanında saptırıcı yalanlar uydurup, devleti Ermeniler hakkında yanlış bilgilerle bilgilendirme çalışmaları yaptılar. Bunlardan birisi olan avukat ***Emanuel Karasu*** Ermenilerin casusluk yaptıklarına, dış ülkelere para kaçırdıklarına veya Sultan Abdülhamid için suikast düzenlediklerine dair onlarca raporu devlete sunmuş bir kimsedir. Devlet bu raporlarda söylenenlerin gerçek olup olmadığını araştırmaya kalktığı zaman, gerçeğin üstünü örtmek maksadıyla, araştırma yapanlara rüşvetler vermişlerdir.*

2- Batı medeniyetini yücelterek, Türkiye'nin batılılaşmasını teşvik etmek. Ayrıca Türkiye'yi İslami görünümden uzaklaştırmak. Bunların uygulanması, yahudi profesörlerin Türk gençlerine batılı fikir ve yönlenmeleri telkin edip, sahip oldukları gazeteler vasıtası ile propaganda yapması yoluyla gerçekleştirilmiştir.*

Ayrıca Türk talebeleri rüşvet ve maddi destek yoluyla kendilerine katılmaya zorladılar. Kendileri ile uyum içerisinde olmayanlar hakkında, devlete başkaldıracak cemiyetlere katılma suçlamasını içeren şikayet dosyaları hazırladılar.

3- Türkçülük ve milliyetçilik siyaseti. Dönmeler devletin

69 Muhammed Harb, Müzekkiratu Sultan Abdülhamid, s. 159.
* S. Naci, el-Müfsidûn fi'l-Ard, s. 314.
* H. S. Armstrong, ez-Zi'bu'l-Ağbar, s. 2-6.

Türkçülük politikasına yönelmesinde açık bir rol oynadılar. Bu problem, İslamiyetin öldürüp yok ettiği eski kavmiyetçilik teline vurmak suretiyle gündeme getirildi. Her gruba kendi sloganlarını bağırtarak, Osmanlı Devleti çatısı altında varlığını sürdüren farklı uyrukları kışkırttılar. Bunun sonucunda dört asırdan fazla, pek çok farklı milletten oldukları halde omuz omuza bir devlet halinde var olan, Osmanlı toplumunun bağları parçalanmış oldu.[70]

Yahudiler Türklerle devlet içinde yaşamakta olan grupları birbirlerine düşürme hususundaki çalışmalarında başarılı oldular. Bu çalışmaların bir sonucu olarak, Osmanlı Devleti, Ermenileri ciddi bir şekilde kontrol ederek ekonomik alandan uzaklaştırdı. Ermenilerin ekonomik alanda boşalttığı yerleri yahudiler doldurdular ve devletin ekonomik imkanları bulunan yerleri ele geçirdiler. Özellikle İstanbul, İzmir ve Selanik'te Ermenilerin yerini alarak bu şehirlerin ekonomisini ele geçirdiler.[71]

C- Dönmeler topluluğunun İttihad Terakki Cemiyeti ile alakası

İttihad Terakki'nin çalışmaları Sultan Abdülaziz döneminde 1861-1876* yıllarında ortaya çıktı. Bu dönemde cemiyetin çalışması, hilafet ve devlete düşman gazeteler çıkarmaktan ibaretti. Cemiyet, Osmanlı Devleti içerisinde özgürce faaliyet gösteren yabancı posta daireleri aracılığı ile gazeteleri dağıtıyordu. Cemiyet, Sultan II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra, 1908-1912 tarihleri arasındaki bir dönemde gerçek otorite sahibi oldu. Sultan II. Abdülhamid'in uzaklaştırılmasında en büyük rol bu cemiyetindir. Cemiyet, dönme yahudilerin başını çektiği büyük siyasi kargaşalar çıkardı. Osmanlı Devleti içerisindeki çeşitli cemiyet ve siyasi gruplar, ıslahat yapılması ve idarenin merkezi yönetimini terk etmesi çağrısında bulunuyordu. İttihad Te-

70 Muhammed Zağrut, a.g.e., s. 64.

71 S. Naci, a.g.e., s. 315.

* Jon Türkler'in çalışmaları 1876 sonrasına rastlar. İttihat ve Terakki çok daha sonra kurulmuştur.

rakki'nin ana merkezinin Selanik'te bulunması yanında, çeşitli Avrupa başkentlerinde şubeleri bulunuyordu.[72]

İttihad Terakki'nin oluşturulması, bazı Türk subaylar, Askeri tıbbiyeden bir miktar öğrenci ve cemiyette oldukça önemli yerleri olan yahudi üyeler tarafından gerçekleştirildi. Maliye bakanı Cavid Bey, İçişleri Bakanı ve cemiyetin başkanı Talat Bey bunlardan bazıları idi. Cemiyet ilk sıralarda batılı fikirleri teşvik eden Jön Türkler'in bir şubesi durumunda idi. İttihad Terakki cemiyetinin oturumları, bir takım bağlantıları temin etmek amacı ile mason localarında yapılıyordu. Zaten mason localarının hedefi ülkede yönetimi devirmek ve Türkleşme politikası izlemekti. Cemiyet 1889 yılında aynı zamanda mason ve yahudi olan İbrahim Temo'nun liderliğinde kuruldu. Cemiyet, yahudilerin, özellikle dönme yahudilerin özel önem verdiği bir takım unsurları içerisinde bulundurmuştur.[73]

Dönme yahudiler cemiyeti ele geçirip ona hakim olmayı başardılar. İttihadçılar gizli toplantılarını yapmak için dönme yahudilerin sahip olduğu köşkleri ve evleri kullandılar. İttihad Terakki yönetimi ele aldığında, yahudi asıllı üç kişiyi bakanlığa getirdi. Bunlardan Nesim Mazelyah Ziraat bakanlığı'na, Besarya Çalışma bakanlığı'na ve Cavid Bey Ticaret bakanlığına getirildi. Bu durum ülkede servet kaynaklarının yahudilerin elinde olması demekti.[74]

Sultan II. Abdülhamid'in uzaklaştırılmasından sonra, yahudiler hilafet bağlarının koparılması için Türkleştirme ve ırkçılık siyasetine yöneldi. Hilafeti halkları arasında bulunan diğer unsurları da Türkleştirme hususundaki niyetlerini açığa vurdular. İttihadçıların Türkçülük politikası dönme yahudilerin yardımları ile ortaya konmuş bir politika idi. Bu politika daha II. Abdülhamid döneminde onun yönetimine düşmanlık besleyen ve Osmanoğullarına kızgınlığı olan kimseler eliyle ortaya çıkarılmış bulunuyordu.

72 Bkz.: Ernest Ramzor, a.g.e., s. 41.
73 İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları.
74 Reşid Rıza, Menar, 2/156-157.

Jön Türklerin II. Abdülhamid yönetimine karşı giriştiği devrim hareketini dönme yahudilerin Kapancılar grubu yönetti. Daha sonra meydanı İttihad Terakki Cemiyetine açmış oldu. Türklerin hayatı üzerinde büyük etkisi olan, içerdeki yahudilerin biri de, Moiz Kohen isimli yahudi yazardır. M. Kohen İttihad Terakki cemiyetinde asil üyelerden idi. Kohen, dünyadaki tüm Türkleri tek bir devlet halinde toplayan Turancı bir devlet kurarak Osmanlı Devletinin yönetimi altında bulunan diğer memleketleri Türkleştirmenin zaruri olduğunu ileri sürüyordu. Avram Galanti ve Emanuel Karasu da Osmanlı Devleti içerisinde önde gelen yahudilerden idi. Karasu Selanik yahudilerinden olup Türk siyasi hayatında çok aktif ve etkin bir kimse idi. Makedonya-Risorta mason locasında "Üstad-ı A'zam" idi. Ayrıca İttihad Terakki cemiyetinin önde gelen üyelerindendi. 1908 yılında Selanik mebusu, 1912-1914 yıllarında İstanbul'dan mebus seçilen üç yahudiden birisi olup ayrıca Selanik ticaret grubunun da vekili bulunuyordu. Karasu titiz bir şekilde birinci derecede Türk olmaya özen gösteriyor, İttihad Terakki ile ilgili konularda İstanbul ile Selanik arasında bağlantı noktasını oluşturuyordu. Sultan II. Abdülhamid'e tahttan indirildiğini tebliğ eden heyetin üyesi idi. İttihad Terakki'nin sorumlusu olarak gerek asker, gerek sivil pek çok kimsenin masonluğa katılmasını temin etmekte başarılı oldu. Aynı zamanda devrimci bir cemiyetin gerekli çalışmaları yapması hususunda fırsatlar hazırlamakta rol oynamaktaydı. Öte yandan İtalya'dan aldığı rüşvet karşılığında, Libya'yı İtalya'ya satan da odur.

M. Cavid'e gelince: M. Cavid, İttihad Terakki döneminde 1918 tarihine kadar üç kezden ziyade bakanlık (Maliye Bakanlığı) mevkiine gelen bir dönme yahudidir. Daha önce Türkiye ekonomisini hedeflerine uygun olarak kullandığına dair söz edilmişti. Nüzhet Faik de bu dönemin maliye bakanlarından biridir. Mustafa Arif, İttihad Terakki'nin dönme yahudilerden olan İçişleri bakanıdır. Muslihiddin Adil ise Eğitim bakanının müsteşarı, Bakanın vekili ve hukuk profesörüdür.[75]

75 Hüda Derviş, el-Alakatü't-Türkiyyeti'l-Yehudiyyeti ve eseruha ala'l-Biladi'l-Arabiyyeti, s. 117-118.

Dönme yahudilerin ileri gelenlerinden birisi de, Sultan Abdülhamid döneminde orduda komutan olan Remzi Bey'dir. Remzi Bey, daha sonra Sultan Muhammed Reşad'a yardımcı olan ekibin başı idi. Öte yandan Ahmet Emin Yalman 1907 yılında Sabah gazetesini kurdu. 1908 yılında Tanin, 1916 yılında Sabah ve Vatan gazetelerinin yazarlık ve baş yazarlığını yaptı.

Türk siyasi hayatında ileri derecede rol oynayanlardan biri de Midhat Paşa'dır. O, 1868 tarihinde Bağdat Valiliği yapan dönme yahudilerden biridir. Kendisi batılı fikirlerden etkilenmiş; İngiltere, Fransa ve Almanya ile ittifak gerçekleştirerek Sultan Abdülaziz'i saf dışı etmiştir. Midhat Paşa Tuna (Danubius) vilayeti valiliği de yapmıştır. Doğuda yahudi okullarını açan kimsedir. 1877 yılında sadrazam iken İngiltere ile bağlantısı olduğu ortaya çıktı. Sultan Abdülhamid Midhat Paşa'yı görevinden alarak onu ***hiyanet-i uzma*** (en büyük hainlik) ile suçlayarak idam edilmesine hüküm verdi. Ancak yabancı ülke büyük elçilerinin girişimi sonunda karar uygulanmadı. Yahudi dünyası bu olayı Abdülhamid aleyhinde kullandı.[76]

İstanbul'da bulunan İngiliz büyükelçisinin 1910 Ağustos'unda ülkesinin dışişleri bakanlığına gönderdiği mektuptan açık bir şekilde anlıyoruz ki; Dönme yahudilerle İttihad Terakki, Osmanlı Devletini yıkmak, özellikle kendileri için yegane düşman olan II. Abdülhamid'in saltanatını sona erdirmek için ortak çalışmalar yapmışlardır. Bu mektupta şöyle denmektedir:

"İttihad Terakki Cemiyeti, iç yapısı oluşumu itibariyle Türk-Yahudi ikili işbirliği gibi görünmektedir. Cemiyeti, Türkler askeri-maddi yönden mükemmel bir şekilde desteklemektedir. Yahudiler de tedbir ve akıl yönünden desteklemektedir. Yahudiler şimdi devletin iç yapısındaki mekanizmada hakim durumdadır. Genç Türkiye'nin sanayi ve ekonomi alanında hakimiyeti ele geçirme yolunda çalışmaktadırlar. Genç Türkiye'de etki noktasına ulaşmak için Türk ırkçılığı yönünde teşvikler yapmaktadırlar.[77]"

76 Ernest Ramzor, a.g.e., s. 46.
77 Ahmed Nuri Nuaymi, Eseru'l-Ekalliyeti'l-Yehudiyye, s. 129.

Bu tespitten hareketle diyebiliriz ki, yahudilerin devletin sistemi içerisine sızması aynı metot üzere zamanımıza kadar gelmektedir. Dönme yahudiler çeşitli isimler aracılığı ile Türkiye'nin zıddına çalışmaktadır. Dünya yahudi birliği, Siyonizm örgütü ve Dünya sermaye örgütü bunlardan bazılarıdır.[78]

Yahudilerin Jön Türk Cemiyeti içerisinde Sultan Abdülaziz'in suikastle öldürülmesi olayında oynadıkları rol açık bir şekilde ortadadır. Zira Sultan Abdülaziz Ermenileri yahudilerden üstün görür ve yahudileri duyarlı merkezlerden uzaklaştırırdı. Bunun bir sonucu olarak düzenledikleri entrika ile saltanattan uzaklaştırdılar. Sultan Abdülaziz, yahudilerin isteği üzerine onlara ülkenin kapılarını ardına kadar açan ve onların Türkiye'ye göçünü sağlayan II. Murad'ın torunudur. Yahudiler Sultan Abdülaziz'i, Sultan V. Murat ile değiştirdiler. 1908 tarihinde büyük bir dönme yahudi topluluğu İstanbul'a göç etmiş, Osmanlılar üzerinde siyasi ve ekonomik baskı uygulamışlardır.

Yahudiler, özellikle dönmeler, 1908 olaylarını gerçekleştiren topluluktur. Zira onların asker kıyafeti içerisinde gizlenerek, asker üzerinde etkili oldukları ve sultan aleyhinde ayaklanma için kışkırtma hareketinde bulundukları tespit edilmiştir.

Selanik komitesi Türkiye'deki dönme yahudilerin desteği ile masonların gözetimi altında oluşmuştur. Merkezleri Selanik'tedir. Komitenin düzenlenmesinde ve Selanik'teki merkezi yapısının oluşturulmasındaki tartışmalarda Karasu, Metrsalem, Sason, Farhi, Mazelyah, Cavid ve Balcı ailesinin belirleyici rol oynadıkları bir gerçektir.[79]

Sultan Abdülhamid dönme yahudilerle İttihad Terakki arasındaki bağlantıyı biliyordu. Sultan Abdülhamid İstanbul hahamı "Moşe Levi"den kendi tarihlerini yazmasını istedi. Haham bu tarihi yazma görevini yerine getirdi ve Türkçe'ye de çevirerek II. Abdülhamid'e sundu. II. Abdülhamid onların üsluplarını ve onları nasıl alt edeceğini gayet iyi biliyordu.

78 Muhammed Harb, Osmaniyyun Fi't-Tarih ve'l-Hadarah, s. 86.

79 Hasan Ali Hallak, Mevkifu'd-Devleti'l-Osmaniye Mine'l-Hareketi's-Sohyoniyye, s. 312.

Osmanlılar, bu durumu ve değişimin merkezinin Selanik'te olduğunu biliyordu. Yahudilerin sayısı yetmiş küsur bin kadardı. Sultan Abdülhamid yahudileri İstanbul'dan uzaklaştırdı. Fakat bu hareket Osmanlı Devleti'ne karşı Arapların ve diğer ırklardan olan halkların düşman olmasına sebep oldu. Oysa devlete karşı olanlar arasında ortak bir payda yoktu. Irklar değişik olunca hedefler; liderler değişik olunca istekler de değişiyordu. Şunu söylemek mümkündür: Araplar ile İttihad Terakki arasında Sultan Abdülhamid'den hoşlanmamak dışında hiçbir ortak hedef bulunmuyordu.[80]

Selanik'te yaşayan dönme yahudilere gelince: Selanik Yahudileri gerçek Türk ihtilalinin meydana gelişinde ortak olduklarını biliyorlardı. Onlar yahudi ırkındandır. Lakin onların inancı yahudi orijinli olmayabilir. İnsanlar arasındaki yaygın inanç odur ki, onlar isim bakımından müslümandır. Ama gerçekte onlar Musa peygamberin Tevrat'ının yolundan gidenlerdir. Bizim incelememize konu olan dönem hakkında ise, Yakın Doğu uzmanı olan, azınlık denecek kadar sayılı ilim adamı dışında bilgi sahibi olan yoktur. İnsanlardan birisi çıkıp da ***dönme*** adı verilen yahudilerin tarihin seyrinde tehlikeli sonuçlara yol açacak bir ihtilali gerçekleştireceğini bildirme cesaretini gösteremiyor.[81] Öte yandan dönme yahudilerin Balkanlardaki öncü çetelerin düzenlenmesinde baş rolü oynadıkları da bir başka gerçektir.[82]

Bu noktadan hareketle diyebiliriz ki, Sabetay Sevi'nin hareketi, siyasi ve dini bir harekettir. Çünkü Sabetay İsrailoğullarının Filistin'e döneceğini müjdeleyen ilk siyonisttir.[83] Zira dini kayıtları reddeden ırkçı kişiliği her şeyin üstünde tutarak, yahudilere beklemeyi öğütleyen dini duruşu reddeden odur. O siyonist devletin kuruluşundan sonra orada temsil edilmek üzere bir opera yazmayı düşünüyordu.[84]

80 Hüda Derviş, Doktora Tezi, 1/109.
81 Zeyn Nureddin, Nüşü'ul Kavmiyye..., s. 107.
82 Hassân Ali Hallâk, a.g.e., s. 30.
83 Hüda Derviş, Doktora tezi, s. 92.
84 Abdulvehhab Mesiri, a.g.e., s. 10.

Yahudi hahamların kendilerine karşı çıkıp, Türklerin de kabule yanaşmadıkları dönmeler, cumhuriyetin ilan edildiği sırada Türklerin arasına karıştılar. Bu tarihten itibaren dönmelerin gizli yaşantıları sona ermiştir. Ayrıca bu zamandan sonra dönme bireylerin evlenme yoluyla Türklerle hısım olmalarına müsaade edilmeye başlandı. Bundan amaç, aşamalı olarak ayrı bir ırk olmalarını ortadan kaldırmaktı. Bu uygulamanın örneği dönme yazar Sabiha Sertel'in, Türk yazar Zekeriya Sertel ile evlenmesidir. Sertel çifti komünist eğilimli ***Tan*** gazetesinin kurucusudur. Sabiha Sertel ve eşi komünist hareketin yöneticisi oldular. Her ikisi de Jön Türk hareketinin yöneticilerine yakınlıkları ile biliniyorlardı. Faaliyetlerinin özelliği yönetim ile devamlı çatışma içinde olmak idi. Türk makamları Sertel çiftini komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle Sovyetler Birliği'ne sürgüne göndermiştir.

Tarihçi İsmail Hami Danişmend, dönmeler ve siyasi yapılar hakkında şöyle diyor:

"Bu adamlar vatan ve millet bilincinden mahrumdur. Bunlar mecbur kaldıklarından müslüman olmuşlar, adeta bir köle gibi Osmanlı toplumunun bireylerinden olmuşlardır. Onlar Türklere değersiz ve kötü gözle bakarlar."[85]

Türkiye Sabetaycılığı kitabının yazarı ***Ilgaz Zorlu*** Jerusalem Post gazetesine verdiği bir mülakatta şöyle diyor:

"Şu anda Türkiye'nin eski Başbakanı Ecevit'in eşi "Rahşan" dönme asıllıdır. Türk eski Dışişleri bakanı İsmail Cem de dönme yahudilerdendir. Bunlara ilaveten daha önceleri Başbakanlık yapan Tansu Çiller'in soyu da dönmedir.

Şu kadar ki, kökü dönme olan akademisyen, siyasetçi, televizyoncu ve gazeteci şahsiyetlerin bulunmasına rağmen; Yahudi-müslüman (çift) kişilikli olmalarından dolayı ne Türkler, ne de yahudiler bu dönmeleri kabullenmezler."

Türkiye Sabetaycılığı kitabının yazarı ***Bediut Ahronot*** gazetesi ile yaptığı mülakatta bir sabetayist olarak sabetayistleri

85 İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4/35.

şu sözleriyle savunmuştur. "Sabetay'ın Türkiye'ye sokulmaması karşısında yahudilerin ve İsrail'in duruşu "Türkiyede sabetayistler hakkında zulüm yapıldığı" şeklindedir." Zorlu devamla: "Yahudiler, sabetayistlerle eşit durumda olmayı istemiyor" dedikten sonra "Yahudilerin hahambaşı olan zat, dönmelerin "Hem yahudi, hem de müslüman" olmalarına karşı çıkıp, ya yahudi ya da müslüman olmalarını istemiştir" demiş ve bu durumu şöyle savunmuştur: "Bizim toplumumuz, katıksız yahudi kalabilmek için müslümanlarla evlenmediler. Lakin yeni kuşaklarımız, yepyeni bir mantalite üzerine yetişmektedir. Dikkat ediniz! Bu mantalite, içine girdiği toplumda eriyip kimliğini yok etmektir. Lakin sonuçta biz hepimiz yahudiyiz. Sabetaycılar topluluğu gerçek ve katıksız yahudilerdir."[86] Zorlu bu ifadelerine şunu da ekliyor: "Sabetay Sevi cezalandırılmaktan kurtulmak için müslüman olduğunu açıklamıştır."[87] Buna rağmen onun müslüman olmasından sonra onunla beraber olanlar, asıl yahudi kimliklerini korumaya devam ettiler. Daha sonra Sevi'nin ölümünün ardından cemaat üç gruba ayrıldı. Her bir grup kendi baş hahamını ve özel tapınağını belirledi:

Dönmelerin çıkardığı "Vatan" gazetesi kendilerini savunan şu yazıyı yayınlamıştır. "Şüphe yok ki kişisel intikam amacıyla ayrılığı ve bozgunculuğu körüklemek kötü bir iştir. Pek çoğu gerçek Türk olmuş, iki buçuk asır önce Müslümanlığı kabul etmiş bir takım insanları uzaklaştırmaya gayret etmekten daha kötü ve çirkin ne olabilir? Umuyorum ki millet meclisi konuyu araştıracak, mevcut durumu öğrenecek, dönme yahudilerin müslüman olması konusundan faydalanarak fitneyi kışkırtmaya

86 Hüda Derviş, a.g.e., (Ogün Dur'u Sabetaycıdan Müthiş İddia, Yeni Şafak Gazetesi, 22 Mayıs 1999)

87 Sabetay Sevi'nin müslüman oluşunu, kendisi Sabetaycı olan Ilgaz Zorlu şöyle anlatıyor: "16 Eylül 1666'da Mesih divana çıkarılmıştır. Kendisine müslüman olması gerektiği, aksi takdirde öldürüleceği söylenmiştir.... Yaygın bir rivayete göre "Bu can bu bedende kaldıkça Lailahe illallah" diyen mesih huzurdan ayrılınca kaftanını açmış, içinden bir kuş çıkmış. Bunun üzerine de "İşte can bedenden çıktı. Şema Yisrael!" diyerek Yahudiliğe olan inancını belirtmiştir." Bkz.; Ilgaz Zorlu, Evet Ben Selanikliyim, s. 82. (Eylül 2004, 11. baskı) (Dr. Özcan)

bir sınır koyacaktır.[88]

Buraya kadar geçen bilgilerden ortaya çıkmıştır ki, dönmeler topluluğu yahudi-müslüman olmak üzere iki kimliklidir. Bu sebeple kendisini tam olarak ifade edemediği gibi kendisini savunamaz da. Bir paragrafta kökünün (aslının) yahudi olduğunu, müslümanlığa zor karşısında girmek mecburiyetinde kaldığını söyler. Arkasından gelen paragrafta müslümanlığa girme hakkının olduğunu, kendisinin haksızlığa uğradığını dillendirir. Asırlar boyunca yahudilerin kullandığı hilekar üslûp işte budur.

İzak Ben Zwi 1957 yılında yayımlanan ***Dönme*** isimli kitabında, dönme yahudileri şöyle anlatıyor:

"Halk arasında iki özellikli olarak yaşayan yahudilerin sayısı pek çoktur. Birinci özellik içinde yaşadığı halkın dinini dış görünüşe göre topluca kabul etmiş görünmektir. İkincisi engin bir samimiyetle yahudiliği gizlice yaşamaktır.

Dönme yahudiler, elemanı olmadıkları halde, siyasi partiler üzerinde etkili olmuşlardır. Bu etki, devlette siyasi kararların alınmasında oynadıkları rolden ileri gelmektedir. Yine onlar, bazı milletvekillerinin belirlenmesinde ve yahudi şirketlerin idare meclislerindeki yüksek görevlilerin atanmasında etkili oluyorlar, bunların siyasi rollerinden ve devletteki nüfuzundan faydalanıyorlardı. Bu tür girişimlerin hedefi, devlet tarafından yahudi ve siyonist yararları olumsuz etkileyecek bir kararın alınmasına engel olmaktı. Faaliyetlerinde sloganları masonların sloganı olan hürriyet, eşitlik ve kardeşlik idi. Ayrıca şunu pekiştirerek ifade ediyorlar ki; katıksız bir yahudi kurumu olan masonluğun gelenekleri, sistemi ve öğretileri bizim kaynaklarımızdan alınmadır. Masonluk başından sonuna kadar bizdendir ve bizim içindir."[89]

88 Mustafa Turan, a.g.e., s. 62.
89 Cevat Rifat Atilhan, Esraru'l-Masoniyye, S. 53.

D- Dönmeler ile Masonlar Arasındaki Bağlantı

Masonluk, gizli bir kuruluştur. Tercih edilen görüş itibariyle bu sistemi kuran, yahudi hahamlarıdır. Bundan amaçları evrensel siyonizm ülkesini kurmayı hedefleyen bir yahudi sistemi oluşturmaktır. Kurucularına göre de Masonluk salt yahudi hedefli, evrensel özelliği olan bir harekettir.[90]

Masonluğun ana prensibi hürriyet, eşitlik ve kardeşliktir. Amacı, dine dayanmayan laik ve evrensel bir cumhuriyet oluşturmaktır.[91]

Masonluğun Sultan II. Abdülhamid yönetimini devirmekte etkin bir rolü olmuştur. Masonların başı, İçişleri Bakanı Talat Paşa, Cemal Paşa, Emanuel Karasu gibi kimseler aynı zamanda İttihad Terakki Cemiyeti'nin üyeleri idiler. Bu kimseler cemiyet üyelerini korumak, basılı yayınlarını dünyanın dört bir yanına aktarmak ve gizli toplantılarını yapmak üzere evlerini açmak gibi hükümet içinde bir takım ayrıcalıklardan yararlandılar.

Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan ilk mason locası 1683 tarihinde Selanik'te vücut bulan loca olmuştur. Selanik, o tarihte Türkiye'de önemli bir ticari boşluk özelliği taşıyordu. II. Abdülhamid Selanik dışındaki hareketlerinden sakınmak amacıyla dönmelerin bu şehirde kalmalarına müsaade etmişti. Selanik vilayetinin nüfusunun çoğunluğunu yahudiler oluşturuyordu. Bunun sonucu olarak Selanik, Sultan Abdülhamid'in sonunu getiren olaylarda etkin rol oynayan dönmelerin merkezi oldu. Selanik yahudileri amaçlarına hizmet gayesiyle dünya siyonizmi ile bağlantı içerisinde olmuştur. Hatta o derecede ki 18. yüzyılın sonlarında Selanik, dönme yahudilerin siyasi ve askeri aktivitelerinin büyük bir merkezi olmuştur. Yahudiler Avrupa başkentlerindeki unsurlarıyla Avrupa'daki localar aracılığı ile bağlantılar kurmuş, gereken durumlarda ekonomik destek sağlamış, ajanlarını yaygınlaştırmış ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere bir takım kimseleri kullanmışlardır.

90 Sabir Tuayme, el Masoniyye zalike'l-Alemü'l-Mechul, s. 53.
91 Cevat Rifat Atilhan, a.g.e., s. 17-27.

Yahudiler Osmanlı Devleti'ne diplomatik temsilciler olarak geliyorlar, yabancı elçiliklerin korumasından yararlanarak devletin sırlarına ulaşıyorlar; Sultan Abdülhamid'i tahttan indirip İttihadçıları işbaşına getirerek, Osmanlı Devleti'ne son vermek üzere Osmanlı Devleti içerisinde bulunan değişik gruplar arasında fitne ve düşmanlık ruhunu kızıştırıp alevlendiriyorlardı. Sultan Abdülhamid, ***Hatırat***'ında Avrupa devletlerinin dönme yahudilerle birlik olarak Osmanlı Devleti'nin başına getirdiği felaketleri açıklamıştır.

Dönme Emanuel Karasu'nun, asker ve sivil Jön Türkler hareketini meydana getirenlerin masonluğu benimsemeleri hususunda ikna edilmelerinde büyük rolü olmuştur. Karasu'nun bundan maksadı, Türkiye'deki yeni konjonktürde yahudilerin etkin olmasını sağlamak ve Makedonya-Rizorta Locasını güvenlik altına almaktı. Çünkü bu locanın Osmanlı Devleti'ndeki yabancıları takip etmek ve kontrolden korumak gibi bir işlevi vardı. Karasu bu girişimleriyle İttihad Terakki üzerinde otorite kurmayı başardı.

Osmanlı Devleti'nde maliye bakanı olan Cavid Bey de Türkiye'deki masonları temsil eden bir kimsedir ve Selanik mebusudur.

İfade etmeye değer bir husustur ki, mason locaları yoluyla dönme yahudiler, Osmanlı Devleti'nin hayatına girmekte en büyük paya sahiptir. Mason locaları Osmanlı Devleti'nde güç merkezlerini temsil etmiş, loca mensuplarından bakanlar, milletvekilleri, ordu komutanları, yüksek düzey görevliler ve devlette sorumlu mevkileri tutan elemanlar bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nde etkili olan locaların en önemlilerinden birisi Selanik Locası, diğeri 1738 yılında kurulan İzmir Locası'dır. Bir diğeri de 1909 yılında kurulan ***Maşrik-ı Azam-ı Osmani*** ismindeki Mısır locası idi. Birinci Dünya Savaşı'na kadar Türkiye'de 65 dolayında mason locası bulunuyordu. Bunlardan bazıları İngiliz Locasına, bazıları da Fransız ve İtalya localarına bağlı idi. 1882 yılında Müslüman Türk masonların sayısı 10 bin kişiye ulaşmıştı. 1894 yılında II. Abdülhamid mason localarının pek çoğunu ka-

pattı. Ancak Avrupa locaları ile bağlantısı yüzünden Selanik locası kapatılamadı. Selanik locası İtalya Maşrik-ı azamlığının başıydı. İtalya ile Osmanlı devleti arasındaki antlaşmalardan yararlanarak bu locaya bağlı üyeler mahkemeye verilmek ve teftiş edilmekten korunuyorlardı. Locanın toplantıları tam bir gizlilik içinde yapılıyordu.[92]

E- Dönmelerin Mustafa Kemal Atatürk ile Alakası

Bazı kaynaklar Mustafa Kemal Atatürk'ün soyunun dönmelerle ilişkili olduğu görüşünü desteklemektedir. Fakat M. Kemal'in soyu hakkında pek çok farklı bilgiler bulunuyor. Öte yandan Türk hükümeti M. Kemal Atatürk'ün dönmelere mensup olması gibi bir hususun olmadığını ifade etmektedir. Yahudi dönmelerin bu konu ile bağlantısı şu noktadan çıkmaktadır: Atatürk'ün doğum yeri Selanik'tir. Ayrıca eğitimini bir süre sabetayist Şemsi Efendi'nin okulunda yapmıştır. Şemsi Efendi'nin okulu, batıya yönelik bilgileri okutan ilk okuldur. Bu okulda sabetayist öğretmenler ders verirlerdi. Şemsi Efendi M. Kemal'in ilk hocasıdır. Aynı zamanda 19. asırda sabetayist yahudi felsefecilerinin ileri gelenlerinden biridir. M. Kemal bu hocasını Nutuk'unda zikretmiş, Şemsi Efendi M. Kemal'in yazılarında büyük bir yer tutmuştur.[93]

Şemsi Efendi, öğrencilerine sabetayistlerin kurallarını ve prensiplerini öğretiyordu. Türkiye'de dönme yahudiler hakkında ilk olarak eser yazan Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, Atatürk'ün dönme yahudilerle ilişkisi olduğu düşüncesini şu sebeplere bağlamaktadır:

1- Selanik'te dönmeler çoğunlukta olduğu için, Selanik'te doğana ***dönme*** gözüyle bakılırdı.

2- Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu ilkokul, bir dönme olan Şemsi Efendi tarafından kurulmuş, bu okuldan çok sayıda dönme çocuk yetişmiştir.

92 Salih Zahir, el-Yehüd Fi Türkiya, s. 25; Hassan A... Hallak, a.g.e., s. 29.
93 Ilgaz Zorlu, a.g.e., s. 19.

3- Dönmelerin -aynı masonlar gibi- meşhur kimselerin kendilerinden olduğunu ileri sürmek yoluyla meşruiyet kazanmak arzusu bu söylentiye sebep olmuştur.[94]

Abdurrahman Küçük ayrıca diyor ki: "Selanik'te dönmeler çok olduğu gibi, orada yaşayan müslüman Türklerin sayısı da az değildir. Orada dönmelerin çok olması her Selaniklinin dönme yahudilerden olması demek değildir. Evet, Atatürk Şemsi Efendi'nin okulunda okumuştur. Azınlıkların okulunda okuyan pek çok Türk çocuğu vardır."[95]

Yahudilerin M. Kemal Atatürk'e olan ilgisine gelince: Diyebiliriz ki, Atatürk Türkiye'de modern ve bilimsel metotlarla Türk üniversite sisteminin kurulması konusunda yahudilerden yararlanmıştır. Atatürk üniversite konusundaki çalışmaların genişletilmesi için kırk kadar yahudi profesörü Türkiye'ye davet etmiştir. Bunlardan birisi, meşhur ekonomi profesörü Rich'tir. Yahudiler, laikliğe yönelen devletin siyasetinde Atatürk'ün rolünün büyük olduğunu düşünmektedirler. Mustafa Kemal devletin yeni sistemini açıklarken: "Biz şimdi yirminci yüzyılda zeytinden incirden söz eden kitabın (Kur'an'ı kastediyor) arkasından yürüyecek değiliz" dediği zaman dönmeler onu alkışladılar. Hatta şiir yazdılar. "Şimdi ülkeyi Mustafa Kemal'in ellerine teslim ettik. Kabe'yi Araplara bıraktık!"*

Yahudilerin Atatürk'e saygılarının bir göstergesi de şudur ki, Türkiye'den İsrail'e göçtükleri zaman bir hatıra olmak üzere Telaviv ile Hayfa arasındaki yola onun heykelini diktiler.[96]

İttihad Terakki yöneticileri, dönmelerden Turancılık düşüncesini ve Turancı bir üniversite kurma fikrini kaptılar. Turancılığın hedefi, Osmanlı Devletini Türk olmayan unsurlardan arındırarak Türkleştirmek, Türk dilini tüm Arapça kelimelerden

94 Hüda Derviş, Alâkâtu't-Türkiye el-Yedudiyye, s. 13.

95 Abdurrahman Küçük, a.g.e., s. 465-466.

* Hüdâ Derviş; bu sözlerin Faruk Nafiz'e ait olduğunu yazmaktadır. Ancak, bu sözler Behçek Kemal Çağlar'ın "Kâbe Arab'ın olsun, Bize Çankaya yeter" beyiti olmalıdır.

96 Michel Nevfel ve diğerleri, el-Arab ve'l-Etrak fi Alemin Müteğayyir, s. 95.

kurtarmak ve İslam birliği yerine ulusal birlik şeklinde yeni bir toplum oluşturmaktı. Bu hareketin hedeflerinden biri de, dinlere savaş açarak, halklar arasında inkarcılık ruhunu yaymak idi.

Turancıların en meşhur yöneticilerinden biri Tekinalp'tir. Tekinalp, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı ekonomisinin yahudi sermayesine ve Osmanlı ekonomisinin yönetiminin yahudi kişilere dayalı olması teorisini ortaya koyan kimsedir.[97]

Yapısı itibariyle siyonizmin, kabala kültürünün bir kalıntısı olduğunda şüphe yoktur. Siyonizmin desteklediği bir görüşe göre yahudi halkının kurtuluşu mesihi beklemeksizin sion'a* dönmesi ile -sonu çabuklaştırarak- olacaktır. Bu görüşten hareketle, Sabetay Sevi'nin yahudiler arasında siyonizmi ilk müjdeleyen kimse olduğu söylenebilir.

97 Salih Zâhir, a.g.e., s. 38-55.

* Sion, Jerusalem'de (Kudüs) üzerinde Süleyman heykelinin bulunduğu bir tepedir. Bkz.; el-Müncid Fi'l-Alam, Daru'l-Meşrik, 7. baskı, s. 427. (Dr. Özcan)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖNME YAHUDİLERİN TÜRK TOPLUMUNUN DÜŞÜNME TARZINI DEĞİŞTİRMEDEKİ ROLÜ

Dönme yahudiler müslüman Türk toplumu içerisine, toplumun genel kanaati üzerinde en ziyade etkili olan basın yayın kurumlarına hakimiyet yoluyla sızmıştır. Bu konuda ekonomiye hakim ve pek çok gazeteye sahip olma yolu da kullanılmıştır. Müslüman toplumdaki bazı anlayışların değiştirilmesinde etkin olan bazı yayın kuruluşları üzerinde dönme yahudiler hakim olma gücüne sahip olmuştur. (Şimdi bu etki alanlarını ve etken olanları görelim):

1- Türkiye'de Dönme Yahudilerin Basında Etkisi

Dönme yahudiler büyük yayınevlerine sahip olmak yoluyla basın alanında hakimiyeti ele geçirdi. Dönme yahudilerden olan Kapancı, Kibar ve İpekçi aileleri Türkiye'deki yayın hayatında geniş boyutta etkili olmakla meşhur olmuştur. Bu aileler basın-

da hakim olmak amacıyla basını ekonomik olarak desteklemişlerdir. Yahudiler Türk basın-yayın hayatında bir takım dergilere de sahip olmak yoluyla, hedeflerine uygun olarak basın-yayında hakimiyet kurdular. İslam düşmanı "İctihad" dergisi, İttihadçıların diliyle konuşan ***Genç Türk*** gazetesi, Mısırda kurulan ve yahudilerin Filistine göçlerini savunan ***Asa*** gazetesi, Yahud Nahma'nın 1864'te Selanik'te kurduğu ***Lonar*** gazetesi konunun örnekleridir. Basındaki yönelişleri İbraniceyi canlandırma ve Avrupa devletleriyle yahudi devletinin alakasını güçlendirme istikametinde olmuştur.[98]

Yayın alanında yahudi etkisi, Türkiye'de dönemler boyunca aşamalar halinde devam etmiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkması ile yahudi yayıncı gücü, yayında önde gelen gazete ve dergileri satın almak şeklinde ortaya çıkmıştır. Ülkede en çok dağıtılan Hürriyet Gazetesi buna bir örnektir. Bu gazetenin günlük tirajı bir milyon dolayındadır. Hürriyet yayın kurumunun ve periyodik yayın yapan birçok derginin sahibi ve kurucusu dönme yahudilerden Sedat Simavi'dir.

Sedat Simavi sahibi olduğu gazetenin sayfalarında, kadının tesettürüne saldırmıştır. Bu mesele günümüze kadar eleştiri ve saldırı konusu olmaya devam etmektedir. Bu gazete, Türk kamuoyunu Filistin'de bir siyonist devletin kurulmasını kabul etmeye hazırlamakta etkin ve büyük rol oynamıştır.[99] Siyonistler ***ilancılık*** adıyla büyük bir reklam ajansı kurdukları gibi yukarıda sözü edilen gazeteyi en modern baskı makineleri ile desteklemişlerdir.

Dönmeler ***Günaydın*** gazetesinin de sahibidir. Bu gazete Hürriyet'ten sonra tiraj yönünden Türkiye'de ikinci gazetedir. Üçüncü derecede olan ***Tercüman*** gazetesinin sahibi dönme yahudilerden olan ***Kibar*** ailesinden Osman Kibar'dır. Bu zat bir dönem İzmir Belediye Başkanlığı da yapmıştır.[100] Türkiye'deki

98 Daha fazla bilgi için başvurunuz: Hüda Derviş, el-Alâkâtü't-Türkiyyeti'l-Yehüdiyye, 1/138-143.

99 Muhammed Harb, el-Osmaniyyün Fi't-Tarih ve'l-Hadarahı, s. 84.

100 Muhammed Harb, a.g.e., s. 84-85.

basın arasında dördüncü olan ***Milliyet*** gazetesi de dönmelerin elindedir. Milliyet'in baş yazarı, kendisi bir dönme olan Abdi İpekçi'dir. Abdi İpekçi, hem gazeteciler sendikasının başkanı, hem de basın şeref divanının genel sekreteridir. ***Milliyet*** gazetesi yahudi ***Sami Kohen***'in makaleleri ile meşhur olmuştur. Kohen aynı zamanda gazetenin dış işlerinin müdürüdür ve gazeteyi dünya Yahudiliğinin hizmetine yönlendiren kişidir.[101]

Hürriyet ve ***Milliyet*** gazetelerinin gündeme getirip çağrıda bulunduğu en önemli meselelerden birisi, İsrail ile birlikte İslam'ın asıl meselelerinin aleyhinde ortak çalışmanın zorunlu olduğu meselesidir. Bu iki gazete ayrıca Arapları insancıl özelliklerden soyutlanmış göstermek için gereken çalışmayı yapmışlardır.

Dönmeler daha önce sözü edilen gazetelere ek olarak ***Cumhuriyet*** gazetesine de sahiptir. Bu gazete marksist eğilimli bir yayın organıdır. Türkiye'de geniş bir dağıtım alanı vardır. Gazetenin yönetimi ***Yunus Nadi*** ve ***Reşat Atabek***'in elindedir. Bunların her ikisi de dönmelerdendir. Cumhuriyet'in başyazarlığını daha sonra ***Nadir Nadi*** üstlenmiştir. Bu başyazar, büyük bir İslam düşmanıdır ve Müslüman Türk ilim adamlarını sevimsiz ve çirkin göstererek, onlara karşı çıkmış ve onları bağnazlık ve gericilikle suçlamıştır.* Bu yahudi gazeteler, Batılı fikirlerini yayarak Türk kamuoyu üzerinde hakimiyet kurmuş, netice itibariyle Türk toplumunu etkilemişlerdir.

Öte yandan dönmeler, radyo ve televizyon gibi diğer yayın araçları ile de etkin rol oynamışlardır. Soyu dönme İpekçi ailesine dayanan, marksist yazarların ileri gelenlerinden ***İsmail Cem*** TRT yönetiminin başına geçmiştir.[102]

İsmail Cem, günlük yayınlanan ***Politika*** gazetesinin kurucusudur. Türkiye'de aşırı sol fikirleri yayan bu gazete, solun bir yayın organı olarak önemli bir role sahiptir. İsmail Cem, aşırı sol fikirleri yayımlamak suçlamasıyla 1975 yılında, koalisyon hükü-

101 Muhammed Nureddin, Türkiya fi'z-Zemeni'l-Mütehavvil, s. 197.
* Nuri Nuaymî, Yehüdu'd-Dönme, s. 76.
102 Abdurrahman Küçük, a.g.e., s. 467.

meti zamanında TRT Genel Müdürlüğü'nden uzaklaştırıldı. İsmail Cem daha sonra Dışişleri Bakanlığı'na getirildi.

Yahudilerin, özellikle dönme yahudilerin, Türk basın ve yayın dünyasındaki hakimiyetleri televizyon filmlerinde de görüldü. Bu alanda üretilen ve gösterime giren filmler yahudi düşmanlığını kınıyor, İsrail ile dostane yaşamayı gerçekleştirme yolunda gayretler sarfediyordu. Herhangi bir basın organında onları kötüleme girişiminde bulunan gazeteye derhal el konulurdu.[103]

Siyonist amaçlara hizmet eden basının rolü aşağıdaki noktalarda ortaya çıkmaktadır:

- Türklerin nazarında Arapları kötü göstermek.
- Müslüman Türkleri kötü gösterip Osmanlı Devlet adamlarını diktatör olarak tanıtmak.
- Osmanlı Devleti hakkında saldırgan yayınlar yapıp haçlıların İslamiyet aleyhine olan kinlerini alevlendirmek.
- Aşırı ırkçılık ruhunu alevlendirmek.
- Kamuoyunda, özellikle Türk toplumunda, yahudileri güzel göstermek.
- Filistinli fedaileri kötü gösterip onları terörist olarak tanıtmak.
- İslam halifeliğini kötü gösterip onu "hasta adam" olarak tanıtmak.
- Osmanlı Devleti'ne alternatif olarak, Avrupai sistemde laik bir Türk devleti düşüncesinin oluşmasına çalışmak.
- Türk yahudilerin Filistin'e göç etmelerini teşvik etmek.
- Yahudilere, özellikle Türk yahudilere ait merkezleri ve dernekleri desteklemek.
- Siyonizmi destekleyen ve masonluğa mensup olan Türk şahsiyetleri bolca kahramanlaştırmak.

Dönme yahudilerden olanların ileri gelenlerinden bazıları şunlardır:

103 Mustafa Turan, a.g.e., s. 46-47.

a- Halide Edib

Dönme yahudilerin ileri gelenlerinden, aşırı milliyetçiliğe ve Turancılığa meyilli yazar ve edebiyatçı. Halide Edib'in İttihad Terakki Cemiyeti'nde belirgin bir yeri vardır. İttihad Terakki yöneticileriyle sağlam bağları olan Halide Edib'in M. Kemal Atatürk ile kişisel irtibatı vardı. Turancılığa çağrıda bulunur, İslam düşmanlığı yapar, Araplara Türkçe öğretilmesini ve Türkçülüğün yayılmasını savunurdu. Fikirlerini romanları ve tiyatro eserleriyle ortaya koyar ve savunurdu. En meşhur romanları ***Vurun Kahpeye***, ***Ateşten Gömlek*** ve ***Turan***'dır. Suriye hükümeti Halide Edib'e Suriye'de Türk kültürünü yaymasını önerdi. Bunun üzerine Halide Edib ***Kenan Çobanları*** isimli bir opera eseri yazdı. Okul öğrencileri, yöneticiler, komutanlar, polis müdürleri ve İttihad Terakki Cemiyeti yöneticilerinin de hazır bulunduğu bir toplulukta bu eseri temsil ettiler. Bu opera türü tiyatro eseri İsrail devletinin yakında kurulacağı müjdesini veriyordu.[104]

b- Ahmet Emin Yalman

Dönme yahudilerden olan gazeteci Ahmet Emin Yalman gazeteciliğe 1907 yılında ***Sabah*** gazetesinde başladı. ***Tanin*** gazetesinde başyazarlık yaptı. Türkiye'de Ermeni ve Kürt devletlerinin savunuculuğunu yapanlara katkıda bulundu. Kürtleri ve Ermenileri Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığa teşvik etti. Siyonizme yardımcı olan pek çok gazete ve dergi kurdu. Yazılarında mason ve komünist Türkleri savundu.[105] ***Sabah, Tanin*** ve ***Vatan*** gazetelerinde yazarlık ve başyazarlık yaptı.

Ahmet Emin Yalman'ın Selanik'te meydana gelen, Türk gençlerinin ***Devletin Modernleşmesi ve Batılılaşması*** hareketinde önemli rolü olmuştur. Türk toplumu içerisinde ***dönmelerin*** asimile olmasını (eriyip onlara karışmasını) savunanların başında gelenlerdendir. Yalman'a karşı olan Türk gazeteler, kendisine hücum etmişlerse de, hükümet ona devlete bile hücum

104 Daha fazla bilgi için bakınız: Hüda Derviş, Doktora Tezi, 2/401-404.
105 Muhammed Harb, Osmaniyyün Fi't-Tarih ve'l-Hadarah, s. 83-84.

etme görevi yüklemiştir. Türk şairlerden Tevfik Bey (Neyzen Tevfik), Yalman'ı hicveden (taşlama yapan) bir kaside yazmıştır. Kaside şöyle başlıyor: "Ahmet Emin şerefli kimselere çamur atan bir dönmedir...."[106] Yalman 1972 yılında vefat etti.[107]

c- Abdi İpekçi

Abdi İpekçi Türkiye'de meşhur bir gazetecidir. ***Milliyet*** Gazetesi'nin başyazarlığını yaptı. Türkiye Gazeteciler Sendikası Başkanlığı ve Basın Şeref Divanı genel sekreterliği yaptı. 1968 yılında İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'ne öğretim üyesi olarak atandı. 01 Şubat 1979 tarihinde aşırı milliyetçi Mehmet Ali Ağca tarafından suikaste uğrayarak öldürüldü.[108]

d- İsmail Cem

Dönme ***İpekçi*** ailesinden olan yazar İsmail Cem, ***Hürriyet*** ve ***Milliyet*** gazetelerinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. 1975 yılında Türkiye Radyo Televizyon Genel Müdürlüğü'ne atandı. Daha sonra koalisyon hükümeti onu görevinden aldı. Araştırma türü yayınlarından bazıları şunlardır: ***Nâsır'ın Mısır'ı*** (Sosyalist Abdunnasır'ın kişiliğinden hoşlanırdı.) ***Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*** ve ***Toprak Reformu***. Mesut Yılmaz hükümetinde 1997 yılında Dışişleri Bakanı oldu. Daha sonra Bülent Ecevit hükümetinde de aynı görevi sürdürdü.

Yahudi propagandası gençlerin düşünce yapısında büyük rol oynadı. Gazeteler ve diğer basın-yayın araçları yıkıcı fikirleri gençler arasında yaygınlaştırdı. Bu yayınlar gençleri medeniyet adına İslami fikirlerden uzaklaşmaya, modern toplum için medeni bir görüntü gerekçesiyle üniversitelerde kız-erkek karma eğitimin zaruri olduğunu savunan yayınların yanında, kadının örtünmesi konusunda çok yönlü saldırgan yayınlar ve kadının açılıp saçılması yönünde çağrılar yapılmıştır.

106 Muhammed Harb, Yehudu'd-Dönme, a.g.e., s. 47.
107 Hüda Derviş, Alakatu't-Türkiya el-Yehudiyye, 1/118-119.
108 Muhammed Harb, Türkiya ve'l-Maslahatu'l-Arabiyye, Resailu'n-Nida, Sayı 43, s.21.

2- Dönme Yahudilerin Türk Düşünce Hayatındaki ve Edebiyatındaki Etkisi

Dönme yahudiler, Türk kamuoyunu, Türkiye'nin Batılılaşması, Batı medeniyetini yüceltmesi ve kadının açılıp saçılması yönünde teşvik ettiler. Bu amaçlarının gerçekleştirilmesi için tiyatro sahnelerinde, müslüman Türk kadınını, örtüsünü atmaya çağıran merasimler-programlar düzenlenmiştir. Bu aktivitelerin düzenlenmesi, İslam karşıtı ve kadının örtüsü aleyhine, dönme fikirlerle iç içe olan, M. Kemal'in devrimlerinin doğal bir başlangıcıdır.[109]

Yukarıda ifade edilen amacın gerçekleşmesi bağlamında dönme yahudiler ***Milliyet*** ve ***Günaydın*** gazetelerinde ilanlar ve çağrılar yayınlayarak Türk kadınına dünya güzellik kraliçesi yarışmasına katılma çağrıları yaptı. 1932 yılında yapılan Dünya Güzellik Kraliçesi seçimine gerçekten Türk kadını da katıldı. Yarışmaya katılan 28 ülke arasında Türkiye'yi temsil eden ***Keriman Halis*** Dünya Güzellik Kraliçesi seçildi. Kraliçenin seçildiğini ilan eden komitenin başkanı yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

"Komite üyeleri sayın baylar!

"Bugün dünya hristiyanlığın zaferini kutlamaktadır. 1400 yıldan beri süren İslam hakimiyeti sona ermiştir. Huzurunuzda bulunan Türkiye güzellik kraliçesi Keriman Halis, bugüne kadar sokağa çıkmayan, insanları cumbanın/kafesin arkasından gören Türk kadınını temsil etmektedir. Kraliçe şu anda huzurunuzda mayolu kıyafetiyle bulunmaktadır. İtiraf etmeliyiz ki, bu genç kız bizim zafer tacımızdır. İşte müslüman Osmanlı sultanının torunu bizden kendisini beğenmemizi isteyerek önümüzde durmaktadır. Bütün dileğimiz gelecekte müslüman kızların bizim isteğimiz doğrultusunda yürümesidir. Kadehlerimizi Avrupa'nın şerefine kaldıralım!"[110]

109 Ahmed Nuri Nuaymî, Yehudu'd-Dönme, a.g.e., s. 51.

110 Muhammed Harb, Havatıru Aid Mın İstanbul, Resailu'n Nidai'l-Cedid, sayı 43, s. 21.

Öte yandan bazı ırkçı ve inkarcı yazarlar tesettürü kötüleyen yazılar yazıp, örtünmenin müslümanlıkla bir ilgisi olmadığını, onun Rumlardan müslüman toplumuna geçen bir şey olduğunu açıklamışlardır.[111]

Ayrıca Türkiye'de dönme yahudilerin kadının örtüsünü parçalayıp, müslüman toplumun hayat prensibi edinerek yaşadıkları İslam esaslarını parçalamak için nasıl bir gayret içerisinde olduklarını görmekteyiz. Bu çalışmalar, sahip oldukları gazete ve dergiler aracılığı ile Türkiye'yi modernleştirme ve Batılılaştırma, medeni bir dünyaya yönelerek güzellik ve zevk arama perdesi altında uyguladıkları planlar, entrikalar ve fikirler ile realize edilmiştir.

Dönmelerin Türk edebiyatı üzerindeki etkisi turancı ve aşırı milliyetçi, dönme asıllı Halide Edib'in ortaya çıkması ile görülmeye başlamıştır. Halide Edib, İstanbul Üniversitesi'nde profesörlük mevkiini işgal ediyordu. İttihad Terakki cemiyetinin çalışmalarına önemli katkıları oldu. 1913 yılında turancı ideolojisini ifade ettiği meşhur ***Yeni Turan*** isimli romanını yazdı. Yazarlar, Halide Edib'i Türklerin ***Jandark***'ı olarak tanımlarlar. H. Edib, Türk milliyetçisi feylesof ***Ziya Gökalp***'in elinde yetişti. Ziya Gökalp'in fikirleriyle beslendiği kişi de meşhur yahudi düşünür ***Durkheim***'dir. Halide Edib'e turancılığın peygamberi diyen olmuştur.

Halide Edib, İstiklal Savaşı sıralarında ***Ateşten Gömlek*** ve ***Vurun Kahpeye*** isimli romanlarını yazdı. Bu iki roman Türk toplumunda büyük etki yapmıştır. Bununla beraber İslam düşmanlığı temalarını işlemektedir. Halide Edib'in yazılarında İslam ve İslam alimleri düşmanlığı ve inkarcı düşüncenin yaygınlaştırılması çağrıları vardır.

Dönme yahudiler, Türk toplumunu amaçları doğrultusunda yönlendirmek üzere siyaset ve eğitim alanlarına da girdiler. İstanbul'da kendi çocuklarının düşüncelerini telkin etmek amacı ile ve onları Türk okullarına göndermek zorunda kalmamak

111 Muhammed Harb, a.g.e., s. 21.

için Fevziye ve Şişli Terakki liselerini oluşturdular.[112]

Okulları oluşturma konusundaki rolleri yanında, M. Kemal Atatürk, Türk üniversitesini modern bilimsel metotlar uyarınca düzenleme girişiminde yahudilerin yardımcı olmalarını istediğinde, hayatî rol oynamışlardır. Üniversitelerin genişletilmesi çalışmalarına kırk yahudi profesör katılmıştır.[113]

Sözün kısası, araştırma konumuz olan Türkiye'de ortaya çıkan dönme yahudiler, Türk toplumunda kültür, düşünce, edebiyat, siyaset, ekonomi gibi hayatın değişik yönlerinde geniş boyutlu etkide bulunmuştur. Türk hükümeti dönmeleri kabul etmediğini ifade etse ve yahudi hahamları bunlara karşı çıksa da, bunların rolü elle tutulacak derecede bellidir. Dönmeler Türkiye'de işlerin akışında, Osmanlı Devleti'nde var olduklarından beri çeşitli dönemlerde, hatta günümüze kadar büyük roller oynamıştır. Türkiye'deki pek çok siyasetçi, gazeteci ve yazarın kökü, daha önce de ifade ettiğimiz gibi dönmedir.

Dikkati çeken bir husustur ki, sabetaycılar veya dönme yahudiler konusunda fazla araştırma yapılmamıştır. Yahudilerden söz eden kitapların pek çoğu -ki kaynaklar sabetayist hareketin Sabetay Sevi eliyle kuruluş döneminden söz eden eserlerdir- özellikle dini kaynak durumunda olanlar 1917 yılında Selanik'teki yangında yanmıştır. Öte yandan bunların gizemli/sırlı bir hayatları vardır. Yahudi asıllı ve bu ırktan oldukları için çekimser ve ihtiyatlı olarak yaşarlar. Ayrıca dış görünüş itibariyle Müslümanlık ile bağlarını koparmazlar ve müslüman görünürler. Bu özellikler dönmeler üzerinde araştırma yapmayı zorlaştırmaktadır. Dönmeler hakkında Dr. A. Küçük'ün ***Dönmeler ve Dönmelik Tarihi*** ve Ilgaz Zorlu'nun ***Evet Ben Selanikliyim***

112 Mustafa Turan, Yehûdu'd-Dönme, s. 54. Türk yazar Abdurrahman Küçük, Nihal Atsız ile 19.07.1975 tarihinde yaptığı görüşmede kökü dönme yahudilerden söz edilmiş, Atsız dönmelerin kurduğu Boğaziçi Lisesi'nde dönmelerle birlikte görev yaptığını, Türkiye'de dönmelerden yüksek mevki ve görevlerde arkadaşları bulunduğunu ifade etmiştir. Onlardan bakan, milletvekili, belediye başkanı, ilim adamları veya tarihi şahsiyetler bulunduğunu ifade etmiştir. Bkz., Abdurrahman Küçük, a.g.e., s. 468-469. (Dr. Derviş)

113 Salih Zâhir, a.g.e., s. 31.

Türkiye Sabetaycılığı isimli kitapları dışında yazılmış ciddi bir yayın yoktur. Bu iki kitaptan ikincisi makalelerden oluşan bir araştırma ve analizdir. Kitap 1998 yılında yayınlanmış, yazar Ilgaz Zorlu, kişisel müşahedelerine ve dönme asıllı ailelerle yaptığı röportajlarına eserinde yer vermiştir. Bunun yanında yazar, İsrail'i ziyaret etmiş, orada bir yıl süreyle kalarak bazı dönme aile ve kişilerle görüşmeler yapmıştır. Kayda değer bir diğer özellik de, yazar Ilgaz Zorlu'nun soyunun dönmelerden olmasıdır. Zorlu yahudi aslını ve dönmeler topluluğunu savunmuş ve onların diliyle konuşmuştur. Ilgaz Zorlu'nun ***Evet Ben Selanikliyim Türkiye Sabetaycılığı*** isimli kitap, dönmeler topluluğu hakkında yazılan en yeni ve en önemli yayındır. Bilindiği üzere bu topluluk, aslı olan Yahudilik ve müslümanlardan olduğunu gösteren dış görünüşü ile çifte kişiliği olan bir topluluktur.

Bu kitabın özel bir önemi vardır. Zira bu topluluğun gerçek yüzünü, müslümanlar ve İslam mistisizmi ile ilgisini ilk olarak sunmaktadır. Bunun yanında topluluğun devletin rejimi ile ilgili girişimlerinden, Türkiye ile olan ilgisinden, Türkiye'nin bu topluluk ile ilgili bilgileri gizleme yolundaki siyasetinden söz etmektedir. Yine bu eserde yahudilerin bu topluluğun inançları hakkındaki düşüncelerini; özellikle aşırı dindar resmi yahudilerin kanaatlerini açıklamaktan şiddetle kaçındıkları ve bu tutucu davranışlarının sebeplerinin açıklanması yer alır. Kitabın incelenmesine girmeden önce yazar hakkında bir parça bilgi vermek yerinde olacaktır.

Ilgaz Zorlu 1969 yılında Türkiye'de, Selanik'te doğmuştur.* Orta öğrenimini aynı şehirde tamamlayarak Bursa-Uludağ Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 1990 yılında mezun olmuştur. 1990-1991 yıllarında İsrail'de bulunan ***Ben Zwi*** Enstitüsünde Türkiye'deki sabetayistler top-

* Dr. Derviş bu ifadesinde hataya düşmüştür. Zira Selanik Türkiye'nin bir kenti değildir. Muhtemel ki yazar, Osmanlı dönemi ile ilgili bilgileri sebebiyle bu hataya düşmüştür. Nitekim Zorlu, kitabının 11. baskısında kendisi hakkında bilgi verirken "...1969'da İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu kentte tamamladıktan sonra..." demektedir. (Dr. Özcan).

luluğu üzerinde inceleme ve araştırma yapmak üzere Kudüs'e gitti. Araştırmalarında kendisine Dr. Gad Nasi yardımcı oldu. Zorlu'nun araştırmaları Yahudiliğin tarih ve kültürünü içine almaktadır. Ilgaz Zorlu, Atatürk'ün ilk öğretmeni olan Şemsi Efendi'nin altıncı torunudur. 1998 yılında Türkiye'de yayınlanan kitabında verdiği bilgileri İsrail'i ziyareti sırasında görüştüğü bazı aileler tarafından tam bir gizlilik içerisinde korunan belgelere dayandırmaktadır. Zorlu, İsrail'de bulunduğu sürede birtakım konferanslara katılmıştır. İsrail'de yaşamakta olan ailelerle röportajlar yapmış, ayrıca sabetayistlik üzerine yazılar yazanların bazısıyla yakın ilişkiler içinde olmuştur. Zorlu'nun bu kitaptaki makaleleri sabetayistlerin düşünce ve dini kültür yapısını ele almakta ve kabala mezhebi ile olan bağını işlemektedir.

Kabala mezhebi, bir takım felsefî esas ve prensiplerden ibarettir. Bu prensiplere daha sonraları Allah hakkında ve varoluş konusundan söz eden birtakım mitolojik unsurlar karışmıştır. Bu inancın sahipleri bunların yahudi mistisizminin esası olduğu yorumunu yapmakta ve İslam mistisizmi ile bağlantı kurma gayreti içerisinde olmaktadırlar. İslam mistisizminin /tasavvufunun bunlarla hiçbir ilgisi olmadığı gibi ikisi arasında karşılaştırma yapmak bile sözkonusu değildir. Onların bu girişimi, olsa olsa kendi hilekar dinî hüviyetlerini gizlemek için yaptıkları aldatıcı hareketlerden ibarettir.

Şimdi bu kitapta yer alan önemli düşünceleri sunuyoruz. Bizim bu sunuşumuz Zorlu'nun kitabındaki makaleleri arasında yer alan sabetayistlerin kendi ifadeleriyle ortaya koydukları fikirlerden ve yahudi orijinli, müslüman görünüşlü çift kimliklerini savunmalarından alınan düşüncelerden ibarettir.

BİR KİTABIN TAHLİLİ:
ILGAZ ZORLU'NUN "EVET BEN SELÂNİKLİYİM, TÜRKİYE SABETAYCILIĞI"

GİRİŞ[114]

Ilgaz Zorlu kitabının giriş kısmında; dönmelerin dinî olarak nasıl doğduğunu ve bu hareketin tutucu yahudiler tarafından nasıl bir muhalefet ile karşılandığını şöyle anlatıyor:

"Türkiye'de yaşayan ve Türkiye mozaiğini oluşturan parçaların en renkli olanlarından biri, herhalde sabetaycılardır. Sabetaycılık veya genel olarak bilimsel literatürde bilindiği şekliyle dönmelik konusu, ne yazık ki Türk kültür ve siyasal tarihinin en az ele alınmış konularından birini oluşturmaktadır. O kadar ki

114 Yazar Dr. Derviş, bu bölümde zaman zaman Ilgaz Zorlu'nun kitabından bazı konuları özetleyerek, bazılarını Türkçe'den Arapça'ya çevirerek vermekte ve birtakım tahliller yaparak sonuçta görüşlerini ifade etmektedir. Özellikle Türkçeden Arapçaya tercüme edilen yerlerde, ana fikrin ifadesi zayıflamaktadır. Bu sebeple gerekli karşılaştırmayı yaparak bu tür yerleri orijinal kitaptan; "Ben Selanikliyim" 11. Baskı, Eylül 2004 nüshasından karşılaştırarak almayı tercih ettik. (Dr. Özcan)

gerek Türk siyasi yaşamında ve gerekse buna paralel olarak Türkiye'nin toplumsal yaşamında, sabetaycıların varlığı nedense yok kabul edilegelmiş, haklarında birkaç eser dışında hiçbir çalışma yapılmamıştır. Oysa ki 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze dek geçen sürede sabetaycıların oynadıkları roller dikkate alınırsa, bunun ne denli yanlış olduğu görülecektir. Fakat sürekli olarak Müslümanlık dini inancında yahudi kabalizmine bağlı olarak yaşayan böyle bir cemaatin, gizliliği koruma konusundaki ihtiyatlı ve kararlı tutumu neticesinde konunun ele alınmamış olmasına da çok şaşırmamak gerekiyor." Zorlu sözlerine şöyle devam eder: "Sabetaycılık 17. yüzyılda ortaya çıkan mistik bir hareketin genel adı olarak Sabetay Sevi'nin mesihlik iddiaları üzerine kurulmuştur. Beklenen mesih olduğunu iddia eden Sevi, yahudi cemaatleri arasında bir anda dikkatleri kendi üzerine çekmiş; Avrupa'dan Afrika'ya kadar ünü yayılmış ve pek çok yahudi kendisini görmek için Türkiye'ye gelmiştir. Kendisini ziyarete gelenler, onun şahsında İsrail devletinin yakında kurulacağı ümidini beslemişlerdir. Sabetay Sevi siyonizmi ilk dile getirenlerden birisidir. Ancak, giderek güçlenen bu hareket Ordodoks din adamlarının çetin muhalefeti ile karşılaşmıştır. Osmanlı Devleti'nde bulunan yahudi liderleri, Osmanlı hükümetinin bu harekete karşı koyup ortadan kaldırmasını istemişler ve Sabetay Sevi'nin Yahudilik dininin dışına çıkmış olmasından dolayı idam edilmesine fetva çıkardılar. Bu gelişme sonucu Sabetay Sevi Müslümanlığı kabul etmek zorunda kaldı. Sabetay kendisiyle birlikte müslüman olan 200 aile ile birlikte sabetaycılık hareketini kurdu. Gerek Sevi'nin hayatında, gerekse vefatından sonra cemaat aktif çalışmalara başlamış, Osmanlı Devleti'nin ve pek çok Avrupa ülkesinin siyasi hayatında rol almıştır."

Zorlu, ayrıca şunu da ilave ediyor: "Dikkati çeken bir husustur ki modern Türkiye'nin kuruluşu sırasında Mustafa Kemal Atatürk'ün yanında yer alan kişiler arasında sabetaycı kökenli aydınlar vardır. Cemaat üyeleri içinden gelen kişiler Türkiye'nin toplumsal yaşamında da etkili olmayı başarmışlardır. Aslında kabul etmek gerekir ki 1917 Selanik yangını sonrasında sabetay-

cıların dini yaşantılarına ilişkin pek çok eser ortadan kalkmıştır. Bu sebeple de, cemaatlerine ilişkin pek çok eserin ortadan kalkmasıyla cemaati oluşturan gruplar içindeki öğreti giderek yok olmaya başlamıştır"

Sabetaycılar hakkında, onların Türk kültürel, sosyal ve ekonomik hayatındaki etkileri hususunda inceleme ve araştırma yapmayı engelleyen pek çok engel vardır. Nitekim birkaç eser dışında Sabetay Sevi ve sabetaycı cemaat hakkında yayımlanmış araştırmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Prof. Dr. Abdurrahman Küçük'ün ***Dönmeler ve Dönmelik Tarihi*** adlı eseri dışındaki kaynakların pek fazla dikkat çekici tarafı olmadığı kanaatindeyim.

Yukarıdaki paragraflardan açıkça anlaşılıyor ki Zorlu, mensup olduğu cemaatle ve bu cemaatin Türkiye'deki siyasi ve sosyal hayattaki etkin rolleriyle gurur duymaktadır. Sabetaycı cemaat ile ilgili araştırma yapanların karşılaştığı güçlükler Zorlu'nun şu sözlerinden anlaşılmaktadır.

"1992'de ilk makalem "Toplumsal Tarih Dergisi"nde yayımlandığında, beklediğim gibi oldukça olumsuz tepkiler aldım. O kadar ki zaman zaman bu tepkiler birer tehdit niteliğine de dönüşmüştür. Başta kendi aile fertlerim olmak üzere herkes araştırmalarıma karşı cephe almıştı."

Zorlu, İstanbul'da yayımlanan kitabı hakkında şunları söylüyor: "Bugün elinizde bulunan bu çalışma, aslında 1975'lerden bugüne kadar (kitabın yayın tarihi 1998'dir) geleneksel yaşamına şahit olduğum bu topluluğun içinde yaptığım araştırmalardan ibarettir."

Zorlu, devam ediyor: "Sabetaycılık konusundaki modern araştırmalarda genel olarak cemaatin dinsel inançlarıyla ilgili eski metinler esas alınmaktaydı ve hiçbir araştırmacı cemaat üyeleriyle direkt konuşma yolunu seçmemiştir. Ancak huzurunuzda bulunan bu çalışma, İsrail'de geçirdiğim bir yıl boyunca dönme asıllı üyelerden oluşan ailelerle direkt görüşmeler yoluyla meydana gelmiştir. İsrail'de bulunduğum sürede yaptığım ince-

leme ve araştırmalarda orada konunun bazı uzmanlarıyla da görüştüm. Bu uzmanlar, sabetaycılar konusuna Türkiye-İsrail arasında bir problem imiş gözüyle bakıyorlardı. Bu uzmanların teorilerinden faydalandım. İşte elinizde bulunan bu kitap, en azından sabetaycılık konusunda basit de olsa bir fikir verecektir.

Burada bir hususu açıklamak isterim ki, kitabımın yazılışı ve araştırmalarım sırasında, hiçbir kişi ve kurumdan maddi bir destek almadığımı belirtmek isterim. Ancak bölüm sonunda konunun araştırılması ile ilgilenen birtakım kimselerin isimlerini vereceğim ki, kendilerinden faydalandığım için onlara teşekkürlerimi sunuyorum. Özellikle Sabetay konusundaki ilk makalemi yayınlamamda yardımını gördüğüm Dr. Rukiye Tuncay'a teşekkür ederim. Ayrıca Bali ve Nasi ailelerinin üyelerine bu konuda bana verdikleri bilgilerle yaptıkları yardımlara da teşekkür ederim. 1991-1997 tarihleri arasında araştırma yaptığım Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde karşılaştığım güçlüklere rağmen, kütüphane yönetimine, gösterdikleri yardımlardan dolayı teşekkür ederim."

Zorlu, giriş kısmını, gelecekte konuyla ilgili yapılacak çalışmalara kitabının bir itici güç olmasını temenni ederek bitirmektedir.

Zorlu'nun ilk makalesi "Sabetay Sevi ve Beklenen Mesih" başlığını taşıyor. Zorlu bu makalesinde şu bilgileri veriyor:

"Sabetay, dönemin tanınan hahamları Alba ve Es Kapa'dan dini konularda dersler aldı. Yahudi mistisizmine Tevrat ve Talmud'u incelemeye yöneldi.[115] Daha sonra Yahudilik dininin terminolojisiyle ilgilenmeye başlayan Sabetay, giderek normalden uzaklaştı. Zaman zaman geçirdiği depresyon ve nöbetler nedeniyle daha da içine kapandı ve mistik hayatı bütün yönleriyle ya-

115 Yahudiler tüm Yahudi felsefe ve düşüncelerini içerisinde toplayan Tevrat ve Talmud kitaplarına itimat ediyorlardı. Bu kitaplar, hayal gücüne dayanan, mistik olması itibariyle felsefe ruhunun arkasına saklanmış bir sistemden söz etmektedir. Tevrat'ı açıklayan ana kitap Talmud'dur. Bir söyleyişe göre miladi 2. yüzyılda Rabi Şimon Baryoh tarafından yazılmıştır. Bir diğer söyleyişe göre bir kısmı 13. yüzyılda Rabi Şimon Delon tarafından yazılmıştır. (Zorlu)

şamaya başladı." Yazar Zorlu'yu Sabetay'ın zaman zaman sara nöbetlerine tutulduğunu itiraf etmiş olarak görmekteyiz. Zorlu; Sabetay'ın bu nöbetlerden sonra içinde bulunduğu halleri analiz ederek, mistik hayat (tasavvuf) yaşayanlarda olan vecd hali olduğunu söylemektedir.

Zorlu, Sabetay'ın yetiştiği devri ve ortamı şu sözlerle anlatıyor: "Sabetay'ın yaşadığı yıllarda, yahudi dünyası oldukça büyük sorunlar yaşıyordu. Polonya ve Rusya'da büyük kitle katliamı yapılmış, ayrıca antisemitik hareket de tüm dünyada etkinlik kazanmıştı. Ayrıca Avrupa'da protestanlık hareketi de başlamış bulunuyordu. Bu ırkçılığa yönelik ortamlar yahudileri, özellikle de hahamları Tevrat ve Talmud gibi eski kitaplarına yönelmeye sevk etmişti. Onlar bu eski kaynaklarda kurtuluş arayan ve kendilerini bu zulümden kurtaracak birinin geleceğine inanıyorlardı. Osmanlı Devleti'nde de karışıklıklar vardı, ardı arkası gelmeyen bozgunlar ve Anadolu'da iç isyanlar 17. yüzyılda başgöstermişti. Kargaşa durumu İstanbul'a kadar ulaşmış bulunuyordu. Bu sıralarda ve tam tarih itibariyle 1666 yılında Musul civarında Seyyid Abdullah oğlu Muhammed beklenen mehdi olduğunu ilan etmişti. İşte tüm bu olaylar ve kargaşalar genç Sabetay'ın benliğinde birebir etki yaptı ve kendisinin beklenen mesih olduğuna inanmaya başladı. Bilindiği üzere Sabetay kutsal ve mesih olan bir kimseye yaraşır biçimde olmak üzere evlendiği üç eşiyle de cinsel hayat yaşamamıştır."

Zorlu daha sonra Sabetay Sevi'nin beklenen mesih olduğunu önceden haber veren bir kişinin varlığından söz etmeye geçiş yapıyor. Bu kişi Gazzeli teolog Nathan'dır.[116] Zorlu diyor ki:

116 Teolog Nathan fakir bir ailenin çocuğu idi. Zengin fakat bedensel özürlü bir kız ile evlendi ve zengin bir haham oldu. Sabetay'a gördüğü bir rüyasını anlattı. Nathan onun yakında mesih olacağını rüyasında gördüğünü söyledi. Böylece Sabetay'ın kafasına mesih olma fikrini sokan kimse oldu. Nathan 1644 yılında doğmuş, 1680 yılında ölmüştür. Gazze'de oturan Nathan Tevrat, Talmud ve Kabala konusunda iyi bilgi sahibiydi. Bir ara peygamber olduğunu iddia etti. Sabetay'ı ilk tasdik edenlerden ve onun propagandasını yapanlardandı. Söylendiğine göre Sevi öldüğünde Nathan, onun ölmediğini göğe çekilip yüce bir ışıkla uzayda dolaştığını iddia etti. Mesihlik dalgasının yayıldığı dönemde en meşhur kişilerden biri olan Nathan, Sabetay'ın peygamber olduğunu ileri sürerdi. (Zorlu+Dr. Derviş).

"Sabetay ***Gazze'li Nathan*** olarak bilinen bir kişi ile tanıştı. Nathan, Sabetay'a inanmış ve onun beklenen mesih olduğunu müjdelemeye başlamıştı. 31 Mart 1665 tarihinde Sabetay mesihliğini ilan etti. Onu ilk kabul eden Gazze hahamı ve cemaati idi. Kudüs yahudileri ise onu kabul etmedikleri gibi kendisini kadıya şikayet ettiler. Sabetay kadı ile görüştü. İkna kabiliyetinin ve zekasının gücü sayesinde Sabetay kadıyı ikna etti. Nathan bütün yahudi cemaatlere, Sabetay'ın mesih ve kurtarıcı olduğunu bildiren yazılar gönderdi. Bu girişime katolik ve ortodoks din adamları şiddetle karşı koydular. Fakat bu karşı koyuş, Sabetay'a inananların sayısını azaltmak şöyle dursun, öylesine artırdı ki her geçen gün Polonya'dan Kiev'e kadar Sabetay'a inananların sayısı çoğaldı. Osmanlı Devleti'nde de, her tarafta, Sabetay'ın mesih olduğunu ve karşılaşılan zahmetlerin hepsini onun sona erdireceğine inanan yahudiler vardı. Lakin hahamlar, durumun Sabetay'ın lehinde gelişmekte olduğu görüşünde idiler. Sonuçta Sabetay'ı Osmanlı sultanına şikayet ettiler ve Sabetay yakalanarak İstanbul'a getirildi. Fakat o sırada padişah Girit olayları sebebiyle İstanbul dışında bulunuyordu. Padişah İstanbul'a dönünceye kadar, Sabetay Gelibolu'ya nakledildi. Sabetay'ın Gelibolu'da çok sayıda taraftarı vardı. Gelibolu'da iken kalabalık kitleler ziyaretine gelir, o da onlara Talmud'u açıklardı. Sabetay'ın buradaki taraftarları padişahın onu bırakmasından sultanın da onun mesih olduğuna inandığı anlayışına sahip oldular. Bunun delili Sabetay'a bir şey yapılmamış olması ve taraftarlarının artmış olmasıdır."

Yukarıdaki ifade, yazarın Sabetay'a şiddetli bir şekilde inandığını göstermektedir. O derecede ki okurlarını saptırmak amacıyla padişahın bile onun mesih olduğuna ikna olduğunu açıklama gayreti içindedir. Yazar, daha sonra sözü Sabetay'ın müslüman oluşuna getiriyor ve kesin bir ifadeyle onun müslüman olmasının şekilden ibaret olduğunu şöyle ifade ediyor:

"Polonya'da da mesih olduğunu iddia eden "Nehemya Kohen" adında bir haham vardı. Ona göre Sabetay mesih değil, gerçek mesih kendisi idi. Sabetay'ın Gelibolu'da bulunduğunu öğ-

renince ziyaretine geldi. Nehemya ile Sabetay arasında üç gün süren tartışmalar düzenlendi. Tartışmalar, Nehemya'nın Müslümanlığı kabul etmesiyle sona erdi. Sabetay'a gelince: Sadrazam onun divana getirilmesini ve kendisine, idam edilmekle hayatta kalmaktan birisini seçmesini emretti. Tabiidir ki, Sabetay Sevi müslüman olduğunu ilan ederek hayatta kalmayı seçti. Padişah da bunu arzu ediyordu. Sabetay, Muhammed Efendi adını aldı, kendisine devlette bir rütbe verilerek aylık maaş bağlandı. Doğal olarak Sabetay'ın müslüman olması dünya çapında yahudiler üzerinde büyük etki yaptı ve yahudilerden pek çoğu onun sahte mesih olduğunu ilan ederek yine Ortodoks inançlarına geri döndüler. Ancak 200 aile Sabetay'a inanıp Selanik'e göçerek, Sabetay Sevi'nin açıklamaları ve kendince bilimsel yorumları esas alarak Talmud esaslarına dayalı bir hayat yaşadılar. Bu ailelerin Müslümanlıklarının da (Sabetay gibi) şekilci olduğunu anlamaktayız. Bu aileler Selanik'te müslüman toplum içerisinde yaşamışlar, fakat gerçekte Yahudiliğe ve Sabetay'a inanarak hayatlarını sürdürmüşlerdir.[117] İşte Selanik'e göçen bu aileler tarihte "Dönme" olarak bilinmişlerdir.

Sabetay, müslüman olduktan sonra Osmanlı devleti görevlilerince kontrol altında olmaya devam etti. Çünkü Yahudiliğe bağlılığı devam ediyordu. Bundan dolayıdır ki padişah kendisini Arnavutluk'a sürgüne gönderdi.[118] Ölümüne kadar orada kaldı. Fakat orada da davasını sürdürmekten geri durmadı. Müritleri yoluna davet ediyor, inançlarını ve haklarını kullanmaya devam ediyordu. Arnavutlukta iken son eşi Ayşe ve kayınbiraderi Yakup Qerido yanında bulunuyordu."

Yazar daha sonra Sabetay'ın ölümünü müteakip cemaatin

117 Sabetay Yahudilik dininde ana inançlardan pek çoğunu bozup değiştirmiş olmasına rağmen, günlük dualarında Yahudiliğe bağlı kalmaya devam etmiş ve Sefarad dualarına bazı eklemeler yapmıştı. Cemaatin üyeleri her vakit dua ve ayinleri gizlice uygulamışlar, ancak toplumda müslüman görünmüşlerdir. Böyle olması bizzat Sabetay'ın emri idi. (Zorlu).

118 Sabetay'ın Arnavutluk'ta iken Yahudilik inancını sürdürdüğünü kanıtlayan en önemli belge bugün İsrail'dedir. Bu belge onun Arnavutluk'ta kendi yahudi cemaatine gönderdiği mektuptur. (Zorlu).

şeklinden, cemaati kimin kurduğundan ve aralarındaki bölünmelerden söz ederek şunları söylemektedir:

"Sabetay öldükten sonra yerine kayınbiraderi Yakup geçti. Ancak 1900 yılına kadar üç asır boyunca cemaat içerisinde anlaşmazlık devam etmiş, cemaat önce ikiye, sonra üçe ayrılmıştır. Osmanlı devleti 19. yüzyılın sonlarında I. Dünya savaşı ve ırkçı hareketlerin ortaya çıkmasıyla pek çok problem ile karşılaşmış bulunuyordu. Mondros mütarekesiyle ve yaşanan diğer problemlerle devlet zayıf düştü. 1924 yılında dönme cemaatinden 20.000 kadar dönme Türkiye'ye geldi. Atatürk'ün liderliğinde yeni bir devlet kuruldu. 1924 yılında dönme cemaati kendi arasında büyük bir sarsıntı geçirdi.

Sabetaycıların bir kolu olan ve Selanik'te var olan Yakubiler grubu ömrünü tamamlamış, ikinci grup olan Kapancılar ve üçüncü grup Karakaşlar kalmış, Kapancılar da sıkıntılı bir hayat yaşamıştır. Dönmeler, devletin yönetimine gelen yeni idare döneminde ellerinde bulunan belgeyi yok etme yoluna gittiler. 1917 Selanik yangınında dönme toplumunun en önemli kaynakları yanıp yok olmuştur. Yahudiler 1924'te Selanik'ten göç ederken, Selanik yahudilerinden "Saul Amarillo"ya bırakılan dönmelere mahsus el yazması dua kitabı 1948 yılında oğlu tarafından İsrail'e getirildi.[119]

10.01.1924 tarihinde "Rüştü Karakaş" adında bir vatandaş, Atatürk'e ve Büyük Millet Meclisi'ne mektup göndererek dönmelerin iç yüzünü açıkladı.[120] Olay Büyük Millet Meclisi'nde uzun süre tartışıldı. Ancak daha sonra mesele kapandı.

---

119 Bu konuda Gerschom Sholem ***Mesih Sabetay Sevi Gerçeği*** isimli kitabının önsözünde ayrıntılı bilgiler vermektedir. Ancak şunu belirtmek gerekiyor; Sabetay Sevi ardında hiçbir yazılı Tevrat veya Talmud yorumu bırakmamıştır. Onun müritlerine anlattıkları, daha sonra cemaat üyelerince el yazısıyla yazıldı. Bunların büyük bir kısmı 1917'deki Selanik yangınında yok oldu. Sabetay Sevi'nin inanç ve düşüncesinin esası olan ***Ulûhiyetin Sırrı***'nı anlatan bir başka kitap daha vardır. (Zorlu).

120 Rüştü Karakaş, taraftarlarına ya Türk halkı ile kaynaşmaya veya Türkiye hudutları dışında bir yerlerde maddi ve manevi imkanlar arama çağrısında bulunmuştur. (Dr. Derviş).

Sabetay'ın ölümünden sonra cemaatin yönetimini kayınbiraderi üstlendi. Birtakım sebeplerden dolayı onun döneminde cemaat, Yakubiler ve Kapancılar olmak üzere ikiye ayrıldı. Bunların sayıca büyük olanı Kapancılar idi. Yakubiler sayıca daha az idi. Daha sonra Kapancılardan Karakaşlar grubu ayrıldılar. Bunlar "Osman Baba"ya bağlı kimselerdi. Karakaşlar, mesih Sabetay'ın ruhunun Osman Baba'da tecelli ettiğini söylerler, Kapancılar bunu kabul etmezler. Sonuç olarak sabetayistler veya dönmeler üç gruba ayrılmışlardır. Bunlar Yakubiler, Kapancılar ve Karakaşlardır. Bunların sonuncusu Selanik'te bazı bölgelerde yaşamıştır. Dönme cemaatinin sırrını açıklayan bir belge halen Kudüs'te gizlilik içerisinde korunmaktadır.

Buraya kadar zikrettiğimiz olaylar Osmanlı Devleti'ne yahudiler olarak gelen cemaatin bir tarihi mesabesindedir. Dönmeler olarak bilinen topluluk bunlardan ayrılarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber sabetaycılık, daima yahudi sefarad kültürünün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Sabetaycılık bu kültürün içinden çıkmıştır.[121]"

Yazar makalenin devamında Osmanlı Devleti'nin yönetimine bağlı halka muamelesindeki hoşgörüsünü itiraf ederek şöyle diyor:

"Osmanlı devletinin hoşgörüsü ve siyasi toleransı bu cemaatin çalışmalarını güçlendirme, kültürünü ve ortak dil olan Ladino'yu koruma yolunu açmıştır. Dönmeler (Türkiye'de yaşamalarına rağmen) 19. yüzyıla kadar kendi aralarında Türkçe konuşmamışlardır."

121 Sabetay, Sefarad'a mensuptur. Sefaradium, Benjamen kabilesi neslinden gelen İspanya yahudilerine verilmiş bir lakaptır. Onlar kendilerine ***Yahudilerin aristokratı*** derler. Bunlar ibadetlerinde ve dini metinlerin okunuşunda Arapça zevkinin etkisindedirler. Dualarında ve namaz ibadetinde müslümanlarınkine benzer müstakil şiir veya düz yazı türünden dua metinleri vardır. 13. yüzyıla kadar İbranice konuşuyorlardı. Daha sonra İspanyolca konuştular. Osmanlı Devleti'nde kendilerini diğer ırkların başı görürler, kültür bakımından en üstün, hatta Alman yahudileri Eşkenazilerden de üstün görürlerdi.(Zorlu).

Yazar'ın ifadesine göre sabetaycılığın esası Talmud'dur. Bununla beraber Sabetay Sevi kendisinin gizemli ruhi hayatını açıklayan yazılı bir belge bırakmamıştır. Sabetay'ın ölümünden sonra cemaate ait bir takım kitaplar ortaya çıkmış ise de, bu kitaplarda cemaatin gizemli hayatının kuralları ve ayinleri açıklanmamıştır. Yazar, dönme cemaatinin gerçeğini ve usullerini ortaya koyan bir bilgi veya belge incelemesi sırasında "Rozenes" isimli bir tarihçinin kitabını bulmuştur. Bu kişi 1917 Selanik yangınından önce Selanik'te Kapancıların kütüphanesine giren tek şahıstır. Tarihçi Rozenes kitaplarda araştırmalar yapmış, tüm araştırmalarını ve görüşlerini İbranice bir kitapta açıklamıştır. Yazar daha sonra bu cemaatin kabul edilmeyip reddedilişine üzüldüğünü şu sözleriyle ifade ediyor: "Günümüzde dünyanın hiçbir yerinde sabetaycıların yahudi olduğunu kabul eden tek bir yahudi cemaati yoktur. Bundan daha üzücü olan şudur ki, bu cemaatin en son üyeleri İsrail'de yaşıyorlardı. Onlar da sabetaycıların İsrail yahudisi olduklarını kabul etmiyorlar. Hatta yahudi kültürünün bir parçası olduklarını bile kabul etmemişlerdir. İsrailliler bu tavırlarıyla belgeler üzerinde inceleme yapan Türk araştırmacıları da kabul etmemektedirler. Durum ne olursa olsun sabetaycı cemaate mensup pek çok insan, Türkiye'nin kültür hayatına ekler ve katkılar yapmaktadır. Bu sebeple bu yazma eserlerin/belgelerin hepsinin Türkiye'ye getirilmesi gerekir. Zira bu belgeler ayrı bir önem taşımaktadır ve araştırmacılar onları özenle inceleme imkanı bulacaklardır."

Zorlu, ayrıca üzüntülerini bildiriyor ki, dönme toplum Sefarad kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak yaşamışken, Osmanlı Devleti'nde yahudilerin bulunuşunun 500. yılı merasimi yapılmış, fakat Sabetay toplumu hiç hatırlanmamış, görmezden gelinmiştir. Türkiye Devleti'nin de desteklediği kutlamalarda, sabetaycılık ele alınmalı ve bu hareketin bilimsel olarak incelenmesi sağlanmalıdır.

• • •

Zorlu, ikinci makalesi olan "Atatürk'ün İlk Öğretmeni Şemsi Efendi Hakkında Bilinmeyen Birkaç Nokta" adlı makalesinde

şunları ifade etmektedir:

"Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki siyasi ve ekonomik olayların incelenmesi durumunda, bazı merkezî bölgelerin önemli olduğu ortaya çıkacaktır. Bu durumda olan pek çok merkezlerden birisi Selanik'tir. Selanik şehri, tarihî rolü büyük olmasına karşılık az bir şekilde ele alınmıştır. İttihad Terakki ve mason locaları gibi siyasi birleşmelerin oluşumu burada ortaya çıkmıştır. 31 Mart ayaklanması burada hazırlanan bir ordu ile bastırılmıştır. Bunlara ilaveten Sultan II. Abdülhamid sürgün günlerini bu şehirde geçirmiştir. Bu olayların dışında Selanik şehrinde vuku olan olayların en önemlisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün burada doğmuş olması ve hayatının ilk bölümünü burada geçirmiş olmasıdır.

Mustafa Kemal Nutuk'ta çocukluk günlerini anlatırken şöyle der: "Babam ve annem benim eğitimim hakkında devamlı tartışırlardı. Annem benim mahalle mektebine gitmemi arzu ediyor, buna karşılık babam benim ***Şemsi Efendi*** mektebinde okumamı istiyordu. Şemsi Efendi'nin mektebinde modern bilimsel metotlara uygun dersler verilmekteydi. Sonuçta ben de Şemsi Efendi mektebine gittim."

Ne yazık ki Atatürk'ün hayatını ele alan tarihçilerin pek çoğu Atatürk'ün, Şemsi Efendi'nin okulunda geçirdiği dönem hakkında ayrıntılı bilgi vermemektedir. Şu kadar ki gerek Selanik'te, gerekse İstanbul'a geldikten sonra Atatürk'ün üzerinde Şemsi Efendi'nin okulunda aldığı yeni eğitim prensiplerinin etkisi görülmektedir."

Zorlu, Atatürk'ün ilk hocası olan ***Şemsi Efendi*** hakkında açıklamalar yapmakta ve Atatürk'ün ilk hocası ile arasında güçlü bir bağ olduğuna işaret etmektedir. Şemsi Efendi toplumda, hem dini, hem siyasi etkisi olan dönme din adamlarının büyüklerindendir. Bu itibarla Şemsi Efendi'nin Atatürk üzerindeki etkisine işaret etmekte ve şöyle demektedir:

"Atatürk'ün ilk öğretmeni olan ***Şemsi Efendi*** hakkında pek çok makale yayımlanmış olmasına rağmen, bu yayınlar onun

hakkında yeterli bilgi vermemektedir. Bu çalışmaların en önemlisi Dr. Özcan Mert'in ***Atatürk'ün İlk Öğretmeni Şemsi Efendi*** adlı çalışmasıdır. Bu araştırma, ihtiva ettiği pek çok bilgiler nedeniyle bu konuda yapılan çalışmaların en önemlisidir.[122]

Şemsi Efendi, dönme asıllı bir aile içerisinde, 1852 yılında doğdu. Şemsi Efendi ilim hayatına Selanik'te açılan bir yabancı okulunda öğretmen olarak başladı. Bu okulda Fransızca, Arapça ve Farsça okuttu. Şemsi Efendi Selanik'te bulunduğu sürede birtakım prensipler öğrenmişti. Kendisinin açtığı okulda bu prensiplerden faydalanmak istiyordu. Ancak maddi imkanları bunu gerçekleştirmek için yeterli değildi. Bunun için yardım istemek zorundaydı. Gerçekten, Sabetaycılardan bir grup olan Kapancılar bu yardımı yaptılar.

Yazar Zorlu'nun belirttiğine göre, Kapancıların Şemsi Efendi'ye bu yardımı yapmasının iki sebebi vardı. Birincisi: Ticari ilişkilerinde yararlanmak üzere Batı dünyasını tanıyan grup üyelerinin oradaki ileri teknolojik ve kültürel aşamaya ulaşmak istemeleridir. Doğaldır ki, böyle bir şeyi elde etmek, ancak yeni eğitim kurumları aracılığı ile olacak bir şeydir. İkincisi cemaat üyelerinin 19. yüzyıla kadar Türkçe'yi yeterince konuşamamasıdır.

Osmanlı Devleti'nde tanzimatın ilanıyla ortaya çıkan **eşitlik** prensibi farklı dinî cemaatler arasında bağların ortaya çıkmasına sebep oldu. Sabetaycılar kendi aralarında devamlı İspanyolca konuşuyorlardı. Toplumlar arasında meydana gelen bu yeni kaynaşma ortamında, dönmelerin Türkçe'yi öğrenmeleri zorunlu hale gelmişti. Zira Osmanlı Devleti'nde en çok konuşulan dil, Türkçe idi. İhtimal ki sabetaycıları yeni okulların kurulmasına katılıma iten ana sebep bu idi.[123]

122 Bu çalışma 1990 yılında Ankara'da toplanan 11. Türk Tarih Kongresi'nde tebliğ olarak sunulmuş, aynı zamanda ***Atatürk Araştırma Merkezi*** Dergisi'nin 7. cilt (Mart, 1991) 28. sayısında da yayımlanmıştır. (Zorlu).

123 1492 yılında Osmanlı Devleti'ne göç eden yahudiler arasında yaygın olarak konuşulan dil İspanyolca idi. Daha sonra günlük konuşmalarda basit düzeyde Fransızca ve Türkçe'yi konuşmaya başladılar. Sabetaycılar dışa kapalı özellikleri sebebiyle 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar kendi dillerini korumuşlardır. Ayrıca onlar 1924 yılından sonra İstanbul'a gelişlerini izleyen süreçte Türkçe'yi konuşmaya başladılar. Konuşulan dil problemi Sabetayıcıların kendilerine özgü okullar kurmalarında etkin bir sebep olmuştur.

Osman Ergin'e göre, yeni sisteme uygun olarak Selanik'te açılan ilk eğitim kurumu, ***İsmail Hakkı***'nın aslında bir mescit olan binayı okula çevirmesiyle açılan okuldur. ***Halil*** ve ***Derviş*** efendiler Şemsi Efendi'yle birlikte bu okulu açtılar. Fakat ***Özcan Mert***'e göre 1872 yılında Şemsi Efendi'nin Sabri Paşa caddesindeki Çarşamba tekkesinde açtığı okul, ilk olma özelliğini taşımaktadır. Bütün bu okulların ortak özelliği sabetaycıların himmetleriyle açılmış olmalarıdır. Şemsi Efendi'nin bir diğer özelliği, yaşadığı dönemin en büyük sabetaist felsefecilerinden biri olmasıdır.[124] Onun amacı, Karakaşlar cemaati ile kendi cemaatini birleştirmekti.[125] Bu maksatla, Karakaşlar grubuna giderek orada tartışmalar yapmıştır. ***Fevzi Sıbyan*** olarak bilinen okulun kuruluşunda oldukça önemli bir rol oynamış, hatta bu okulun kurucusu olduğu ileri sürülmüştür. Feyziye Mektebi, daha sonraları ***Terakki Mektebi*** adı ile büyük faaliyetler gerçekleştirmiştir.[126] Şemsi Efendi'nin burada ***Akâid-i Diniyye*** öğretmeni olarak görev yapması da, onun sabetaycı dinî kuralları gençlere aktarma amacından kaynaklanıyordu. Feyziye Mektebi'nin kuruluşunda ve ileri dönemlerdeki faaliyetlerinde Karakaşlar grubunun maddi desteği olmuştur. Okul, bu grubun resmi okulu durumunda idi.

Ahmet Emin Yalman, 1922'de Vatan Gazetesi'nde yazdığı ***Tarihin Esrarengiz Bir Sahifesi*** adlı yazı dizisinde şöyle demiştir: "Karakaşlar cemaatinde meydana gelen tüm ilerlemeler bu Feyziye Mektebi sayesinde olmuştur." Cemaatte meydana gelen bütün yenilik ve uyanış, devletin en mükemmel eğitim ku-

124 Sevi'nin ortaya koyduğu dinî teoriler, klasik yahudi anlayışından farklı olarak Zohar'a dayanmaktaydı. Ancak o, bilgilerini yalnızca kendisine inanan müritlerine açıklamıştır. Literatürde ***Hoca*** veya ***Ogan*** olarak bilinen Sabetaycı din adanıları kurdukları okullarda bu bilgileri gençlere aktarıyorlardı. Şemsi Efendi de 19. yüzyılın yahudi felsefesinde en büyük üstatlarından biri idi. (Zorlu).

125 Başlangıçta Sabetaycılar Yakübiler ve Kapancılar olarak iki guruba ayrılmışlardı. Sonraları ***Osman Baba***'ya uyanlar üçüncü grubu oluşturdular. (Zorlu).

126 Feyziye Mekteplerinin kuruluş amacı ***Karakaşlar*** grubunun cemaatçi yapısını devam ettirmek amacına dayanıyordu. (Zorlu)

rumları durumunda olan bu eğitim müessesesi sayesinde olmuştur. Şemsi Efendi genç ve sağlıklı olduğu yıllarda hedefi olan, Karakaşlar cemaati ile Kapancılar cemaatini birleştirmek için gayret sarfetti. Her bir cemaatin kendine has prensipleri olduğu için, Şemsi Efendi amaçlarını gerçekleştirmekte başarısız oldu.[127] Cemaat üyeleri Şemsi Efendi'yi dışladılar. 1912 yılında Türkiye'ye geldi ve ilköğretim müfettişi olarak atandı. Ancak fakir ve büyük maddi sıkıntılar içerisinde bir hayat yaşadı. 1917 yılında öldüğü zaman, İstanbul/Üsküdar'da bulunan Selaniklilerin gömüldüğü mezarlıkta, Karakaşlara ait bölüme defnedildi.

Buraya kadar söylenenlerden anlıyoruz ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün öğretmeni olan Şemsi Efendi, sadece devrinin büyük bir eğitimcisi değil, aynı zamanda siyasi hedefleri olan, Tevrat bilgisi ve Yahudilik konusunda büyük bir feylesof idi. Hayatının büyük bir kısmını Talmud'u derinlemesine incelemekle geçiren bu kişi Karakaş ve Kapancılar gruplarını birleştirmeyi amaçlıyordu. Ancak bu idealinde başarılı olamadan öldü. Acı olan, hayatının son yıllarını sefalet ve zorluklarla geçiren bu insanla ilgili yeterli bilimsel çalışmanın yapılmamış olması ve Türk eğitim hayatına olan katkılarının unutulmuş olmasıdır."

Zorlu, ***Sabetaycılık ve Yahudilik*** adlı bir diğer makalesinde şöyle diyor: "Sabetay Sevi'nin yaşadığı 17. yüzyılda başlayan Sabetaycılık hareketi tüm Yahudi cemaatleri üzerinde derin etkiler bırakmış, daha sonra cemaati kuşatan gizlilik prensibi yüzünden giderek unutulmaya başlamıştır.

Sabetaycı cemaatler Talmud ve Tevrat metoduna dayalı bir sistem geliştirdiler. Bu girişimleri kendileriyle hristiyanlar ve yahudiler arasındaki farkı ortaya koymak adına idi. Ayrıca günlük dualar ve özel ilahiler dışında beklenen mesihe olan sevgileri hakkında, aşırı kuralcı bir inanç sistemi kurdular. İlk zamanlar-

127 Bunun en büyük sebebi, bu grubun genç üyelerinin Türklerle kaynaşma istekleriydi. Onlar Karakaşları cahil ve bağnaz görmekteydiler. Üstelik Sabetay Sevi'ye de inanmıyorlardı.(Zorlu)

da dua ve ilahileri İbranice ve Latince idi.[128]

Böyle bir sistemin oluşmasının sebebi, Yakup Qerido'nun hacca gittiğinde ölmüş olmasıdır. Aslında yapılmak istenen Allah'a iman eden ve metodolojik kurallar içerisinde hareket eden bir cemaat oluşturmaktı.[129] Sabetaycılar beklenen mesih'in gelmesiyle kendilerini vaat edilmiş topraklara götüreceğine ve onlar için İsrail devletini kuracağına inanıyorlardı.

Yazar, daha sonra bağnaz yahudilerin Sabetaycı cemaati reddedişlerinin sebeplerini şöyle açıklıyor:

"Talmudçular, Sabetayist hareketi ve hedefini reddederek kuvvetli bir şekilde cezalandırılmasının gerekli olduğunu söylediler. Sabetaycıların dinî prensiplerinin gücünün zayıflaması, düşüncelerinin reddedilmesi ve iç dünyalarına kapanık oluşları, yahudi tarihinde benzeri görülmemiş bir katılıkta cezalandırılmalarına sebep oldu. Hatta sabetaycılara yakınlık göstermek yahudiler tarafından yasaklandı. Yahudiler, özellikle hahamlar, kendilerince yoldan çıkan bu grubu cezalandırdılar. Sabetaycılar, Selanikte insanlardan uzak, muhtelif toplumlar ve ırkçılık olmaksızın bağımsız yaşadılar. Yaşantılarını iş bölümü yaparak, dinî ve sosyal düzeyde sürdürdüler. Bu yaşantı ortamı Osmanlı Devleti'nin onlara tanıdığı hoşgörünün gölgesinde varlığını sürdürdü. Yine bu hoşgörü, yahudilere konulan yasağın uygulanmasına imkan vermedi. Ayrıca yahudilerle sabetayistler arasın-

128 Sabetay Sevi'nin yaşadığı döneme kadar var olan bazı dini kuralları ihlal ettiği bilinmektedir. Bundan amaç mesihin geldiği zamanda her şeyi yeniden düzenleyeceği emrini uygulamaktı. Bu durum, Sevi'nin ölümünden sonra Sabetaycılar tarafından farklı dinî teoriler bulunmasının sebebi budur. Bilindiği üzere Sabetay Sevi Talmud'un ve Tevrat'ın açıklayıcısı durumundadır. İspanyol yahudilerince Kitab-ı Mukaddes asırlar boyu Zohar olmuştur. Rambam yazdığı bir kitapla bu kitaba ve kitabın metoduna savaş açmıştır. Sabetay Sevi ise Luria ile başlayan hareketin takipçileri olan Talmud taraftarlarına karşı bir harekete girerek Talmudçulara karşı olmuştur.(Zorlu).

129 Yahudi felsefesi ve mistisizmi ile meşgul olanlar, Tevrat'ın ancak birtakım sembollerle ulaşılabilecek sırlı ve özel manaları olduğuna inanmışlardır. Onlara göre Tevrat'ı anlayacak kişinin yüksek düzeyde bilgi ve kudret sahibi olması gereklidir. Doğuda ve batıda kurulan gizli örgütlerde bu hususun araştırması yapılmaktadır. (Zorlu).

da, ortak dil ve akrabalık gibi ortak unsurlar bulunduğu için de yasak uygulanamadı. Tarihi belgeler, asırlar boyu sabetaycılarla yahudiler arasında ilginin kesilmeden sürdüğünü ve onların yahudilerden yardım gördüklerini söylemektedir. Fakat sabetaycılarla hahamlar arasında dinî münakaşalar gizliden gizliye devam etmiştir. Sabetaycılarla yahudiler arasındaki alakanın devamı, aralarındaki gelişmiş düzeyde bulunan ticaret hayatının doğal bir sonucudur. Osmanlı Devleti'ndeki siyasi ortamın değişmesi ve 19. yüzyılda ortaya çıkan durum muvacehesinde sabetaycılar, kendileri için yeni bir hüviyet arayışı içine girdiler.

Öte yandan İttihad ve Terakki hareketi ve o zamanlar ayrı bir milliyetçilik gibi büyük bir topluluk oluşturan masonluk hareketi ortamında oluşan dostluk sayesinde yahudiler ve sabetaycılar aynı hedefte birleştiler."

Yazar, daha sonra sabetaycıların siyonizme olan mensubiyetlerini şöyle anlatıyor: "Sabetaycılar daha sonra ortaya çıkan siyonizm hareketine büyük destek verdiler. Ahmet Emin Yalman ve Cavid Bey gibi meşhur Türkler İsrail'in kurulması hususunda destekçi oldular. 1924'de Selanikten Türkiye'nin değişik yerlerine gelip yerleşen sabetaycıların, özellikle yahudilerin yoğun olarak yaşadıkları semtlerde oturmaları o kadar dikkat çekici olmuştur ki, hükümetin daha sonraları onlardan vergi almasına yol açmıştır.[130] Ayrıca ikinci dünya savaşı sırasında ve sonrasında Filistin'e göç eden sabetaycıların varlıklarından haberdarız."

Yazar, yahudilerin bu cemaati reddedip, dönmeleri bir yahudi grubu olarak kabul etmemesinden üzüntü duyduğunu şu sözleriyle bildiriyor:

"1948'de İsrail'in bir devlet olarak resmen kurulması sonrasında egemen olan dinî yapı, yine Talmud-Tevrat ekolüne dayanıyordu. İsrail, kendisini yeryüzündeki bütün yahudi kültürlerinin birleştirici bir temsilcisi olarak görüyordu. Bu amaçla aralarında anlaşmazlık olan cemaatleri; Falaşları ve Karayları bile ka-

130 Bu vergi Osmanlı ülkesinde yaşayan müslümanlardan alınan vergiden fazla idi. Bu uygulama yahudilerin Araplara karşı daha çok kin duymasına sebep olmuştur. (Dr. Derviş.)

bul etmişti. Fakat ne yazık ki, kuruluş sırasında oldukça etkili olan sabetaycılar, bu kapsamın dışında tutuldular. Bugün İsrail'de sabetaycılığın hiçbir önemi yoktur. Sanki sabetaycılık tüm dünyadaki yahudi cemaatlerine dahil değilmiş ve yahudi kültüründen doğmamış gibi.

Nitekim Osmanlı topraklarına yahudilerin gelişlerinin 500. yılı kutlamalarında sabetaycılardan hiç konuşulmamış olması da dikkat çekicidir.[131]

Yazar ***Kavramı ve Konusu açısından Sabetaycılık*** adlı makalesinde, sabetaycıların müslüman oluşlarını ve fakat asıl itibariyle yahudi olduklarını ispat için şunları söylüyor: "Osmanlı toplumu ve günümüz Türk toplumunun gerek sosyal, gerek kültürel çevrelerinde "dönmelik" konusu önemli bir yer tutar. 17. yüzyıl yahudi dünyasında beklenen mesih olduğunu iddia ederek, çevresine topladığı müritlerini kutsal topraklara götürüp, orada bir Yahudi devleti kuracağını söyleyen Sabetay Sevi, artan gücü sebebiyle ortodoks yahudi din adamları tarafından sakıncalı görülüp, Osmanlı sultanına şikayet edildi. Sultan onu ölüm ile İslam'ı kabul etmekten birini seçmek durumunda serbest bıraktı. Sabetay müslüman olmayı seçerek, İslam dinini kabul ettiğini ilan etti. Bununla beraber 200 aile dışında onun yolundan gidenler ve müritleri büyük bir sarsıntı geçirdiler. Bu 200 aile, onun düşüncelerine ve kendisine inandılar. Doğaldır ki onlar da Sabetay'ın yolunu seçerek müslüman olduklarını ilan ettiler. Bunlar iç yüzü itibariyle yahudi, dış görüşünü itibariyle müslüman olarak Selanik'te yaşamaya devam ettiler. Bu durum, 20. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Dönmelik konusu bir yahudi tarikatı olarak kısaca böyledir."

Yazar, daha sonra onların Yahudilik özelliklerini savunmak

131 İsrail'de sadece "Merit" adlı bir teşkilatın kutlama programında ele alınan konu, daha sonraları tamamen unutulmuştur. 1989 yılında Türkiye'de ileri gelen sanayicilerden biri olan ve Ekonomik Kalkınma Merkezi'nin kurucusu Jack Kamhi, Türkiye'nin İspanya'dan göç eden yahudileri ülkeye kabul edişinin 500. yılında "500. Yıl Merkezi"ni Türkiye'ye teşekkür amacıyla kurmaya karar verdi. Dönme yahudiler gizliliği koruma ve açığa çıkmaya karşı olma gerekçesiyle buna itiraz ettiler. (Zorlu+Dr. Derviş).

üzere şu soruları sormaktadır: "Acaba söz konusu olay (sabetayistlerin ortaya çıkması) bu kadar basit midir? Ayrıca bu hareketin toplumsal etkilerinin düzeyi ne olmuştur?" Soruların cevabını yine kendisi veriyor: "Daha önce yazdığım makalelerimde Sabetay Sevi'nin kim olduğunu, hareketinin ne olduğunu açıklamıştım. Ancak konu ile ilgili makalelerde "sabetaycılar" kelimesinin kullanılmış olması dikkatimi çekti. Bu sebeple, meselenin açıklanması bağlamında, bu makalenin yazılması zorunlu olmuştur. Bu tarihî olay ile ilgili olarak yapılan çalışmaların ve araştırmaların büyük bir çoğunluğu, sabetaycıları sahte bir peygambere inanıp, onun ardından giden şahıslar olarak ele almışlardır. Fakat "Scholem"in yaptığı çalışmaya kadar hiç kimse olayın düşünce boyutunu görmedi veya görmezden geldi. Scholem zamanının en büyük yahudi mistisizmi araştırmacısı idi. İngilizceye de çevrilen ***Mistik Mesih: Sabetay Sevi*** isimli eserinde konuyu bir miktar farklılıkla ele almış, dönemin Yahudilik dininee ve önemli sayılan merkezlerinde, günümüze kadar ulaşan kaynakları inceleyerek kitabında kullanmıştır. Maalesef Türkçeye çevrilmemiş olan bu muazzam eser, yazarı tarafından beş cilt olarak tasarlanmışsa da bu tamamlanamamıştır. Fakat kendisinden sonra öğrencileri tarafından bazı makaleleri yayımlandı, ama ne yazık ki bunlar Türkçe'ye tercüme edilmedi." Zorlu makalesini şöyle sürdürüyor: "Türkçe olarak konu ile ilgili yazılan ilk eser, 1900'lü yıllarda İstanbul'da yayımlanan ***Dönmeler*** isimli bir risaledir. Daha sonraları bu cemaatin üyelerinin siyasi hayatta önemli roller oynamalarıyla[132] özellikle dindar ve muhafazakar çevrelerce önemli tepkiler gelmeye başladı. 1924 yılında ***Karakaşzade Rüştü*** tarafından konu bir başka gözle ele alınmış, sabetaycılar İslam düşmanı bir yahudi tarikat olarak ifade edilmiş, Sabetay Sevi ve onun yolundan gidenlerin vatan haini oldukları söylenmiştir. Ayrıca ***Dönme*** kelimesi düşünce bazında bir terim olarak kullanılan bilimsel bir deyimdir.[133]

132 Burada yazarın ifadesi, dönmelerin devlet içerisinde siyasi ve rejim ile ilgili olarak etkili olduklarını açıklamaktadır. (Dr. Derviş).

133 Karakaşzade Rüştü dönme yahudilerdendir. Söylendiğine göre ilk hanımının vefatından sonra sinir krizleri geçirmiş, bir başka hanımla evlenmiştir.

1980 yılında yayınlanan iki kitapta mesele tarafsız olarak ele alınmış, ancak konuya İslami açıdan bakılmıştır. ***Dönme*** kavramını analiz etmek isteme durumunda isek sağlıklı bir analiz yapmak gerekir. Bu takdirde öncelikle konuyu oluşturan olayları sağlıklı bir şekilde ele alıp incelememiz zaruridir. Öncelikle konuyu ele alan araştırmaları ve konunun kaynaklarını ele almalıyız. Sabetaycı toplum, dinî prensiplerini gizlilik içerisinde korumuştur. Konuyu gerilere bakarak irdelediğimizde görürüz ki, sabetaycı toplumda dinî bilgiler, çocuklara ***Ogan*** veya ***Hoca*** denilen kişiler tarafından öğretiliyordu. Bu öğretim işinde pek az şeyler yazılı olarak ele alınır, genellikle sözlü biçimde öğretilirdi. Yazılı belgelerin pek çoğu 1917 Selanik yangınında yok oldu. Belgelerden geri kalanlar İsrail arşivlerine taşındı. Bir kısmı ise, Türkiye'deki sabetaycı ailelerin elindedir. Buna göre, Scholem'in konu ile ilgili çalışması da dahil olmak üzere, hala bütün araştırmalarda kapalı ve karanlık noktalar var, demektir.

Şu kadar ki bu evliliği başarısız olmuş, eşiyle arasında büyük kavgalar meydana gelmiş, geçimsizlik mahkemeye intikal etmiş, Karakaşzade tüm akrabası ile bağını koparmış, onlardan intikam almaya karar vermiştir. Bunun üzerine bir dilekçe sunarak dönmeleri suçlamış ve onların düşük işlerini sayıp dökmüştür. Rüştü Karakaşzade bu sözleri üzerine şiddetli bir karşı koyma ile yüzyüze gelmiştir. Kişisel hayatı ve bu hayatın etkisi dönmelere hücum etmesine yol açmıştır. Ankara'da Selanik dönmelerine yazdığı açık mektupta şöyle demiştir: "Beyefendiler! Üç asırdan beri biz dönmeler asil Türk halkı ile yan yana ve onun merhamet kanadı altında yaşıyoruz. Biz mezhebimizde şiddetli bir bağnazlık içerisindeyiz. Bütün işlerimizde içimiz dışımıza uymuyor. Bilmiyor musunuz ki, Türk halkı, toprakları üzerinde yaşayan herkesin tek kalp olmasını arzu eder. Bizler Türk halkı içerisinde 15 bin parazit olarak yaşayıp onların kanını emiyor ve nimetlerini yiyorken onlar bizden sadece birkaç kişiyi mi aldatacaklar? Siz onların arasında riyakârlık ve münafıklık yaparken onların sizi atalarınızdan kalan geleneklerle baş başa bırakacaklar mı sanıyorsunuz? Onlar hiçbir tepki göstermeksizin sizi refah ve mutluluk içerisinde parazit olarak yaşayacak şekilde bırakacaklar mı sanıyorsunuz?" Karakaşzade sözünü şöyle sürdürüyor: "Millet Meclisi'nin bu vatanı her çeşit pislik ve tehlikeden temizlediği gibi, bu pislik halindeki dönmeler meselesini de kökünden temizlemeye Allah'ın izniyle elbette gücü yetecektir. Öyle bir gün gelecek ki beni sinirlilik ve hafiflikle suçlayanlar, bundan özür dileyip elimi öpecekler." İşte 1924 yılında dönmelerden birinin kendi cemaatine hitabı böyledir. Yoruma ihtiyaç bırakmıyor. (Dr. Derviş)

Sabetay Sevi'nin müslüman oluşu ve kendisinden olağandışı şeylerin meydana gelmesi, Zohar kitabının yorumlarına dayanıyordu. Nitekim düşük ahlaklı bir kadınla evlendiği halde onunla ilişki kurmaması, kutsal özellikleri olduğunu ortaya koymak içindi. Sabetay Sevi kendisinin yahudileri kurtaracak mesih olduğunu kesin bir şekilde iddia etti. Bu davranışı ile hem kendisini, hem de cemaatini sultan karşısında sıkıntıya soktu. Böylece hepsi birden müslüman olmak zorunda kaldılar. Kendisi bu durumu şöyle anlatıyor: "Bir gece önce bana melekler geldiler ve "Sen yahudi ümmetini kurtaracak olan mesihsin. Lakin, Yahudiliğin yıkılmasına engel olmak için Müslümanlığı seçmen gerekiyor" dediler." Buna göre Sevi'nin kendisinin ve adamlarının müslüman olmaları, onların sonra bir kere daha yahudi olmaları esasına dayanıyordu. Sabetaycılar kendilerini Yahudilik dininde ***Seçilmiş Din Adamları*** olarak görüyorlardı.[134]

Tüm bu anlatılanların dışında, Sabetay'ın dinini değiştirmesini sonra sabetaycılar yorumlamakta üç gruba ayrılmışlardır. Kapancıların bu hususdaki düşünceleri şöyledir: Sabetay sultanın arzusu ve ısrarı üzerine müslüman oldu. Onun Müslümanlığı kabul etmesi, onu Yahudilikten çıkarmamıştır.[135] Sabetay sultanın huzurundan çıkınca, kaftanını açıp bir kuş çıkarmış, kuş gökyüzüne uçup gitmiş; bu olay onun ruhunun bedeninden çıktığını gösterir. Sabetay o sırada, hala yahudi olduğunu bildiren İbranice bazı sözler söylemiş.

Bu söylenenlerden maksat şudur ki, sabetaycılık mistik Yahudilik kökenli bir düşünce sistemi olup, bütün hatlarıyla açıklanmamıştır, dolayısıyla tam olarak bilinmediği bir gerçektir.

Bilindiği üzere Sabetay Sevi Yahudilikten dönüpte Müslümanlığı kabul edince 200 aile ona uyup onunla birlikte müslüman olmuştu. Bunlar daha önce Sabetay'a inanıyor, onun Yahudilikten ayrılmadığını ve beklenen mesih olduğunu kabul ediyorlardı. İşte bunlar gizli sabetaycılar idi. ***Abulafya*** ailesi bun-

134 Burada yazarın gerçekten sahte dönmeciliğe mensup olduğunu itiraf ettiğini görmekteyiz. (Dr. Derviş).

135 Onların ulaştığı bu sonuç, aldatıcı ikili kişiliklerini gösteriyor. (Dr. Derviş)

lardan bir örnektir. Zira Sabetay cemaati incelenmiş ve bunlar dinini değiştiren cemaat olarak bilinmiş, bunlara "Dönme" denmiştir. Bu lakap onların ayrılmaz özelliği olmuştur. Burada söylenmesi gereken bir husus kalıyor ki en eski sabetaycı cemaat, bugün Türkiye'de bulunmaktadır. Bu cemaat "Dönme" ismi ile bilinmektedir. Tabiidir ki, bunlarla diğer cemaatlar arasında bir yakınlaşma olmamıştır. Şunu söyleyebiliriz ki Türkiye'de olsun, Yemen'de olsun, bu cemaatlere "Sabetaycı" kelimesi söylenmektedir. Konuyu "Sabetaycılık" adı altında incelemek, bizi bir başka problemle karşı karşıya bırakır ki, sorunun alanı ve perspektifi sandığımızdan daha geniştir."

Yazar burada sabetaycılığın salt mistik bir hareket olup, bu hareketin İslam mistisizmi/tasavvufu ile etkileşim ve alaka içerisinde olduğunu dile getirmektedir:

"Sabetay Sevi'nin etkisini ve fikirlerini taşıyan mistik hareket ilk kaynağını Yahudilikten alan bir Hristiyanlık hareketinden ibarettir. Bu hareketin tek dayanağı ***Kabala*** kitabıdır. Bu özelliğiyle diğer cemaatlerden farklıdır. Bundan dolayı konuyu ele alırken sadece cemaat üyelerince bilinen yorumlar açısından bakılması gereklidir ki, bu yorumları ortaya koyan Sabetay Sevi'dir. Daha sonraları Scholem'in de konuyu ele alışı böyledir. Konuyu İslam tarih ve düşüncesi açısından da ele almak gereklidir. Zira Sabetay ve bağlıları müslüman olmuşlardır. Nitekim ilerde Türkiye'de melametî, mevlevî ve bektaşî tarikatlerinde sabetaycıların oynadıkları rolü de ele alacağız. Konuyu tarihî açıdan ele aldığımızda, daha önceki sonuçlardan tamamen farklı sonuçlar elde etmiş olacağız."

Yazar, sözlerine şöyle devam ediyor: "Bilindiği üzere sabetaycılar, gerek Osmanlı Devleti'nde, gerekse yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde, Türk kültüründe büyük bir yer tutmuştur. Sabetaycı cemaat başlı başına sosyolojik bir problemdir. Bize göre sabetaycılık konusuna tamamen farklı açıdan yaklaşılmalıdır. Yine bize göre bu cemaatin hareketi tarihte en az hatalı hareketlerdendir."

Sabetaycıların durumunu ve gizemini ele alan kaynaklardan ve karşılaşılan problemlerden şu ifadelerle söz etmektedir: "Sabetaycılık hareketini ve bu hareketin etkisini ele almakta karşılaşılan en önemli problem kaynak problemidir. Avrupa'da konu ile ilgili yayınlar 1800 tarihinde başlamışken, Türkiye'de 1900'lü yıllarda başlamıştır. Ayrıca gizlilik sabetaycılığın esasıdır. Aslında konu uzun bir dönem unutulmuştur. Ancak araştırmacı Scholem 1970 yılında dönmeler konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Fakat Scholem Türk sabetaycıların elinde bulunan pek çok kaynağa başvurmamıştır.

Sabetaycılık konusundan araştırma yapmayı engelleyen pek çok sebepten biri sabetaycıların, hareketin bulunduğu yerlerde baskıya uğramış olmalarıdır. Ayrıca, bu merkezlerde İslam otoritesi güçlü ve sabetaycılık hareketine karşı gösterilen tepki oldukça katı idi. Müslümanların bu hareketi ele alışı ise tamamen farklıdır. Çünkü hareket kültür yapısını değiştiren bir harekettir. Sabetaycı hareketin İslam mistisizmi/tasavvufu ile güçlü bir ilgisi bulunmasına rağmen müslümanlar genelde onları reddetmişlerdir." Sabetay Sevi'nin bilgilerinin öğrencilerine aktarılması ve bilgileri kuşatan gizlilik konusunda yazar şunları söylemektedir: "Bu hususta bilgiler sözlüdür. Yazılı olan bilgilerin büyük bir çoğunluğu 1917 yangınında yok olmuştur. Bilgilerden geri kalanlar da Rüştü Karakaş tarafından yok edilmiştir. Kala kala cemaat mensuplarından halen yaşamakta olan yaşlı kimseler vardır. Bunlar da doğaldır ki ölecekler ve bilimsel araştırmaya herhangi bir katkı yapamayacaklardır. Ayrıca bu külfetli araştırmaları finanse eden herhangi bir kurum da yoktur. Öte yandan bu konuda yapılacak araştırmayı engelleyen kişiler de vardır. Bunlar, Türkiye'de hassas noktalarda bulunan dönme asıllı kimselerdir."

Yazar, daha sonra desteklediğini ifade ettiği görüşleri şöyle dile getiriyor: "Sabetaycılarla ilgili İsrail'de bulunan bütün kaynaklar yakın bir gelecekte titizlikle incelenecektir. Gariptir ki bu kaynaklara sahip olanların hepsi Türk kültürü üzerinde etki yapmış kimselerdir. Bundan dolayıdır ki 500 yıldan beri Sefarad

kültürünü oluşturduğunu iddia eden Türkiye, bu kültürün önemli bir parçası olan bu belgeleri Türkiye'ye getirmelidir. "

Ayrıca yazar sabetaycıların hala var olduğunu destekleyerek şöyle diyor: "Halen Batı'da Sabetaycıların sayısı devamlı artmaktadır. Ayrıca Polonya, Hollanda, Rusya ve Akdeniz ülkelerinde hala bu hareketin devam etmesi, ne derecede önemli olduğunu ispat etmektedir. İşte bu noktada konu hakkında yeni araştırma ve inceleme yapılmasının önemi ortaya çıkmaktadır."

Zorlu "Sabetaycı Kültüre Ait Üç Belge" adlı makalesinde sabetaycıların aslının Yahudiliğe dayandığını ispat bağlamında, dönmelerle ilgili bilgilere ulaşmanın zorluğuna işaret ediyor: "Toplumsal Tarih" gibi Türkiye'nin bilimsel hayatında önemli işlevi olan bir dergide yazı yazmak, yazı yazan kişiye birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların başında nesnel olmak, tarihî gerçeklerle çatışmadan, kaynaklarıyla belirleme zorluğu gelmektedir. Şu kadar ki bu problemler kendi doğasındaki kurallar gereği gizli ve gizemli olmaya devam etmektedir. Ne yazık ki bu yazıda sözü edilen belgeler şu veya bu sebeple yayımlanamıyor. Sadece yazar ile cemaat üyeleri arasında görülen bu belgelerin gerçekliğinin tartışması okuyucuya kalıyor. Ancak Sabetaycılık cemaati hakkında yeteri kadar bilginin bulunmaması, bizi kaynakları yayınlayamamakla sosyal kuralların dışına itmektedir. Sabetaycılık hareketi, Sevi'nin ölümünden sonra Selanik'te yerleşmiş duruma gelince hemen hemen her aile kendi özel soy ağacını oluşturma girişiminde bulunmuştur. Şüphesiz bunun en önemli sebebi, yahudi kökeni korumak, bir süre sonra ortaya çıkabilecek karma evlilikleri belirlemekti. Çünkü sabetaycılar, Sevi'nin kuralları uyarınca, yalnızca ona ve onun yoluna inanan kişilerle evlenebilirlerdi. Nitekim Karakaşların lideri Baruh'un (Osman Baba'nın) yaptığı da budur. O Polonya'da bazı misyonerlik çalışmaları yaptı. Onun hedefi o bölgede yaşamayan yahudiler idi. Aradan geçen zaman içinde üç gruba ayrıldı; Karakaşlar, Kapancılar ve Yakubiler. Her bir grup soy ağacını oluşturmakta kendine özgü gelenek ve adetlere sahip olmuştur. Bir süre sonra aile içi evlenmeler sebebiyle kişiler

arasında akrabalık ilişkileri oluştu. Sabetaycıların sayısı konusunda daha çok bilgi edinmek istersek, İsrail arşivlerinde pek çok belge vardır. Fakat, bunlara hiçbir kimse ulaşamaz. Sabetaycıların soy ağacı hakkında elimizde bulunan tek kaynak, gazeteci Bilgin ailesine ait olan ve kitap halinde yayımlanan bir kitaptır. Bu kitap, tüm sabetaycı ailelerin soy ağacını içermektedir. ***Yeni Asrın Selânik Yılları*** isimli bir başka kitap daha vardır. Ne yazık ki sabetaycı ailenin tarihçesini, kaynağının Anadolu'ya dayandığını ifade etmektedir. Bu noktada enteresan olan şudur ki, sabetaycı ailenin aslının 1750'lerde Edirne'den Anadolu'ya gelen Türkler olduğuna inanılmış, ailenin kökeninin yahudi olduğu dikkate alınmamıştır. Lakin yazarın bu zorunlu göçün kaynaklarına değinmesi ve gereken cevapları vermesi beklenirken, bu soyağacı hakkında fazla ve detaylı hiçbir malumat verilmemiştir." Daha sonra yazar, sabetaycı ailelerle yaptığı görüşmelerden söz ediyor:

"İstanbul'da yaşayan sabetaycı hareketin üyeleriyle yaptığım görüşmede, bu ailenin Selanik asıllı olup Yakubilerin bir kolu olduklarını bana bildirdiler. Ayrıca bunlardan başka Yakubilere mensup İzmir'de yaşayan başkaları da vardır. İstanbul'da yaşayan Kapancılara gelince: Bu grubun ailelerinden, hiçbir yerde, hiçbir malumat yayınlanmamıştır. Busoy ağaçlarında garip bir husus vardır ki, soyağacında sadece erkeklerin adı geçer. Onlar bu konuda yahudilerle aynı uygulama içindedirler."

Yazar, sonra sabetaycı ailenin soyağacından söz eden ikinci kitabı ele alıyor. Bu kitap İtalya'nın "Alvo" kasabasından gelip Selanik'e yerleşen ve sabetaycı harekete katılan bir kişiye aittir. Bu kitabın yazarı sabetaycıları bir ağaç şeklinde resim halinde göstermiştir. Ağacın alt kısmında resmedilen kişinin adı "Abdullah Efendi"dir. Resimdeki kişi Sultan Avcı Mehmet'in sarayında bahçıvanlık yapar şekilde gösterilmiştir. Nitekim Sabetay Sevi müslüman olduğu zaman sarayda kapıcıbaşı olarak görev almıştı. (Böylece bu iki kişi arasında bağ kurulmaktadır). Yine yazarın açıkladığına göre, bu soyağacındaki kişi öldüğünde Selanik'te dönmeler mezarlığına defnedilmiştir. Bu mezarlık daha

sonra Yunanlılar tarafından yıkılmıştır. Zorlu'nun bildirdiğine göre, bu soyağacı 19. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Fakat kitap resimli şekilde olmasına rağmen kaynak olarak kullanılmamış, ilerde sabetaycı bir ailenin hayatını ele alan bir kitap olarak basılacağı ifade edilmiştir.

Bu iki belgeden başka bir belgeden daha söz etmektedir ki, bu belge İstanbul'da bulunan sabetaycı bir ailenin elindedir. Ancak aile belgeyi hiçbir şekilde ortaya çıkarmamıştır. Bu üçüncü belge Sabetay'a inanan 200 ailenin geldiği yerleri ele alıyor. Bu belgede yahudilerin varlıklarını reddetmesiyle ayrılan Yakubilere kadar gelen bir soydan söz edilerek her aile için İbranice "Kafir" kelimesi kullanılmaktadır. Yakubilerin ayrılması olayı[136] sonunda olmuştur. Soyağacının varisi olan kişinin akrabaları bu belgede gösterilmiştir. Yine yazarın açıkladığına göre, Osman Baba olayı sırasında babanın iki kızkardeşinin kocaları ayrı birer grupta yer almıştır. Sabetaycılara ait bu üçüncü belge, İbranice ve Latince harflerle oluşturulmuştur. Bu soyağacı sabetaycı inanışa katkıda bulunan kişileri ele almaktadır. Bu belgenin önemi, kadınlara ait bilgiler bulunmasıdır. Soyağacının çevresi birtakım dualarla süslenmiştir. Vârislerin isteği doğrultusunda bu belge kopyalanamamış ve yayımlanamamıştır.

Makalesinin sonunda şunları söylüyor: "Sabetaycıların soyağacı hakkında bilgi edinmek için çalıştım. Gerçek şu ki 1917 Selanik yangınında kaynakların çoğunun yanmış olması, araştırıcıları son derece zor şartlar altında çalışmak zorunda bırakmaktadır. Bazı ilim adamları sabetaycıların kaynağının bu aileler olmasını reddetmekte, bu soyağaçlarının sırf para kazanmak uğruna resmi yapılmış hayali bahçeler olduğunu ileri sürmektedirler.

Zorlu ***Sabetaycılara Özel Dua ve Kavramların Anlamları*** isimli makalesinde şunları söylüyor:

136 Yazarın kastettiği Osman Baba olayı, rivayetine göre şöyledir. Yahudiler Osman Baba'nın, Sabetay Sevi'nin halifesi olmadığını ispat etmişler, güya kabrini açtıklarında kötü bir koku çıkmış, bunun üzerine onun Sabetay'ın halifesi olmadığını ispat etmişler. (Dr. Derviş).

"İsrail devletinin kurulmasından sonra oluşturulan İbrani Üniversitesi'ne bağlı ***Ben Zwi*** Enstitüsü'nde hala mevcut olan büyük kütüphanede korunan sabetaycılara mahsus dua ve ilahilerden meydana gelen bir dini kitap koleksiyonu vardır.[137]

Bu belgelerin dışında Türkiye'de konunun uzmanı araştırmacılar bulunmaktadır. Bu uzmanlarda, bu tarihi cemaatin sabetaycı kökleriyle ilgili önemli bilgiler mevcuttur."

Yazar, sabetaycıları çeşitli yönlerden ele alan, tarihî önemi bulunan Türkiye'de mevcut bir kitaptan söz ediyor. Bu kitap, İsrail Devleti'nin kurulmasından önce Filistin'de basılmıştır. Kitabın İbranice ismi ***Sefer Şirut ve Tişhabut Şel Ha Şabtayım***'dır. Türkçe adı ***Sabetaycıların Dua ve İlahileri***'dir. Basım yılı 1947'dir. Kitabın yazarı Moşe Attias'tır ve önsözünü İsrail Devleti'nin kurucularından biri ve İsrail'in ikinci cumhurbaşkanı ***İzak Ben Zwi*** yazmıştır.[138]

Zorlu'nun ifadesine göre aynı kitapta, Sabetay Sevi'nin hayatı ve yahudi mistisizmi ile ilgili teoriler hakkında birtakım bilgiler veren "Gerschom Scholem" İbranice dilinin kurucularından ve İsrail'de ikinci derecede önemli bir kişidir. Ayrıca kitabın yazarı sabetaycıların dinî esasları ve duaları hakkında bilgiler vermektedir. Kitap sabetaycılara mahsus dinî şiirler ihtiva etmektedir. Bu şiirler Kapancılar grubundan olan, İzmir'de yaşayan ailelerden birinin arşivinden alınmıştır. Kitabın aslı İspanyolca ise de, kitapta hem İspanyolca, hem Türkçe şiirler vardır. Kitaptaki İspanyolca yazımda imla hataları vardır. Zira cemaat İspanyolca'yı yeterince bilmemektedir. Makale yazarı Zorlu, Sabetay Sevi'yi öven şiirlerden birini seçmiştir:

137 Her ne kadar İsrailli bilim adamlarınca; bu kaynakların İsrail dışına çıkarılmaması amacıyla burada korunduğu gerçeği saklı tutuluyorsa da, bu makalenin yazarı 1991-1992 yılları arasında bu kaynaklar üzerinde inceleme yapma imkanı bulmuştur. Ayrıca bu kaynakların İsrail'e nasıl ulaştığı hakkında İsrailli bilim adamı ***Gershom Scholem***, ***Beklenen Mesih Sabetay Sevi*** adlı İngilizceye de çevirilen kitabında ayrıntılı açıklamalar yapmıştır. (Zorlu).

138 İzak Ben Zwi'nin kendisi de baba tarafından Sabetaycı bir aileye mensuptur. Bakınız: Zorlu, a.g.e., 42. (Dr. Özcan)

Ey dinin kralı!
Biz sana fedayız.
Bize merhamet et!
Biz nadim olarak senin yanındayız.
Ey alemde benzeri görülmemiş olan!
Bize merhamet et!
Biz sana aşıklarız.
Sana ruhumuz feda olsun!
Ey ayın nuru!
Biz sana aşıkız.
Bize merhamet et!
Biz sana daim itaatkarız!

Zorlu daha sonra, yahudi mistisizmine nispet edilen İzak Luria'nın[139] yaratılış teorisine dayanan sabetaycı teorinin esasından söz etmektedir. İzak Luria'nın bu teorisi şöyledir: "İlahlar, gönderilmiş ışık ve nur olarak yansımıştır. Bu ışığı görmek için toplananlar, bu nura dayanamamış ve ölmüşlerdir. Ancak bunlardan bir kısmı ölmemiş, kendilerine bu ışık isabet etmiştir. İşte bu ışık asıl kaynağına döndüğü vakit kırılan parçalarla buluşup onlara katılacaktır.

Mesih'in kişiliği ve görevleri sabetaycı teorilerde ***Luria***'nın teorisine bakarak ele alınmıştır. Sabetaycılar günahlarından kurtulmuş olarak öleceklerdir. Sabetaycıların dualarında ve dini ilahilerinde bu husus açıklanmıştır. Aşağıdaki şiir parçası sabetaycıların söylediği Kapancılara mahsus bir şiirdir:

Cennetin kapısı,
Cevahirdir yapısı
Başım tacı Sabetay hey!
Sensin direk mumları
Göreceğiz onları
Kim görürse onları

139 İzak Luria yahudi felsefesi ile ilgilenen bir yahudidir. Eşkinaz döneminde yaşamıştır. Sefarad kültürü ekolünün kurucusudur. Ölümünden sonra teorilerine pek çok şey eklenmiştir. O beklenen mesihe ilk inanan ve Sabetay'ın ortaya çıkmasının yolunu açan kişidir. (Zorlu)

Görecektir Allah'ı
Hey başım tacı Sabetay!
Gün olsa biz de görsek
Muradımıza ersek
Efendimizi görsek
Başım tacı Sabetay!
Eşyalar ve kabuklar ölecek
Dünya bize kalacak
Mizmarlar çalacak
Başım tacı Sabetay!

Bu duaların ve ilahilerin başlangıcında sabetaycıların, Sabetay'dan nasıl isteklerde bulunduklarını görüyoruz. Hatta bizzat Sabetay'ın kendisi istenilen bir nesnedir ve yakarışta bulunanlar için asıl olan odur. Sabetay'a kavuşmak, onun mesih olarak gelmesiyle gerçekleşecektir. Yine bu şiirde günahların ve diğer varlıkların yok olacağından, yeniden sesi duyulmak üzere Davud'un mezamirinin döneceğinden söz edilmektedir. Yazar, Sabetay'ın soyunun Davud'a dayandığını ifade etmektedir. Sabetaycı düşünce ve inanış der ki: Mesih yakında dünyaya gelecek, İbrahim gününden itibaren 18 defa bedenini değiştirecektir. Mesih'in gelmesiyle bu 18 bedenden her biri mesih olarak ortaya çıkacaktır ve her mesih Sabetay Sevi suretinde olacaktır. Kıyamet gününde sabetaycıların rolü insanları kıyametin sıkıntısından kurtarmak olacaktır. Onlar kendilerine, bu felsefenin bir sonucu olarak ***Mü'minler*** demektedirler. Çünkü mesih tekrar geldiğinde, sadece sadık olarak inananları (mü'minleri) kurtarmak için gelecektir.

Yazar mistisizmden söz etmek üzere kitabında pek çok sahife ayırmış, sabetaycı cemaatin mistisizminin İslam mistisizmi/tasavvufu ile bağlantısını belirlemeye çalışmıştır. Yazar, ***Sabetaycılık ve Osmanlı Mistisizmi*** adlı makalesinde şunları söylemektedir.

"Evrensel bir değer olarak mistisizm, tarihî süreç içerisinde Batılı ve doğulu kültürlerde farklı tarzlarda gelişmiş ise de, sonuçta her iki kültürdeki mistik kişiliklerde aynı ortak sonuçlara

ulaşmışlardır. Genellikle ortaçağın kültürleri arasında köprü görevi görmüştür.

Sabetayist hareket her ne kadar Kabala teorisine dayalı olarak ortaya çıkmışsa da yahudi mistisizmi olarak meydana gelmiş bir harekettir. Ancak aradan geçen zaman içerisinde 19. yüzyıl sonlarında İslam mistisizmi belirtilerini taşımaya başlamıştır. Burada özellikle sabetaycıların Yakubi kolundan söz ettiğimizi belirtmeliyiz. Onlar; işaret ettiğimiz gibi mistik konulara önem vermeye ve mistisizme yönelmeye başladılar.[140]

Yazar daha sonra 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde sabetaycıların İslam dünyasındaki rolünün ne olduğunu aydınlatma girişiminde bulunuyor. Bu noktada okuyucuya bu cemaat ile müslümanların tasavvuf toplulukları arasındaki bağlantıyı açıklıyor. Sabetaycılar bu bağlantıyı sahte bir İslam perdesi ile kendilerini örtmek hedefini gözeterek kurmuşlardır. Yazar şöyle diyor: "Sabetay Sevi müslüman olduğunu açıkladığında ona uyarak 200 aile de müslüman oldu. Sabetaycılar müslüman topluluklara yakın olma gayreti içine girdiler. Bu gelişme sadece Osmanlı toplumunda değil, tüm Avrupa ve Asya'da görülen bir durum idi. Bu ülkelerin tamamında bulunan yahudi cemaatler üzerinde sabetaycıların etkisi büyük oldu. Sabetaycılar "Benzet-Benzeme" prensibinden hareketle yaklaşmalarını sürdürdüler. Yakınlaşma girişimlerinde güçlüklerle karşılaştılar." Yazarın bu ifadesi, müslümanların sabetaycıları reddettiklerinin bir diğer itirafıdır.

Yazar makalesini şöyle sürdürüyor: "Bu hareket tamamen mistik bir prensibe dayanıyordu. Sabetaycıların bu yolu izlemeleri basit bir zaman diliminde içerisine girdikleri yeni toplumda başarı kazanmanın önünü açmış oldu. Çünkü onlar ***Bire ulaşma, birde kaybolma*** teorisiyle diğer mistik cemaatlerin gire-

140 Yazar, sık sık ***Yahudi Mistisizmi*** ifadesini söylemektedir. Bununla kastedilen Kabala kitabıdır. Bu kitap Allah kavramını tanımlamakta, bir hayli sapmalar göstermektedir. O derecede ki Allah'ın bir beden olduğu, birden çok olduğu söylenmiştir. Bu felsefe ve düşünceler, doğrudan İslâm mistisizminden/tasavvufundan tamamen uzaktır.(Dr. Derviş).

mediği bir ortamda mükemmel gelişmeler gerçekleştirdiler. Sabetaycılar, daha ilk andan itaberen, iktidara yakın ve dinsel kurallara daha hoşgörüyle yaklaşan dinî cemaatlere yaklaşma gayreti içerisinde oldular.[141] Tarikatlara ve mistik topluluklara girmelerinin esas sebebi, sadece gizli kimliklerini korumak değil, muhtelif dinlerdeki tarikatlarda kendi misyonerlerini ve mistik örneklerini oluşturmak ve kendi prensiplerini ve felsefelerini onlara açıklama imkanı elde etmekti. İslam tasavvufu ile ilgilenen Sabetaycıların çalışmaları üç merkezde yoğunlaşmıştır. Bunlardan birisi Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti durumunda olan İstanbul'dur. Diğeri, Batı Anadolu'daki İzmir, bir diğeri ise Selanik, Sofya, Trakya mıntıkası ve Edirne şehirlerini içine alan Balkan bölgesidir.[142]

Zorlu, şöyle devam ediyor:

"Sabetaycıların müslüman olduktan sonra İstanbul'da yaptıkları ilk iş Üsküdar'da medfun bulunan Halvetî tarikatı şeyhlerinden Aziz Mahmut Hüdai tekkesine bol miktarda maddi yardım yapmak olmuştur. Bunun ana sebebi sabetaycıların uzun bir süre bu dergaha devam etmeleridir. 1924 mübadelesine kadar sabetaycılar Aziz Mahmud'un dergahında bulundular. Üsküdar'da bulunan ***Bülbülderesi*** mevkiinin sabetaycılar için özel bir manası vardı. Çünkü Talmud'a göre, mesih bülbüllerin sesine gelecekti. Bundan dolayıdır ki, sabetaycıların İstanbul'daki en büyük toplanma merkezi bu bölgedir. Hatta mezarlıklarını da burada inşa etmişlerdir. İstanbul'da sabetaycıların yaptıkları diğer mabetlere baktığımızda bunların genellikle Üsküdar ve civarında olduklarını görürüz. Yine Bülbülderesi mezarlığı girişinde yeralan ***Fevziye Hatun Camii***'de sabetaycılar tarafından yaptırılmıştır. Aynı zamanda Atatürk'ün ilk öğrenim gördüğü okul da bu ismi taşımaktadır." Zorlu sözlerine şöyle devam eder: "Diğer bir dinî yapı da 1899'da vefat eden ve sabetaycı bir aile-

141 Sabetaycıların genellikle Mevlevî, Bektaşî ve Halvetî tarikatlerine yaklaşmalarının temel sebebi budur. (Zorlu).

142 Diyebiliriz ki, Sabetaycıların İslâm tarikatlerine yaklaşması, şekli olarak müslüman olduklarını ispat etmekten ve nifak ve durumu idare etme metotlarından başka bir şey değildir. (Dr. Derviş).

ye mensup olduğu tahmin edilen[143] Rabiat'ul Adeviyye hanım tarafından yaptırılan ***Bedevi Dergahı***'dır. Sabetaycıların müslüman tasavvufçular ile ilgilenmeleri, aynı zamanda onların merkezi durumunda olan Selanik şehrinde yoğunlaşmıştı. Selanik Osmanlı Devleti'nde son yıllarda büyük önemi olan bir şehirdir. Bunun bir takım sebepleri vardır ki bunlardan birisi büyük görevler üstlenen kuruluşların merkezi olmasıdır."

Zorlu'nun söylediğine göre "Bazı kaynaklarda Sabetay Sevi'nin "Niyazi Mısrî" ile ilişkisi olduğu iddia edilmektedir. Niyazi Mısrî, Türk mutasavvıflarındandır.[144] Mısrî ile Sevi'nin kişilikleri ve felsefeleri incelendiğinde, her ikisinin de ortak düşünceleri savundukları ve aynı iddiaları ileri sürdükleri görülür. Bunlardan birisi mesih, diğeri mehdi olduğunu iddia etmiş, her ikiside iddia ettikleri gibi olduklarını gösterir birtakım şeyler yapmışlardır. Her ikisi de yegane düşman gördükleri Şeyhülislam Vani Efendi'ye karşı savaşmışlardır. İnsanlar her ikisine de deli gözüyle bakıp hep alay etmişlerdir." Yazar kendince her ikisi de fikirleriyle baskı dolu bir hayat yaşayan ve yeni ufuklar açan bu iki şahıs hakkında yeteri kadar araştırmanın yapılmamış olmasından şaşkınlığa düştüğünü ifade ediyor. Daha sonra bu konuda dolaşan rivayetlere yer veriyor: "Rivayetlere göre Niyazi Mıs-

143 Sabetaycı aileler genellikle iki isim kullanıyordu. İlk isim, Sefarad yahudilerin kullandığı isimlerdendi. İsimlerin pek çoğu bu yahudi isimlerinden ve bu ismin Türkçe karşılığından seçilirdi. Bir misal olmak üzere Karakaşlar topluluğunda ilk doğan çocuk ki, bu çocuk onlarca lider sayılıyor ve onun Mesih'in halifesi olacağı söyleniyordu. Bu çocuğa Baruh adı verilmişti. Baruh'un Türkçe adı Osman idi. Nitekim Sabetay Sevi müslüman olduktan sonra ismini değiştirmiş ve Mehmet adını almıştı. Fakat eski adını korumaya devanı etti. Bunun anlamı, Sabetaycıların (kendilerine mahsus isim ile birlikte) müslüman isimleri kullanmaları demektir. Sabetaycıların en çok kullandıkları isimler İbrahim ve Adem'dir. (Zorlu).

144 Bu konuda ve Sabetaycılık ile ilgili Hammer tarihinden faydalanılabilir. Ayrıca Paul Fenton da çeşitli makalelerinde bu konuya değinmiştir. Fenton, 1666 yılında bu iki mistik kişinin buluştuklarını ve Sabetay'ın Mısrî'nin tekkesinde bir süre kaldığını ve aralarında bir dostluk oluştuğunu bildirmektedir. Bu tekke İstanbul Sultan Ahmet civarında bulunan "Mehmet Paşa Tekkesi"dir. Her ikisi birlikte bir süre burada kalmışlardır. Yine İsrael Hazan, Sabetay'ın Allah adını zikreden bir tarikate katıldığını bildirmektedir. (Zorlu).

rî, Sevi ile Edirne veya İstanbul'da biraraya gelmişler. Fakat aralarında ne konuştukları, hangi dil ile konuştukları ve nasıl anlaştıkları bilinmemektedir. Şu kadar ki bunların takipçileri, birbirlerini etkilediklerine inanmışlardır. Ne var ki, Misrî'nin bağlıları sabetaycıların düşüncelerini kendilerine kaynak olarak almamışlardır. Onları kaynak olarak ilk kabul edenler ***Melametiler***'dir. Melametîler, aktif oldukları sıralarda Avrupa'da ve Balkanlarda sabetaycılar paralelinde faaliyet göstermişlerdir."

Yazarın ifade ettiğine göre "Üçüncü devre melametîliğini oluşturan Muhammed Nur Efendi, Antalya'dan hicret edip Selanik, Üsküp ve çevresinde yerleştikten sonra çalışmalarını ve kurumlaşmasını Rumeli bölgesinde sürdürmüştür." Yazar daha sonra Muhammed Nur'un, zamanının meşhur mistik kişilerinden etkilendiğinden söz ediyor. Buna göre o, Simavnalı sosyalist fikirli Bedreddin,[145] vahdet-i vücut'u savunan Şeyh Arslan ve Şeyh Ahmed b. İdris'ten etkilenmiştir. Muhammed Nur, Sabetay Sevi ile çağdaş olan Niyazi Mısrî ile de yakınlık kurmuştur. Mısrî, Sevi'nin ileri derecede samimi dostu idi. Muhammed sadece Mısrî'nin müridi değil, aynı zamanda ona ait zikirleri ve evradları inceleyip, çalışmalarını kitap haline getiren bir kimsedir. Yazarın iddiasına göre Muhammed Nur, Sabetay'ın beklenen mesih, Mısrî'nin de beklenen mehdi olduğuna inanıyordu. Sabetaycıların Sevi'yi savundukları gibi, Şiîler de Niyazi Mısrî'yi savunuyordu. 19. yüzyılın sonlarında melametîler II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi düşüncesinin ortaya çıkmasından sonra, İs-

145 Simavnalı Bedreddin bir din alimi idi. Osmanlı Devleti'nde kazasker makamında görevli idi. 1368'de Edirne'de Simavna kalesinde dünyaya geldi. Torlak Hud Kemal adıyla bilinen bir yahudinin yardımıyla, devlette otoriteyi ele geçirmek amacıyla yahudi dinine meyleden bir hareketin içine girdi. Bu hareket bir komünist karakter taşıyordu. Kadı Bedreddin toprağın ve servetin bir fark sözkonusu olmaksızın müslüman, hristiyan ve yahudiler arasında paylaştırılmasını öngörüyor, birtakım haramları helal sayıyordu. Yahudi ve hristiyanları hareketine çekebilmek için Kelime-i Şehadetin "Lailahe illallah" kısmını söyler, "Muhammedün Resulullah" kısmını söylemezdi. Bir ara peygamberliğini ilan etti. Girişimleri kendisinin idam edilmesiyle sona erdi. Hem Bedreddin'in, hem yahudi Torlak'ın idam edilmesiyle hareket kökten çözümlendi. (Bkz.; Hüda Derviş, Alakatu Turkiya'l-Yehud ve İsrail, (Doktora Tezi) 146-151. (Dr. Derviş)

tanbul'da meydana gelen çalkantılardan uzak yerlerde kendini göstermiştir. Bu dönemde Selanik gerek toplumsal yapısı, gerek coğrafi konumu, gerekse Avrupa'ya yakınlığı sebepleriyle başkaldırı merkezi durumunda idi. Kayda değer bir hususdur ki, Melametîlik İstanbul'da Oğlan Şeyh tarafından meydana getirilen bir tarikattır. Bu kişi bid'atçılık suçundan dolayı 1529 yılında idam edilmiştir. Melametîlerce mesih meselesine büyük değer verilmiştir.[146]

Yazar burada önemli bir noktaya, sabetaycıların devletin siyasetine nasıl sızdıkları noktasına geçerek şöyle diyor:

"İttihad Terakki zamanında kuruluşlar içerisinde şu üçü en çok dikkat çeker: Tarikatlar; mason locaları ve ordu. Yeniçeri ocağından bektaşî tarikatına girenlerin olması ve yeniçeri ocağının siyasette etkili olması tarikatlara önem kazandırmıştır. Bu askerî teşkilat, imparatorluğun elinde, son yıllarında Şiîlere karşı bir silah durumunda idi. Buna ek olarak Melametîlik Selanik'te güçlendi. İttihad Terakki'nin kurulmasıyla Sabetaycıların siyasi rolü açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Sabetay Sevi Niyazi Mısrî'nin fikirleriyle ilgilendiğinden sabetaycılar melameti tarikatına girmeye başlamışlardır. Ali Örfî Efendi melametilerin ve sabetaycıların önde gelenlerinden biriydi. Ali Örfî'nin evi melametîlerin dergahı durumundaydı. Osman Zevkî Efendi de aynı cemaate mensup idi. Bu dönemdeki diğer etkin unsurların yanında, aralarındaki ticari münasebetler dolayısıyla sabetaycılar Avrupa kültürüne ayrı bir önem vermişlerdir. Sabetaycılar bu dönemde Fransız ihtilaline ve ihtilal ile birlikte gelen ***Eşitlik, Hürriyet ve Kardeşlik*** prensiplerine ayrı bir önem vermişlerdir. Bu prensipler aynı zamanda masonluğun sloganlarıyla da uyum halindedir. Sabetaycıların tasavvuf tarikatları ile ilgisi 1924 yılına kadar devam etti. Ancak 1924 mübadelelerinden sonra İstanbul'daki sayıları da, aktiviteleri de azaldı. Türkiye Cumhuriyeti'nin tekke ve zaviyeleri kapatma kararından sonra sabetaycılar masonlara yaklaşmaya başladılar. Bu gelişme, uzun

146 H. T. Nevres, el-İslâm Fi'l-Balkan, (Tercüme: Abdülvehhab Allûb), s. 135.

bir süre devam eden sabetaycıların tasavvufçularla olan alakasının sona ermesine sebep oldu.

Sabetaycılık veya dönmelik her ne kadar yahudi kökenli bir hareket ise de, zamanla İslam dini kurumlarıyla da ilişkiler kurması sonucunda burada da etkili olmuşlardır. Sonuç itibariyle sabetaycılığı sadece yahudi kültürünün bir uzantısı saymak hata olacaktır.[147]

Yazar sabetaycı cemaatin devlet sistemine nasıl girdiklerini anlatmak üzere yeni bir konuya girerken Osmanlıca yazılmış iki risaleden söz ediyor ve diyor ki:

"Sabetaycı hareket Osmanlı topraklarında 17. yüzyıldan itibaren başlamış, 20. yüzyıla kadar devam etmiş, lakin cemaatin içe kapalı yaşayışı yüzünden unutulmaya yüztutmuştur.

19. asrın sonlarında sabetaycıların dikkat çekmeye başlamasıyla, Selanik şehrinin önemi ortaya çıkmaya başladı. Dönemin kültürel hayatında etkili olan kurumların başlıcaları olan İttihad Terakki, Mason locaları, Osmanlı tarikatları -ki içlerinde en önemlileri Melamîlik, Bektaşîlik ve Mevlevîlik olarak zikredilebilir- içinde rol alanların pek çoğu sabetaycı idi. Zaten cemaat üzerinde sarayın dikkatinin yoğunlaşması, bu şehirde yönetime karşı yapılan eylemlerde cemaat üyelerinin rol alması ile oldu.

Enteresandır ki, Osmanlı yazarlarının sabetaycılığa olan ilgisi, hareketin kuruluşundan üç yüzyıl sonra olmuştur. Bu konuda yazılmış olan en eski kitap 1919 yılında basılan ve yazarı bilinmeyen bir kitaptır.[148] Kitabın baş tarafında yazar, dönmeler ve Sabetay Sevi hakkında bilgi veriyor. Yazarın iddiasına göre Sabetay'ın hedefi yeni bir din kurmaktı. Fakat kendisi kaçıp gi-

147 Yazar burada Sabetaycıların İslâm tarikatları üzerinde etkisi olduğunu ileri sürüyor. Bu büyük bir demagojidir. Şekil bakımından müslüman olduğunu göstermek amacıyla bu tarikatlara yaklaşan, Sabetaycılardır. Yoksa tarikatler onlara yaklaşmak istememiş, bilakis onların niyetlerini ve aldatıcı üsluplarını iyi bir şekilde bildikleri için onları tam olarak benimsememiş ve onlarla kaynaşmamıştır. (Dr. Derviş).

148 Kitap hakkında Prof. Dr. Abdurrahman Küçük'ün ***Dönmeler ve Dönmelik*** adlı kitabında ayrıntılı açıklamalar vardır. (Zorlu).

dince cemaatini kim olduklarını bilemeyecek şekilde bırakıp gitti. Yine bu kitabın yazarının açıkladığına göre sabetaycılar sadece yahudilerden oluşmuyor, cemaat arasında kıptiler, yahudiler ve mecusiler bulunuyordu. Risale daha sonra sabetaycılar hakkında bilgi veriyor; aralarındaki evlenme adetlerinden, içe kapanık oluşlarından söz ediyor. Kapancılar ve Karakaşlar arasında yaygın olan ticari sahtekarlıkları açıklıyor. Yine yazarın açıkladığına göre Türk toplumunda kadınların başı açık, örtüsüz gezmesinin sebebi dönmelerdir.[149] Yazar, "Rumeli'de ve Anadolu'daki bütün ahlaksızlık, deli-dolu hareketler ve dinsizlik sadece dönmelerde görülen şeylerdir," diyor. Yazara göre Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü problemlerin sebebi dönmelerdir. Dönmelerin, müslümanlara ait kutsal günleri dikkate alıp kutsal saymaları, Ramazan'da oruç tutmaları münafıklıktan ve aldatmacadan başka bir şey değildir. Yazar, risalesinin sonunda dönmelerin kendilerine özel bir tarzda cenazelerini kefenlediklerini söylüyor. Risale biterken, bir başka kısımdan söz ediliyorsa da kütüphanelerde böyle bir kısmın kaydına rastlanmamıştır."

"Bu Osmanlıca olarak sabetaycılar aleyhine yazılan risaleden başka bir risale daha vardır. O da aynı yılda ve Osmanlıca olarak basılmıştır. İkinci risalenin adı ***Dönmelerin Hakikati***'dir. Gerek bu risalenin, gerekse diğer risalenin Latin harflerle düzenlemesi, isminin açıklanmasını yaparken de öldükten sonra da istemeyen, Dr. Rifat isimli bir alim tarafından yapılmıştır. Biz burada onun adını anmak istedik. Bu risale 1991 yılında Dr. Gad Nasi tarafından tekrar basıldı. Bu alim, kitabın veya risalenin yazarının üçüncü orduda subay olan bir kimse olduğunu bildirmektedir.[150] Yazar bu risalede Osmanlı Devletinin son yıllarındaki dinden uzaklaşma meselesinden söz ediyor."

149 Yazar kitabında ***Sabetaycılar*** yerine ***Dönmeler*** kelimesini kullanmaktadır. Biz de makalemizde aynı şekilde kullandık. (Zorlu)

150 Dr. Abdurrahman Küçük'ün ***Dönmeler ve Dönmelik*** isimli eserinde 409. sahifenin 7 nolu dipnotunda bu kişinin ***İngiliz Muhipleri Cemiyeti*** üyesi Miralay Sadık olduğunu bildiriyor. (Zorlu)

Zorlu'nun bildirdiğine göre "Risalenin yazarı ***Dönmelerin Hakikatı*** isimli bu risalesinde konuyu ele almış, kitabı şiddetli bir şekilde eleştirmiştir, eleştiriler daha önceki risalede, dönmeler[151] hakkındaki iddiaların teker teker ele alınarak cevaplanması biçimindedir. Risale okunduğunda yazarının Sabetaycı olduğu izlenimi anlaşılmaktadır. Bu kitapta söylendiğine göre Sabetay Sevi, iddia edildiği gibi, dinini korku sebebiyle değiştirmemiştir. Bilakis o, kendisini bir nur'un böyle bir şeyi yapmaya sevk etmesiyle dinini değiştirmiştir. Sabetay Sevi yüce ve kutsallık özelliği olan bir kimsedir. O kendisinden meydana gelen birtakım kerametlerle pek çok kimseyi irşad ederek İslamiyeti kabul etmeye sevk etmiştir. Onun hakkında ileri sürülen iddialar meyve veren bir ağaç mesabesindedir. Risalenin yazarının söylediğine göre Sabetay Sevi bir mürşid-i kamildir. Bunun delili padişahın kendisine önem verip ***Aziz*** ismini vermesidir. Onun eliyle müslüman olanlardan tasavvuf tarikatlarına girenler vardır. Ona inananların her cumartesi günü sabah vakti kale önüne gelmeleri, başka kaynaklarda söylendiği gibi Sabetay Sevi'yi beklemek için değil, ucuz eşya satın almak için idi." Burada Sabetay ile ilgili olarak ileri sürülen iddia Ilgaz Zorlu tarafından iptal edilmiştir. Zira yazar Sabetay'ın müslüman oluşunu ele alırken "Sabetay cezadan kurtulmak için şartların kendisini zorlamasıyla şeklî olarak müslüman oldu" demiştir

Zorlu sözlerini şöyle sürdürüyor: "Sabetay için Mısır'dan gelen kıptiler onun yanında önemli bir yer kazandılar."

Zorlu'nun kanaatine göre; "Bunların hangi milletten oldukları kesin olarak bilinmemektedir. Bu cemaatler birbirinden farklı idiler ve zamanla Türklerle evlendiler. Daha önceleri Türklerle evlenmeyi kabul etmemeleri, diğer yabancı unsurlara yakınlaşmaktan korkmaktan kaynaklanıyordu. Bu cemaatler Se-

151 Dönme kavramı, Dönme yahudilerden veya Sabetaycılardan söz etmek isteyen yabancı tarihçilerin bu ifadeyi kullanmasına yol açmıştır. Dönme kelimesi ile avdet veya riddet kastedilir. Dönme kavramı ile ilgili bilgiler ***Toplumsal Tarih*** dergisinde 1994 yılında ***Kavramı, Konusu ve Araştırılması Açısından Sabetaycılık*** adlı makalede ele alınmıştır. (Zorlu).

lanik'te yerleşik durumda iken birbirlerine aşırı derecede bağlı idiler ve hayatlarında Midhat Paşa'nın[152] fikirlerinden destek alıyorlardı. Yazar, ayrıca bu gruplar hakkında çirkin kelimeler söylenmediği için Selanikli olduklarını saklamakta başarılı olduklarını açıklamaktadır. Bundan dolayıdır ki günümüzde sabetaycılar Türkiye'de Selanikli olduklarını saklamaktadırlar. Zira gün be gün güçlenen İslamcı akımın hedefi durumundadırlar. Meşrutiyetin ilanından önce Şemsi Efendi gibi bir şahıs, siyasetle uyum içerisinde olmamış, o vakitlerde siyasi kararlara karşı çıkmıştır. Burada açıklanması gereken bir nokta bulunuyor ki, Şemsi Efendi Atatürk'ün ilk ders aldığı öğretmendir ve Atatürk'ün ***Nutuk***'unda önemli bir yer tutmaktadır. Şemsi Efendi sabetaycıların meşhur din adamlarındandır. Kendisinin siyaset alanında pek çok görevi olduğu bilinmektedir."[153]

Zorlu'nun bildirdiğine göre, Sabetaycılar meşrutiyetin ilanından önce Osmanlı Devleti'nde hiçbir siyasi rol oynamadılar. Onların bu dönemde fikir hareketleri boyutunda faaliyetler gösterdiler. Meşrutiyetin ilanından sonra Selanik ve balkan şehirlerinin pek çoğu Osmanlıların elinden çıktı. Bunun sonucu olarak cemaatin yapısı bozuldu. İhtimaldir ki, Almanların Yunanistan'da yaptıklarından sabetaycıları kader kurtardı.

Risalenin yazarı Osmanlı toplumunda yavaş yavaş dinî otoritenin zayıflamakta olduğu konusuna makalesinde yer veriyor ve kaliteli bir şekilde eğitim verilerek askerî bir teşkilat oluşturulmasına değiniyor, önemli veya önemsiz, konu ile ilgisi olsun olmasın, şiirlere yer veriyor, böylece asıl konudan uzaklaşmış oluyor. Uzun bir aradan sonra asıl konuya dönüyor. Ayrıca çok

152 Midhat Paşa (1822-1885) Sultan Abdülhamid döneminde sadrazam oldu. Midhat Paşa batı'yı model olarak alma çağrısında bulunan ve anayasayı ilan yoluyla Abdülhamid'in gücünün kırılmasını isteyen bir kimsedir. Bazılarına göre anayasa çağrısı, şeriat uygulamasını sona erdirmek isteyen bir hareket idi. Rus savaşı ve bu savaşın kaybedilmesinde Midhat Paşa'nın rolü olmuştur. Sultan, Midhat Paşa'yı ülke dışına sürgüne gönderdi. (Dr. Derviş)

153 Şemsi Efendi ve rolü hakkında Zorlu'nun "Tarih ve Toplum" dergisi birinci sayısında ***Atatürk'ün İlk Öğretmeni Şemsi Efendi ve Okulu*** adlı makalede daha çok bilgi vardır. (Zorlu)

önemli bir konuya değinip mum söndürme ritüelini ele alarak, Bu adet onlara atalarından kalmadır, böylesine köklü adetleri değiştirmek kolay değildir diyor. Zorlu da risale yazarının ifade ettiği "Camiye giden sabetaycı şahısların sayısının az olduğu ve bu meseledeki samimiyetin boyutunun Allah ile o kişi arasında olduğu" görüşünü destekliyor. İşaret etmemiz gereken bir nokta daha vardır ki, sabetaycılar yahudi dini ile ilgili ayin ve ibadetleri evlerinde yerine getiriyorlardı.

Dönmeler adıyla yayımlanan ilk kitap bu cemaate yakınlığı ile bilinen bir kimse tarafından yazılmıştır ve olayları İslami bakış açısıyla ele almaktadır. Kitapta yer alan iddialar, kitabın cemaati büyük çapta bilen birisi tarafından kaleme alındığını göstermektedir. Daha sonra ortaya çıkan bir kitap daha vardır ki, cemaatin üyesi olan bir kimse tarafından yazılmıştır. Kitapta ifade edildiğine göre Sabetay Sevi İslam'da aziz olarak bilinen bir kimsedir. Onun prensipleri ***Benzet-Benzeme*** prensibine dayanmaktadır.

Zorlu, burada önemli iki nokta bulunduğunu bildiriyor. Birincisi: Sabetaycıların İslamî toplumlarda yer almalarıdır ki, Sabetay Sevi bizzat kendisi bu yolu iyi bir şekilde anlamıştır. Diğeri, sabetaycıların dinî vazifede bulunmuş oldukları iddialarıdır. Yazar bu bilgileri Sabetay'a inanmış bir aileden almış olduğunu, bu bilgilerin 300 yıldan beri ailenin yanında bulunduğunu bildiriyor. Zorlu makalesini şöyle bitiriyor: Sabetaycılık bir mistik yahudi hareketidir. Bu hareket manasını tamamen İzak Luria ile tamamlamıştır. Bundan dolayı bu konuyu tam ve sağlıklı olarak ele alabilmek için İzak Luria'nın yahudi mistisizmi konusundaki felsefesine çok iyi bir şekilde hakim olmak gerekir.

Zorlu, dönmelerin masonlukla bağlantılarını savunmak üzere ***Sabetaycılık ve Masonluk*** adlı makalesinde şunları söylemektedir:

"Masonluğun ikrara dayalı gizli örgütlerin en çok söz edileni olduğunu söylemek, herhalde onun değerini ve önemini abartmak olarak görülemez. O kadar ki masonluğun hiçbir ör-

güte nasip olmayacak bir kaderi vardır; bu örgüt hem doğuda, hem batıda etkili olmuş, pek çok ülkede siyasi, sosyal ve ekonomik olaylardan sorumlu tutulmuştur. Bilindiği gibi masonluk, kökenini eski medeniyetlerden özellikle de Ortadoğu'nun eski kültürlerinden almış felsefî bir harekettir. Ana prensibi tüm dünyadaki üyeleri arasında eşitlik sağlayarak aralarında fark gözetmemektir. Masonluk bütün dinlere kapısını açmış, bütün özgür düşünceleri desteklemiş, hiçbiri arasında fark görmemiştir. Tek yönlü kültürleri dışlanmış saymıştır.

"19. yüzyılda Osmanlı ülkesini etkisi altına alan milliyetçi ve özgürlükçü akımlarla beraber, bazı Batılı kavramların imparatorluk içinde ortaya çıktığını görmekteyiz. Sabetaycılar, Yahudilik ve Müslümanlık içinde tamamen kendine özgü dinsel karakterli bir hareket olduğundan her zaman ve her şekilde her iki topluluk tarafından da dışlanmıştı. 19. yüzyıla gelindiğinde sabetaycılığa bağlı üç cemaatin varlığı bilinmektedir: Yakubiler, Kapancılar ve Karakaşlar. Her üç cemaat de sabetaycı fikirlere mensup iseler de, son yıllarda gençler arasında bu fikirlerin etkisiz kaldığı görülmektedir. O kadar ki İbranice hemen hemen unutulmuş, İspanyolca ise giderek yerini Türkçe'ye bırakmıştı. Bununla beraber dış evlilikler yapılmadığı için cemaat üyeleri yahudi asıllı karakterlerini muhafaza etmişlerdir.

İttihad Terakki'nin, mason localarının ve mistik toplulukların yaptıkları çalışmaların, 1908 ihtilalini meydana getirmekte büyük etkisi olmuştur. Sabetaycıların masonluğa girmeleri Selanik'te kurulan localarla olmuştur. 20. yüzyılın başlarında Selanik şehri büyük ve etkili masonluk çalışmalarına sahne olmuştur. Mason locaları Osmanlı aydınları için ırkçı hareketlerin oluşturduğu yer durumunda olmuştur.

"20. yüzyılın başlarında Selanik'te İtalyan Grand Orienti'ye bağlı bir tek mason locası vardı. Bu ***Risorta*** locasıydı. Fakat daha sonra ***Veritas***, ***Labor et Lux*** ve ***Philippos*** gibi pek çok localar meydana geldi. Veritas locasının tüm üyeleri yahudi idi."*

* Bu konuda ayrıntılı bilgi için Ilgaz Zorlu, ***500. Yılında Unutulan Bir Cemaat: Dönmeler*** adlı makalesine bakınız; Tarih ve Toplum, 1992, sayı: 105.

Yazar Zorlu masonluk karşısında şu gerçeğe ulaşmış bulunuyor: "Bu durum aslında bize şunu göstermektedir: Osmanlı'nın siyasi hayatında meydana gelen tüm çalkantılarda yahudiler tarafsız kalarak, devlet için bir problem çıkarmamışlardır. Fakat özellikle meşrutiyetin ilanından önceki idare ve İttihad Terakki'nin oluşmasına yol açan siyasi problemler; bunların hepsi gerek yahudileri, gerekse sabetaycıları birtakım çelişkiler içerisinde bırakmıştır. Bu cemaatlerin üyeleri özellikle yabancı dil konuşabilenler, ticari ilişkiler kurdukları Avrupa ülkelerindeki gelişmişliği ve toplumsal farklılaşmayı görmekteydiler. Bu sebeplerden dolayı, sabetaycı ve yahudi aydınların mason localarında yer alması bir kurtuluş ve özgürleşme ümidiydi. Onlar kesin bir şekilde inanmışlardı ki kurtuluş, ancak mason localarındaki yerlerini almaya bağlıydı.

Bu çalışma hazırlanırken ***Paul Dumont***'un Fransızca olarak kaleme aldığı bir çalışmasından faydalanılmıştır.[154]

Yazar Zorlu'nun ifadesine göre dikkat çeken bir husus vardır ki Selanik'teki mason localarına mensup olanların büyük çoğunluğu müslüman kimselerden oluşmaktadır. Bunların başında, Selanik'te Türkçe olarak yayımlanan en iyi gazetelerden biri olan ***Yeni Asır*** gazetesinin politika yazarı ***Fazlı Necip*** gelmektedir.

Yazar, Selanik ve mason locaları hakkında bu şekilde bilgi vermeye devam ediyor ve diyor ki:

"Sözünü ettiğimiz ***Fazlı Necip*** sabetaycıların Yakubiler koluna mensup bir aileden gelmekteydi. Hatta bu konudaki bilgilerimizi destekleyen bir kitap da yazılmıştır.

Yazar, mason localarında müslüman Türk kimliği taşıyan aydınların büyük bir çoğunluğunun etkili kimseler olduklarını ve bunların sabetaycı olduklarını itiraf ediyor ve diyor ki: Bunun

154 Yazar bu eserin çevirmeni ve yüksek dereceli bir mason olan Dr. Rifat İnsel ile ölümünden bir süre önce görüştüğünü söylüyor. Buna göre Sabetaycılar masonlarla bağlantı içerisindedir. Çevirmen bunu çevirisine almadığını söylemiş, buna göre Fransa'da ve diğer Avrupa ülkelerinde Sabetaycıların masonluğa katıldıklarını açıklamalarına engel olunmuştur. (Dr. Derviş)

doğal olması gerekir. Zira sabetaycılar 20. asrın başlarında tüm dinî kurumlarını yıkmış, yahudi inançlarına dönüşleri engellendiğinden hiçbir dine inanmayıp ateist bir hayat yaşamaktaydılar.

Yazar, Dumont'tan naklen ***Veritas*** locasında kayıtlı bulunan masonlar arasında 1908 yılında onbeş müslüman üye bulunduğunu söylüyor. Bunlar arasında Osman Adil, Faik Nüzhet, Talat İsmail, Fazlı Necip, Mehmet Servet gibi meşhur isimler bulunuyordu. İyi bir şekilde biliyoruz ki bunların hepsi sabetayist asıllıdır.

Yazar bir noktayı vurguluyor: "Sabetaycılar kendi aralarında üç gruba ayrılmıştır. Bunların çalışmalarında hiçbir grup diğer grupla bağlantı kurmadan faaliyet gösterirlerdi." Lakin kaynaklar bildiriyor ki masonlar hangi gruba girerlerse girsinler üyeler arasında eşitlik ve kardeşlik esas prensibini yaşatmakta idiler. Yazar 1994'te Toplumsal Tarih dergisinde yayımlanan ***Sabetaycı Kültüre Ait Üç Belge*** adlı makalesinde ayrıntılı bilgi vermektedir.

Yazar makalesini şu ifadelerle bitiriyor: "Sonuç olarak şunu belirleyebiliriz; imparatorluğun artık herkesin kendi başının çaresine bakması yoluna girdiği bir dönemde, o zamana kadar hemen hemen hiçbir ciddi politik harekette bulunmamış sabetaycı aydınlar için masonluk, sosyalleştikleri bir örgüt idi. Üstelik giderek tümüyle etkisini yitiren dinî kurumlarına bir alternatif olarak bu cemiyet, onların manevi boşluklarının giderilmesinde de önemli bir role sahipti."

Yazar, dönmeler ile masonlar arasındaki bağı salt Yahudilikle ilgili bulmakta, masonların Türkiye'deki siyasi hayata girişleri ile ilgili olarak herhangi bir işaretten, masonların Osmanlı yönetimini sona erdiren Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilişinden, halifeliğin sona erdirilişinden ve İttihatçıların Türkiye'ye sızışından söz etmemektedir.

Zorlu'nun bir diğer makalesinden sabetaycılarca uygulanan ***mum söndürme*** bayramı hakkında bilgi alıyoruz. Kaynakların bildirdiğine göre bu bayram gece yapılır. Bu gecede bir kuzu ke-

silir, kadın ve erkek bir araya toplanılır. Bayrama sadece evliler katılır, mumlar söndürülür. Bu gece doğan çocuk sabetaycılarca kutsal sayılır. Bekarların bu geceye katılmasına müsaade edilmez. Yazar böyle bir olgunun varlığını inkar eder ve şöyle der:

"Bu bayram sabetaycıların çok gizli olarak yerine getirdikleri ayin ve merasimlerdir. Sabetaycılar ile Sabetay Sevi ve fikirleriyle ilgili yazı yazan kimseler, bu oldukça kapalı konuyla ilgilenmişlerdir. Bu yazı, kendisi de sabetaycı bir aileden gelen ve ilk el yazma kaynaklardan konu hakkında bilgi edinmeye çalışan bir tarihçi tarafından, tarafsız bir gözle kaleme alınmıştır.

Sabetay Sevi'nin hayatı incelendiğinde açık olarak görülür ki o, toplumu için Tora'yı açıklayan ve toplumun pratik uygulamalarıyla uyum içinde olan 18 emir (prensip) ortaya koymuştur. Burada bizi ilgilendiren ve etrafında tartışmalar yapılan konu ***Zina etmeyeceksin*** prensibidir."

Yazar sözlerine devam ediyor: "Bilindiği üzere Sabetay Sevi ***Ülgün***'de sürgün'de iken, Selanik'te bulunan cemaatine emirlerini kayınbiraderi Yakup Qerido kanalı ile gönderdi. Bu oluşum, Yakup Qerido'nun Sabetay Sevi'nin vekili ve ölümünden sonra halifesi olmasının en kuvvetli sebebidir. Bugün bu dönemi kuşatan şartları ve ortamı biliyoruz. Bu bilgilere kulaktan gelen bilgilerle ve cemaat içerisinde genel olarak yapılan açıklamalarla ulaşıyoruz. Birtakım tarihî belgeler de şu anda elimizde bulunuyor.[155]

Bu belgelerden ve kulaktan duyma bilgilerden anlıyoruz ki Sabetay Sevi'nin hedefi cemaat içerisinde; kendisine iman eden 200 ailelik cemaat içerisinde birlik ve beraberliği korumak idi. Bunun içindir ki cemaat Selanik'te içine kapalı ve gizli bir hayat yaşamıştır. Fakat daha sonra cemaat, aralarında çıkan dinî konulardaki görüş ayrılıklarını takiben gruplara ayrıldı. 18. yüzyılda Sabetaycılar; Karakaşlar, Kapancılar ve Yakubiler olmak üze-

155 1917 yılındaki yangında Sabetaycılar kendilerine mahsus tarihî belgeleri kaybettiler. Bu sebeple onlarla ilgili bilgiler kulaktan duyma bilgilerdir. Fakat son 50 yılda Kapancılar grubu, bazı uzmanları, derin araştırmalar yapmak üzere İsrail'e göndermiş bulunmaktadır. (Zorlu)

re üç grup oldular. Bunun doğal bir sonucu olarak her bir grup dinî prensipleri uygulamada ayrı bir yol tuttu. Örnek olarak Karakaşların ve Kapancıların kendilerine has kavramlar kullandıklarını ve her grubun diğerine karşı çıktığını söyleyebiliriz. Geçen zaman içerisinde her bir grup arasında derin ayrılıklar meydana geldi.

Sabetaycı cemaatler içerisinde Sevi'nin prensiplerine en sadık grup Kapancılar olmuştur. Zira Sevi'nin kayboluşu sonrasında meydana gelen ayrılmaların her biri genel olarak mesihin halifesinin kim olduğu meselesinden kaynaklanmaktadır. Yakubilere göre Qerido, mesihin ulviyet özelliğine sahipti ve tıpkı onun gibi vecd içerisinde iken birtakım haberler alıyordu. Karakaşlar da ***Osman Baba***'nın mesihin halifesi olduğunu söylüyor ve buna delil olarak, onun, Sevi'nin ölümünden tam dokuz ay sonra doğduğunu ileri sürüyorlardı. Bu anlaşmazlıklar o kadar büyümüştü ki, köken olarak hepsi yahudi kültürünün bir parçası olmasına rağmen bir süre sonra aralarında derin dinî tartışmalar meydana gelmiştir.

Sevi'nin dinî öğretisi, genel olarak Kabala'nın yasakçılığa karşı olan prensiplerine dayanmaktaydı. Nitekim Yahudiliğin Ortodoksluk kanadınca belirlenen kuralların hepsi Talmud'a dayanmaktadır. Bu sebeple, bu prensipleri kendilerine kaynak edinenlerce de tamamen reddedilmiştir. Sabetaycılar ise Tora-Talmud prensiplerinin karşısındaydılar.

Yazarın ifadesine göre, sabetaycılarda yahudi mistisizmi ve Tevrat diye bir şey olması mümkün değildir. Böyle olduğunu belgelemek üzere, harfler ile sayılar arasında "cümlelerin hesabı" denilen birtakım bağlar kuruyorlardı. Bu ise çoğu kez, pek çok farklı fikrin ortaya çıkmasına yol açıyordu.

Davud'un mizmarlarını, kendilerine özgü dua ve ilahileri okuyorlardı. Sabetaycılar ilahileri şiirler halinde açıklamışlardır. Tabii onlar bu dua ve zikirleri mesih Sabetay için de okuyorlardı.

Bazı kimseler kabala anlayışındaki hürriyet kavramından cinsel ilişki serbestliğinin olduğunu anlamışlardır. Gerçekten

cinsel özgürlük konusu Tora'da mantıki çelişkilerle dolu bir meseledir. Bir örnek olarak Lût peygamberin kızlarıyla cinsel ilişkide bulunması Tevrat'ta yer alıyor. Bu ifade pek çok yorumun yolunu açmıştır. Tevrat'ta Lût peygamberin iki kızının, bu eylemi, soyun korunması ve devamı için yaptıkları ifade edilmiştir. Yine Tevrat'ta Davud peygamberin evli bir kadınla ilişki kurup onunla evlenmesi ve ondan bir oğlunun dünyaya gelmesi anlatılıyor. Bu olayı yahudi din adamları çeşitli şekillerde yorumlamışlardır. Bunların inancına göre Allah Davud'u cezalandırmıştır. Bilindiği üzere sabetaycı din adamları da bu olayla ilgili birtakım yorumlar yapmışlardır. Fakat Sabetay Sevi kendisi bu konuda herhangi bir şey yazılmasını emretmemiştir.

Daha sonra yazar Zorlu, mum söndürme bayramı ile ilgili olarak şunları söylüyor: "Sabetay Sevi hakkında bilgi veren bazı kitaplarda, bizzat Sevi'nin bu mum söndürme konusunu teşvik ettiği iddia edilmiş ise de, bu husus kesin bir şekilde ispat edilememiştir. 21 Mart bayram gecesi, dolayısıyla mübarek bir gece sayılır. Sabetaycıların dışında bazı cemaatler de bu geceyi kutsal sayarlar. Sabetaycılar bu gece için merasim yaparlar. Bazı kaynaklarda bildirildiğine göre bu merasimde bir kuzu kesilir, fakat eti yenmez. Her kişi kendisi için bir bayanı eş olarak seçer ve onunla cinsel ilişkide bulunur. Şu kadar ki tüm bu iddialar yazılı bir kaynağa dayanmamaktadır.[156]

Zorlu diyor ki: "Ben bu konuda daha önce böyle bir merasime katılan kimse ile görüşerek araştırma yaptım. Görüştüğüm kimse bana muvafakat vererek dedi di: "Beni bu konuda şahit tutabilirsin. Bu merasim sabetaycı ailelerden her bir aile reisinin katılımı ile başlar. Onlar da kendi içlerinden bir başkan seçerler. Sonra kuzu kesilir. Daha sonra başkan her aile reisine bir parça et dağıtır. Bu esnada bayanlar bulunmaz. Hiçbir kimse de cinsel

156 Dr. Abdulvehhab Mesiri ***El-Yehüdü'l Hafiye*** isimli eserinde diyor ki: "Dönmelerin on emir ile ilgili özel bir söyleyiş biçimleri vardır. ***Zina etmeyeceksin*** emrini, ***İnsan zina etmekten kendisini korumalı*** şeklinde anlamış, yoksa ***tamamen zinadan korunacak, hiç zina etmeyeceksin*** tarzında anlamamışlardır."

ilişki eyleminde bulunmaz. Bu merasim 20. yüzyıla kadar yapılıyordu. Daha sonraları yapılmamıştır. Esasen cemaat üyeleri merasimde yapılanları görmezlerdi." Kapancılar grubundan olan tüccar Ata ve Halil Ali Efendiler, bu merasimi kaldırdılar. Tabiidir ki daha sonraları bu merasim yapılmamıştır. Bu konuda resmî bir kaynak ve sabetaycı cemaatin bu merasimi yaptığına dair elimizde kesin bir delil yoktur. Bu itibarla konu, araştırılması gereken bir mesele olmaya devam etmektedir. Bu merasim, sabetaycıların daha fazla içine kapanmalarına sebep olmuştur. Konu hakkında ne yazık ki ciddi bir araştırma yapılmamıştır. Varılan sonuçlar gerçek dışıdır ve bilimsel değildir. Cinsel ilişki konuları kuvvetli bir iman ve felsefî bir sistem içinde ortaya çıkmıştır. Ta ki tüm metinlerde ahlaki sonuçlar ortaya çıksın. Bu iddiaların araştırılması ve felsefi temellerine inilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, yazılı belgelerin bulunmaması ve yapılan araştırmaların kulaktan duyma şeylere dayanması yüzünden sonuca ulaşacak yolun açılmamış olduğunu söyleyebiliriz."

Zorlu ***Sabetaycılar*** adlı makalesinde şöyle diyor:

"Sabah güneşinin ilk ışıkları doğmak üzereyken alacakaranlık ile güneşin doğumu arasında geçen o sürede, kendisinden sonra gelen kuşakların artık anlayamadığı bir dilde Maşiyah'a yakaran yaşlı kadın, gözyaşlarıyla duasını tamamladığında; üç yüz yıllik o gizli ve katı inancın kendisiyle birlikte sona ereceğini düşünüyordu. Belki de aynı saatlerde aynı kentin bir başka bölümünde, her sabah olduğu gibi o sabah da deniz kenarında Maşiyah'ın gelmesi için başka bir duayı okuyan dindaşının da kendisiyle aynı duyguları paylaştığından haberdar bile değildi. Bu yazı, bugün artık Türkiye'de yok olmakta olan bir tarikatın son temsilcilerinin hikayesi üzerine kurulmuştur. Anlatılan her şey bizzat yazarının yaşadıklarına ve gözlemlerine dayanmaktadır. Zaman zaman anlatılanların inanılmazlığının kanıtıysa; bu olayları yaşayanlardır. Hiçbir iddia güdülmeksizin ve hiç kimse hedef alınmaksızın; sadece tarihî bir olay, belgeler ve tanıklar yardımıyla aydınlatılmaya çalışılmıştır."

Zorlu makalesine şu sözlerle başlıyor: "Bu makalenin ha-

zırlanması için yardımlarda bulunan başta Prof. Dr. Selçuk Erez olmak üzere Dr. Gad Nasi'ye, Moşe Grosman'a, İsrail Ben Zwi Enstitüsü yetkililerine, araştırmalarım sırasında isimlerinin açıklanmasını istemeyen ve şu an hayatta olmayan sabetaycılara teşekkür ederim." Yazar tekrar cemaatin kurucusu, cemaatin yayılışı, etkisi ve inançları konusundaki bilgiler vermeye devam ediyor:

"Sabetay Sevi 1626 yılında tüccar bir ailenin çocuğu olarak doğdu.[157] Sevi; etkisi yalnız yaşadığı yüzyılda değil, bugün bile Türkiye'den Rusya'ya, Yemen'den Cezayir'e, Fransa'dan Amerika'ya kadar pek çok ülkede görülen dinî bir hareketin kurucusudur. Babası, aile bireylerinin aksine Sabetay'ın ticarette değil, dinî konularda başarılı olacağını, o daha küçük yaşlarda iken anlamıştı. Bunun üzerine dönemin en büyük hahamlarından ders almasına karar verildi. 18 yaşında kendisi haham olduğunda Tevrat ve Talmud üzerinde iyi bir eğitim görmüş bulunuyordu. Sabetay, klasik sefarad öğretilerinin aksine, bambaşka bir konuya büyük yakınlık duymaktaydı. Bu konu yahudi mistisizmi demek olan kabala idi.

Kabala, kısaca yahudi mistisizminin vücut bulduğu, başı ve sonu belli olmayan bir öğretiler bütünüdür. Kabala teorisi bir grup yahudi mistiklerin inancına göre iki kitabın yorumuna dayanır. Bunlar ***Ahlak Kitabı*** ve ***Yaratılış Kitabı***'dır. Bunların hepsi Tevrat'ın yorumudur. İbranice olarak bu kitaplardan birincisi ***Zohar***, diğeri ***Yetzirah***'dır. Zohar İspanya kültüründe etkili olmuş, hatta onun belirgin bir ayırıcı özelliği olmuştur. Zohar'da geçen ve İbrani harflere sayısal değerler vererek Tevrat'a yeni anlamlar yüklemeye çalışan dinsel düşünce, klasik öğretiden farklı olarak yeni birtakım fikirler ortaya çıkarmıştır. Kabalist düşünce asıl altın çağına 16. yüzyılda ulaşmıştır. İzak Luria

157 Burada Sebataycı hareketin kurucusunun hayatı hakkında tekrar bilgi verilmesi dikkatimizi çekmektedir. Aslında kitap, yazar Zorlu'nun yazdığı çeşitli makalelerden oluşmaktadır. Yazar makaleler arasında bir düzenleme yapmamıştır. Biz de makaleleri kitaptaki sırası gibi verdiğimizden bu tekrarlar olmaktadır. (Dr. Derviş)

ve öğrencileri Tevrat'a yeni manalar vermekle kalmadılar, aynı zamanda kurtarıcı mesih fikrinin sahibi olan Sabetay Sevi'nin ortaya çıkmasında esas faktör oldular."

Yazar Zorlu'nun bildirdiğine göre: "Sabetay'ın yaşadığı dönem, siyasi açıdan büyük problemlerin bulunduğu yıllardı. Rusya'da ve Doğu Avrupa'da yahudiler kitleler halinde öldürülmüş, sağ kalanlar yaşadıkları toprakların dışına sürülmüştü. Tüm bunlara ek olarak Kabala'nın sayılar kullanılarak yorumlarının yapılması yoluyla, artık bir kurtarıcının gelmesinin yakın olduğunu ilan ettiler. Bu düşünce bütün yahudi cemaatlerinde yayıldı. 1492'ye kadar Endülüs'te hürriyet içinde yaşayan ve belki de yahudi dininin en önemli yardımcı kaynaklarının meydana getirilmesinde rol oynayan sefarad kültürü üyeleri, şimdi bu birikimlerini engizisyon cehenneminden kendilerini kurtaran Osmanlıların topraklarında değerlendirmekteydiler. O dönemde İzmir, sadece önemli bir kültür merkezi değil, aynı zamanda şehirde Talmud okulları açan hahamları sayesinde önemli bir yahudi merkezi idi. Bu noktada Sabetay'ın durumunu göz ardı edemeyiz ki o, bu dinî ortamda kısa sürede hahamlık mertebesine ulaşmıştı. Sanki kader ona bu vazifeyi yüklemişti.[158]

"Sabetay Sevi henüz 19 yaşındayken üstün derecede bir hahamdı. Kabala'ya olan ilgisiyle beraber sürekli zorluk ve acılarla dolu dinî bir hayat sürmekteydi. Çoğu kez bilim adamlarınca ruhî hezeyanlar olarak tanımlanan vecd halleri içine girmekte,[159] Zohar'ı okuyarak yeni yorumlar yapmakta ve Allah ile bir olup

158 Sabetay Sevi'nin yaşadığı dönemde bile efsaneler düzülüyordu. Galente'nin anlattığına göre İngiltere'de uzak denizlerden büyük bir gemi gelecek, geminin yelkenleri ipekten olacak, gemidekiler İbranice konuşacaklar ve geminin bayrağı üzerinde İsrail'in oniki kabilesinin adı yazılı olacakmış. (Zorlu).

159 Yazarın ifadesine göre Sabetay Sevi, diğer ruhani kişilerde olduğu gibi vecd halleri yaşıyor ve kendisinde birtakım garip haller görülüyordu. Doğal olarak bu tür kimseler, ya insanlar tarafından saygı görüyor veya deli kabul ediliyorlardı. Ruhanilerde görülen bu gibi hallerin, onların deli olduğuna bir delil sayılamayacağını gösteren pek çok malumat bulunmaktadır. Demek oluyor ki Zorlu, Sabetay'ı kendisine ilham gelen ruhani bir kişi saymaktadır ve onu mistik (tasavvufçu) bir kişi kabul etmektedir. Bu hatalı bir yorumdur. (Dr. Derviş)

bütünleşme çağrısı yapmaktaydı. İnanıyordu ki çalkantılı hayatında bir dönem Osmanlı Devleti dışında yaşayacak, yine geri dönecekti.

1648'de Sabetay Sevi, Kabala'nın mistik yorumlarına dayanan ve Tevrat'ın ancak onu yakından inceleyenlerce görülebilecek olan yüzünü insanlara aktarmaya karar verdi. Yapılan matematiksel hesaplara göre, doğum yılı mesih'in dünyaya geldiği yıl idi. Sabetay beklenen mesihin kendisi olduğunu düşünüyordu. Yahudileri kötülükten kurtaracak ve onları Filistin'de vaat edilen topraklara götürecek ve orada bir yahudi devleti kuracak kişinin kendisi olduğuna inanan pek çok kişi bulunuyordu.

Aynı dönemde Osmanlı ülkesinde de siyasi çalkantılar baş göstermişti. Kendisini mehdi ilan eden bazı müslüman dervişler, Osmanlı otoritesince çok ağır şekilde cezalandırılıyordu. Osmanlı ordusunun art arda aldığı yenilgiler ve iç isyanlar, Anadolu'daki kargaşa ile birleşince sadece yahudiler değil, müslüman ve hristiyan topluluklar için de birtakım problemler başgöstermişti. O kadar ki, müslümanlar ve hristiyanlar da bir kurtarıcı beklemeye başlamıştı. Sabetay Sevi'nin yaptığı, var olan bir bunalımı kullanmak suretiyle, bunu kendisinin mesih olduğunu ilan etmeye araç kılmasından ibaretti. Bu durum, daha önce de söylediğimiz gibi yeni bir problem oluşturmuştu.

Zohar kitabına göre mesih geldiğinde[160] yahudiler onu tanımayacaklar ve ona inanmayacaklardı. Kurtarıcı, yeni ilahi kurallar getirecek, her şey Musa'nın Sina'da Rab ile buluştuğu gündeki gibi olacaktı. Fakat, Sabetay, Musa'nın yaptığının benzerini yapamadı. Onun düşüncesi, Musa'nın yahudileri Mısır'dan naklettiği gibi, yahudileri Türkiye'den nakletmekti. Sabetay Sevi, Tevrat'tan dayanak alarak Rab'den haberler aldığını ilan ediyordu. Nitekim 1648'de İzmir'de mesihliğini ilan ettiğinde yaptıkları Tevrat'ta yasaklanan kuralların ihlaline dayanıyordu.

160 Gerçekte Tevrat'ta mesih fikri yer almaz. Fakat Tanah'da bu konuda bazı kapalı tabirler vardır. Şu kadar ki bazı bölümlerde peygamberlerin kurtarıcı olduğundan söz edilmektedir. (Zorlu)

Aynı yıllarda Osmanlı ülkesinde İslami çevrelerde de benzeri olaylar görülmektedir. Niyazi Mısrî adındaki bir derviş, beklenen mehdi olduğunu ilan etmişti. Aynen Sabetay Sevi'nin yaptığı gibi birtakım hesaplamalardan yararlanarak birtakım görüşler ileri sürdü. Fakat Mısrî'nin çağrıları Osmanlı dini otoritelerinin katı tepkileriyle karşılaştı. Mısrî sürgüne yollandı, deli olduğu ileri sürülerek öldürülmedi. Ancak fikirleri yasaklandı.

Bazı kaynaklarla desteklenen ifadelere göre, Sabetay Sevi, Türk asıllı olan Niyazi Mısrî ile ilişki içerisindeydi. Her ikisi de aynı metinleri dile getiriyor, bazen Sabetay Sevi bir süre Mısrî'nin tekkesinde kalıyordu. Ayrıca bütün fikirleri ve inançları Niyazi Mısrî'ye dayanan Melametîlik, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasi hayatında önemli rol oynamaktadır.

1664 yılı Sabetay'ın hayatındaki en önemli dönemdir. Bu sene içerisinde Sevi, Nathan Levi ile tanıştı. Tıpkı Tanah kitabının 2. sifrinde anlatıldığı üzere, peygamber Davud Nathan'a kavuşmuştur. Nathan bu tanışmada Sevi'ye beklenen mesih olduğunu müjdelemiştir.

Yazar Zorlu, Sabetay'ın mistisizmle ilgisinden söz ediyor ve onun mistisizmle bağının ***Vahdet-i Vücud*** teorisine dayandığını destekliyor, bu teoriyi pek çok mistik kişinin ele aldığını, Sabetay'ın Rab ile birlik olma teorisinin bunu desteklediğini hatta bu yol ile onun olgunluk derecesine ulaştığını söylüyor. Zorlu ***Mistik Bir Kişilik: Sabetay Sevi*** adlı makalesinde şu düşüncelere yer veriyor:

"Tüm yahudi tarihi boyunca yaşanmış en büyük mesihî hareket olan sabetaycılık konusunda yapılan araştırmalar, genellikle bu hareketi meydana getiren Sabetay Sevi'nin düşüncelerinden çok onun kişiliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sabetay Sevi bir megaloman veya bir ruh hastası olarak görülmekte; başlattığı hareket de böylesine dengesiz bir kişinin peşinden giden bir avuç insanın kandırıldığı bir eylem olarak nitelendirilmektedir.[161] Bu yazıda genel olarak mistik kişiler ve onların ruhi du-

161 Sabetay Sevi'nin kişiliğinden ve hareketinden söz eden önemli kitaplarda onun kişiliği ve dengesiz eylemleri arasında bir bağ kurularak onun bir ruh hastası olduğundan bahsedilmektedir. (Zorlu)

rumları, bu konuda yazılan eserlerden verilen örneklerle ele alınacaktır.

"Mistisizm/tasavvuf kelimesinin kökenleri İslam'dan önce 5. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Kelimenin var olduğuna inanılan pek çok anlamı üzerinde durulmuşsa da temelde sezgilere dayalı ve bilinçle elde edilemeyen bir şuur tipini ifade ettiği kabul edilmektedir. Mistisizm içgüdüsü birtakım değişikliklerdir ki, bedenî zevklere kadar ulaşır. ***Peyami Safa*** ise, mistisizmin insanın ruhuyla varlığın esası arasında birleşmenin mümkün olduğuna inanmak olduğunu açıklar.

"Görülüyor ki konu hakkında inceleme yapan tüm kişiler temelde bir duygu hareketinden söz etmektedir. Rasyonalistler veya akılcılar bu görüşü ilk reddedenlerdendir. Russell akıl ile duygular arasındaki çelişkileri ileri sürerek, duyguların oluşturduğu inançların, akıl tarafından sonradan çürütüldüğünü bildirmektedir. Bu yazı genel olarak duygular ve sezgiler ile akılcı felsefe arasında çelişki bulunduğunu ispat etmektedir.

"Dinî düşünceler ve ekoller, kurucularının ölümü sonrasında bunalımlı dönemler yaşamışlardır. İlk tek tanrılı din olan ve beşbin yıllık geçmişe dayanan Yahudilik'te iki akım gelişmiştir. Bunlardan birisi Tevrat-Talmud ekolü, diğeri Kabala veya yahudi mistisizmi ekolüdür. İlk akım rabanutların simgesi olmuştur. Birlik için tek ses olma ülküsüne bağlanarak güçlenmiş, buna eklenen siyasi baskılarla son şeklini almıştır. Burada açıklanması gereken bir nokta bulunuyor. O da gizli bir öğreti içinde, dinî bir örtü altında özgürce düşünmek şeklinde ortaya çıkıyor. Açıklanması gerekli bir nokta daha var: Bu nokta, doğu ile batı kültürü arasında mistisizmin/tasavvufun ortak olduğu bir noktadır. Aynı hareket İslam ve hristiyan mistiklerinde benzer özellikler göstermektedir. Kabala işte bu ortamda Endülüs uygarlığında şekillenmiş, Akdeniz yahudi toplumlarının ortak bir eseri olmuştur. Tüm yahudi dünyasında bu denli yayılmasının sebebi, ihtimaldir ki Kabala'da beklenen mesihin kutsallığı tarzındaki özel yorumun sahibi, büyük din alimi İzak Luria'nın eliyle ortaya çıkmış olmasıdır. Tabii olarak kendisinden sonra yetişecek

bir diğer mistik yahudi olan Sabetay Sevi de aynı İzak Luria'nın yolunu izlemiştir. Fakat Sevi, ortodoks yahudiliğe özel birtakım yorumlar eklemiştir. Sabetay'ın ölümünden sonra yahudiler tepki göstererek onun fikirlerini yıkmaya çalışmışlardır."

Yazar vahdet-i vücud teorisine dayanarak mistik kişilik konusundaki bakış açısını analiz ediyor:

"Mistik dünyaya girmek, öncelikle mistik bir kişiliğin kazanılması ile mümkün olabilir. Çünkü mistisizm okulu sadece hak edenlerin sahip olabilecekleri bir bilgiyi öğrencilerine vermektedir. Mistik kişiliği kazanabilmek için ruhun bedenden ayrılarak ***bir*** ile bütünleşmesi gerekir. İşte bu anda ortaya çıkan mistik şuur bütünleşmesi bir köprü durumundadır. Kişinin bu köprü üzerinde ilerleyebilmesi karakterinin tamamıyla ortadan kalkmasına bağlıdır. Zira yeni bir aleme girecektir. Bu alemde insan bütün şuur ve duygularıyla teslimiyet duygusu içerisinde olmalıdır. Kişi bu aşamaları geçmelidir ki yeni girdiği dünyada yaşayabilsin."

Zorlu'nun ifade ettiğine göre:

"Sabetay Sevi yaşadığı dönemin yahudi mistisizmi ile ilgilenen en önemli şahsiyetlerden biriydi. Kendisi de mistik teorinin gereği üzere Allah'a ulaşmak ve O'nunla bir olmak için çalışıyordu. Ne büyük bir mutluluk ki ilahi aşkı gördüğünde o henüz 21 yaşındaydı. Izdırap dolu, uykusuz gecelerin sonrasında nur ile aydınlandı." Yazar, Sevi'nin mistik bir kişi olduğunu destekleyerek şöyle diyor: "Genellikle mistik duygudan habersiz olan yazarlar, Sabetay'ın kendisinde görülen birtakım taşkın halleri kişiliğinin hastalıklı olmasına bağlamışlardır. Oysa Sabetay, ruhunu bedenin etkisinden kurtarmış, ilahi varlığın etkisini kazanmıştır. Bu dereceye eremeyenler, bu mistiklerin girdiği yeni vecd duygusunu anlayamamışlardır. Tabiidir ki onları savunmamız ve onların delilikle vasıflandırılmasına rıza göstermememiz gerekir."

Zorlu, Sabetay'ın mistikliğini şu sözleriyle destekliyor: "Mistiklere göre Allah sevgisi ile delilik birbirine karışık durumdadır. Oysa deliler peşlerini hiç bırakmayan sabit fikirlerden, korku ve

endişelerden kendilerini bir türlü kurtaramazlar. Şurası muhakkaktır ki mistikler cismani pozisyonlarla hayali pozisyonları birbirinden ayırmayı başarmışlardır. Buna rağmen Sabetay Sevi, birtakım davranışları sebebiyle deli olmakla suçlanmaktadır. Fakat durum bunun aksinedir. Onun yaptığı hareketler, ulaştığı mistik kemal derecesinden kaynaklanmaktadır. Onun Zohar kitabından edindiği gizemler de böyledir. Bu gizemler Sabetay'ın yolundan gidenlere mahsus idi. Bunun içindir ki diğer insanlara aktarılmamıştır. Hatta onun büyük mistik etkisi zamanla tamamen unutulmuştur.

Sabetay Sevi'nin mistik gelişiminin son aşaması, Arnavutluk'taki sürgün günlerinde yaşanmıştı. Burada bir tek yahudinin bile bulunmadığı deniz kenarındaki bir kasabada yalnızlığın ve yoksulluğun sıkıntısı içinde giderek Sabetay, Rab ile birleşti ve o bir içinde kayboldu. Bugüne kadar hiçbir şahsın onun mezarını bulamaması ve müritlerinin her sabah onu deniz kenarında beklemesi, bunun ve onu beklediklerinin bir işaretidir.

Sabetay'ın Rabbe yakın olduğu anlar, bir kenara çekilip insanlardan uzak kendi kendine yalnız kaldığı anlardır. Onun ortaya koyduğu ruhi hareketleri, müritleri dinî bir şekil biçiminde yorumlamışlardır. Bu tür hareketlerin başka türlü açıklandığı da olmuştur. Bu mistik kişilerin ortaya koydukları hareketler, varlığın sonunun geldiğinin ifadesidir. Böyle olduğuna dair pek çok örnek vardır.

Buna göre mistik kişilerde görülen ruhi hezeyanlar mutlaka bir akıl hastalığı derecesine varmaz. O halde çağının en önemli mistiği olan yahudi mistik kişisi Sabetay Sevi tarihçilerin iddia ettikleri gibi bir deli değildir. Bilakis onda görülen haller, onun mistik bir din adamı olup ruhi mistik durumunun en mükemmel derecesine ulaşmış ve durum o mertebeye ulaşmıştır ki o, Rab ile bir olmuş, birleşmiştir. Buna göre bazı tarihçilerin söyledikleri gibi sabetaycılık bir delinin dini değildir. Bu, gerçek dışı ve asılsız bir iddiadan ibarettir. (Makale yazarının görüşü böyledir.)

Yazar Zorlu üç sabetaycı gruptan söz ederek onlarla ilgili

yeni bilgiler vermekte ve şöyle demektedir: "Moşe Grosman'ın teşvikiyle sabetaycılık konusunu yazmaya başladığımdan beri okurlardan olumlu tepkiler gelmeye başladı. Tabii olarak böyle bir konunun sunumu yahudi tarihinde büyük bir yer tutar. Yahudi kültürünün okuyucuya sunulması bizim için büyük bir problemdir. Ayrıca İsrail tarihi ve yahudi mistisizmi ile ilgilenen ***Gerschom Scholem*** haricinde maalesef yahudi yazarlarca sabetaycılık tamamen bilmezlikten gelinmiş bir konudur. Bu doğal olarak Kabalistik metodu benimseyen bu akımın takipçilerinin gizemli olmaları konusundaki Sabetay Sevi'nin emirlerine uyma zorunlulukları sebebiyle böyle bir sonuca varılmıştır.

Tarihin hiçbir döneminde sabetaycılar ile yahudiler arasındaki ilişkiler kesilmemiştir. Belki dinî olarak Sevi'nin fikirlerinin radikal karakteri, daima Ortodoks rabbiler tarafından dışlanmıştır. Aynı kültür dünyasını paylaştıkları gerçeği daima iki unsuru bir arada tutmuştur. Buradaki önemli nokta, Sabetaycıların 20. yüzyılın başlarına kadar dışardan evlilik yapmamak suretiyle aralarındaki kan bağını korumuş olmalarıdır.

Sabetay'ın ölümünden sonraki gelişmeler uzun bir süre kapalı kalmaya devam etmiştir. O kadar ki, söylentiler efsaneleşmiş, kaybolmadan nesilden nesile süregelmiştir. Bu söylentiler ve efsaneler, genel olarak cemaat içerisindeki yaşlı kimselerin zihinlerinde takılı kalmıştır.

Sabetay Sevi'nin ölümünden sonra ortaya çıkan gruplara gelince: Cemaatin inanç yapısı ile ilgili belgelerin tamamı 1917 yangını sebebiyle yok olmuştur. Bu yangında belgelerin bir kısmı yanmış, bir kısmı İsrail'e gönderilmiş, bir diğer kısmı da İsrail arşivinde çalışan ailelerin elindedir. Bu konu sadece yahudi tarihinde önemli bir konu olmayıp, Avrupa ve Türk tarihi bakımından da önemlidir."

Yazar devamla şöyle diyor: "Unutmamamız gerekir ki, medeniyetler günümüzde ne kadar çeşitli ise de, bu medeniyetleri birbirlerine yakınlaştırmamız gereklidir. Fakat ne yazık ki, Türkiye'de şu andaki mevcut durum, bu konuda araştırma yapma-

yı engellemektedir."

Yazar sözü yine Sabetay'ın kişiliğine getirerek diyor ki: "Sabetay Sevi mistik bir din adamı olarak kurtarıcı mesih olduğunu iddia etmiştir. Esasen bu fikir İzak Luria ile başlamıştır. Sabetay, yahudileri mukaddes topraklara taşıyacağını ileri sürmüştür. O zamanda yahudi cemaatler arasında meydana gelen olumsuz gelişmeler sabetaycı hareketin süratli bir şekilde yayılmasına yardım etmiştir. Zamanla artık Sabetay'ın da kendine göre bir görüşü ve etkisi bulunan bir cemaati olmuştur. Ona inananların sayısı ikiyüz aile kadardı. Bazı araştırmacılar bu durum sebebiyle sefarad yahudilerinin otoritesini kaybettiklerini ileri sürmüşlerdir.

"Sabetaycı grubun dayandığı temel, Tanah kitabıdır. Sabetay Sevi'nin söylediğine göre bu cemaatin ortaya çıkışı Eş'iya sifrindeki bazı ayetlerle temellendirilmiştir: "İsrail halkı denizin köpüğü gibi (çok) olsa da, onlardan (ancak) bir kısmı dönecektir." Sabetaycılar bu kısmın kendileri olduğu ve Allah'ın kendilerini yahudilerin arasından seçtiği görüşündedirler. Allaha inanıyorlar, temel olarak Kabala kitabına dayanıyorlardı. Yeni dinî anlayışları ve kavramları Kabala anlayışı ile Tevrat'dan çıkarıyorlardı.

Sevi'nin İslamiyet'i dış görünüş itibariyle seçtiği ortaya çıkınca Şeyhülislam Vani Efendi'nin emriyle bir tek yahudinin bile yaşamadığı Arnavutluk'taki Ülgün'e sürgün edildi. Böylece aktivitesinin önü kesilmek istendi. Sabetay, adamlarına Selanik'e yerleşmelerini emretti. Burada cemaat üç gruba ayrıldı. Her grubun bir dinî lideri bulunuyordu. Bu üç grubun da gizli başkanı Yakup Qerido idi. Bilindiği üzere Qerido Sabetay'ın kayınbiraderidir. Sabetay ile cemaat arasındaki bağlantıyı Qerido sağlıyordu. Sabetay hayatının sonlarında Yahudilikten dönme fikrine dayanan bir düşünce içindeydi. Kendisinin Yugoslavya'da yaşayan cemaate gönderdiği mektup, bu bölgede yaşayanlar için bir dinî öğreti kitabı mahiyetinde idi."

Yazar başka bir makalede Sabetay'ın ölümünden sonra cemaatin bölünmesinden şu sözlerle bahsetmektedir:

"1676 yılında mesih yok olur. Tüm cemaat kaygı içindedir. Bir kısım üyeler Yahudiliğe tekrar dönmek gerektiğini söyleseler de, Qerido'nun liderliğinde yeni bir dinî akım olarak Selanik'te yaşamaya başladılar.

Qerido'nun cemaatin liderliğini üstlenmesinden sonra cemaat üyelerinden bazılarının karşı çıktığı, hatta otoriteyi elde etme ve cemaatin idaresi hususunda rakiplerin meydana geldiği görüldü. Dinî kararlar genel olarak din adamları tarafından verilmekteydi. İnançları Tanah kitabına dayanmakta idiyse de, Talmud gibi yardımcı kaynaklar yerini Kabala'ya bırakmıştı. Bundan dolayı kısa bir süre sonra cemaat üyeleri arasında farklı fikirler ve çalkantılar başgösterdi. Nitekim sebebi tam olarak bilinmeyen bir olay sonunda kaos yaşanmaya başlandı.

Cemaat içerisinde ***Mustafa Çelebi*** adlı kişinin etrafında toplananlar Yakup Qerido grubundan ayrıldılar." Yazar, bu olayı şöyle bir yoruma tabi tutuyor: "Bu dönemde sabetaycılar birbirinden ayrı olarak yaşadılar. Bu dönemin tarihi kulaktan kulağa dolaşan söylentilerle nesilden nesile aktarılmıştır. Zamanla, bir grup, diğer grubun adetlerini tanımaz duruma geldi. Selanik'teki yaşantıları tamamen dışa kapalı bir vaziyetteydi. Cemaatin sırlarını hiç kimse bilemiyordu.

1924 yılında Karakaş grubundan Rüştü Bey Türkiye'deki bazı yayın organlarında geleneksel bilgilerden bir kısmını ifşa etti. Rüştü Karakaş'ın kendi grubuna ait bilgileri açıkladığı sırada, bu topluluğu savunan Ahmet Emin Yalman da Yakubilerin inanç kurallarını ortaya koydu. Aynı zamanda ***Son Saat*** gazetesinde Kapancılar grubunun gelenekleri aynı şekilde açıklandı. Bu makale hazırlanırken Latince harflere adapte edilen bu kaynaklardan yararlanılmıştır. Şurası muhakkak ki, her üç cemaatte de birbirleri aleyhine ifadeler kullanılmıştır. Hatta birbirleri arasındaki ilişkiler yok denecek kadar azdır.

Yakup Qerido'ya bağlı kalanlar Selanik'te ***Yılan Mermeri*** denilen bölgeye yerleştiler. Diğer gruplar başka başka yerlere yerleşmişlerdi. 1924 yılındaki mübadele gerçekleştiğinde Türki-

ye'ye geldiklerinde bile mezarlıklarını diğer grupların mezarlıklarından ayırmışlardır. Bunun en büyük delili, en büyük sabetaycı mezarlığı olan Üsküdar Bülbülderesi mezarlığında bir tek Yakubi mezarının bulunmamasıdır.

Yakubilerde cemaat iki ana gruptan oluşuyordu: Zenginler ve fakirler. Bu iki grup arasında da ilişkiler az idi. Dinî ayinler Yakup Qerido adına okunan ilahilerle beraber, aynen diğer yahudi cemaatlerinde olduğu gibi, İbranice dualar okumak suretiyle yapılıyordu. Bu duaları okuyanlar "Peytaan" adı verilen din adamlarıydı. Yakubilerde giyim konusunda birtakım katı kurallar vardı. Bir örnek olarak erkekler saçlarını makine/ustura ile kazırdı.[162] Cemiyetin sırları çocuklara evlendiklerinin ilk gecesinde verilirdi. Böylece cemaatin bir ailesi daha oluşmuş olurdu.

"Yakubiler, devlet idaresinde ve ekonomide yüksek yerlere gelmişlerdi. Onlar, özel giysilerinden tanınırlardı. Midhat Paşa Selanik valisi iken bu durum dikkatini çekti. Ancak devletin uyguladığı din hürriyeti sistemi sebebiyle, buna uyarak onları adetlerini ve geleneklerini değiştirmeye zorlamadı. Yakubiler ***Benzet, Benzeme*** prensibine en çok inanan (ve bunu uygulayan) grup idi. Yakubiler melametîlerin düşüncelerinden çokça etkilenmişler, bektaşî ve mevlevî tarikatlerinden yardım görmüşlerdir. Selanik belediye başkanı Hamdi Bey de Yakubilerden idi. Yakup Qerido hayatta iken müslümanlarla yakınlaşma konusuna özel bir önem vermekteydi.

Yakubiler diğer sabetaycı grupları kendilerinden daha alt bir derecede gördüklerinden onlara yakın olmazlardı. Bilindiği üzere onlar Selanik'teki fikir hareketlerinde etkili olmuşlardır. İlk sosyalistlerden Dr. Şefik Hüsnü (Deymer) bu cemaatin bir üyesi idi. Diğer gruplara nazaran Yakubilerin içinde bulundukları toplumla uyumları daha hızlı olmuştur. Yakubiler, Selanik'te ***Gonca-i Edep*** isimli bir dergi yayınladılar. Dergi 19. yüzyılın

162 Bu cemaate temizler ve traşlılar anlamında ***Arabadus*** denirdi. Erkekler sakallarını hiç kesmez, saçlarını kazıtırdı. Türkler, bunlara Tarbuş/fes giydikleri için de ***Tarbuşlu*** derlerdi. Bkz.; Abdülvehhab Mesiri, a.g.e., s. 102. (Dr. Derviş)

sonlarında çıkmaya başlamıştı. 19. yüzyılın sonları bu grup için sonun başlangıcı olmuştur. Özellikle Avrupa'ya öğrenim için giden gençlerin buralarda yaptıkları cemaat dışından evlenmeler sebebiyle cemaatin bölünüp dağılması hızlanmıştır.

1924'de İstanbul'a geldiklerinde de diğer gruplardan ayrı kalmışlar, birbirlerine yakın evlerde oturmalarına rağmen aralarında konuşma ve diyalog olmamıştır. Feriköy'de özel bir mezarlıkları vardır. Alışverişlerini kendilerine mahsus yerlerden yaparlar. Yakubiler eğitime önem verdiklerinden daha Selanik'te iken özel okullar açtılar. İstanbul'da pek çok okulları vardı. Fevzi Bey Mektebi, Boğaziçi Koleji gibi.

Yakubiler sayıca, sabetaycıların en azı olan bir gruptur. Bununla beraber diğer cemaatlerle hiçbir ilişki kurmamışlardır. Yakup Qerido'nun ölümünden sonra cemaat tamamen içine kapanık bir hale geldi. Sabetay Sevi'nin öğretilerinin yanında, günlük öğretilerinde Kabala onlar için prensip halindeydi. Cemaat tamamen dinî bir atmosferde yaşamaktaydı."

Zorlu, müslüman olmayan azınlıklara Osmanlı Devleti'nin hoşgörüsünden söz ederek şunları söylüyor:

"Burada açıklanması gerekli bir nokta var ki o nokta şudur: Yakubilerin ve sabetaycıların açıkladıkları bu gizemli yönleri Osmanlı Devleti'nin gösterdiği siyasî hoşgörüyle ortaya çıkmıştır. Buna ilaveten bu cemaatlerin dua ve ilahilerini İbranice okumaları da bu konuda etkin olmuştur. Osmanlı idaresinin, ülkesinde yaşayan yabancılara gösterdiği hoşgörü ve bu konuya verdiği önem başka hiçbir devlet tarafından gösterilmemiştir."

Yazar sonra Karakaşlardan ve karşılaştıkları problemlerden söz ediyor: "Sabetay'ın ölümünden dokuz ay sonra "Baruhya" (Osman Baba) adında bir çocuk doğar. Bu çocuk küçüklüğünden başlayarak dini ilimlere önem vermiş ve bu konularda kabiliyet göstermiştir.[163] Sabetaycılardan bir grup, yaptığı işler ve

163 Baruhya Roso, Gizli Mesihlik Tevratı veya Tevratın tecellileri öğretimini yapmış bir kimsedir. Bu eğitimde Tevrat'ta bulunan 36 yasak durdurulmuştur. Bu öğretiler akrabalar arası ve cinsel konulardaki ilişkileri içermektedir. Bkz.; Abdülvehhab, Mesiri, a.g.e., s. 102. (Dr. Derviş)

problemleri çözmekte gösterdiği kabiliyet sebebiyle bu çocuğa karşı ciddi bir hayranlık duydular. Grubun üyeleri arasında bu çocukla ilgili söylentiler dolaşmaya başlar. Kimileri Sabetay Sevi'nin ruhunun çocuğa geçtiğine inanmaktadır. Çünkü çocuk Sevi'nin ölümünden 9 ay sonra ortaya çıkmıştır. Yakubiler ise onun mesihin halifesi olduğuna inanırlar. Doğal olarak Baruhya'nın ölümünden sonra anlaşmazlıklar daha arttı.

Baruhya'nın ölümünden sonra bazı kimseler herhangi bir koku duyulmadığını, zira onun mesih'in yerine geçmiş bir kimse olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak ***Hasan Çelebi*** denen bir kişi, Baruhya'nın kabrini açmakta ısrar etmiş ve kabri açınca kabirden kötü kokular geldiği görülmüştür. Bunun üzerine Hasan Çelebi bağırarak şöyle demiştir: ***Bu kimse mesih değildir!*** İşte bu olay üzerine uzun süren anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, cemaatten bir grup daha doğmuştur. Böylece sabetaycılar üç gruba ayrılmıştır: Osman Baba'ya inanan, onun yolundan giden Karakaşlar, Yakup Qerido'nun bağlıları olan Yakubiler ve Kapancılar. Kapancılar sadece Sabetay Sevi'ye inanır, ondan başkasına inanmazlar."

Cemaatin böyle parçalara ayrılması aileler arasında bir takım dramatik olayların yaşanmasına sebep olmuştur. Aynı aileden gelen iki kız kardeş, evlilik münasebetiyle farklı ailelere mensup olmuşlar, bu ayrılıkla eşlerinin inancı doğrultusunda irtibatlarını kesmek zorunda kalmışlardır. Zorlu, 1994 yılında bizzat inceleme imkanı bulduğu bir soyağacında bu dramatik görünümün bulunduğunu vurguluyor.

Yazarın açıklamalarına göre; Karakaşlar Osman Baba'nın mesih'in kutsallığına ve yüceliğine sahip olduğuna inanırlar. Osman Baba, Avrupa'da bulunan yahudi aileler arasında büyük çalışmalar yapmıştır. Güçlü dinî bilgiye sahip olan yahudi ailelerin hepsi Karakaşlardandır. Dinî geleneklerin bugün bile var olmasının sebebi budur.

Yakubiler ise bunların aksinedir. Çocuklara cemaatin sırları onüç yaşına geldiklerinde verilir. Evlenmeler sadece cemaat

içinden olur. Karakaşlar din adamlarına ***Ogan*** derler. Dinî merasimler ayrı ve özel bir yerde yapılır. İslamiyete gösterilen bağlılık Yakubilerin aksine sadece görüntüden ibarettir.

Ekonomik bakımdan Karakaşların fazla geliştikleri söylenemez. Ancak ondokuzuncu yüzyıl sonlarında özellikle basın ve ticaret alanlarında ilerleme kaydettiler. Nitekim eğitim alanında önemli ve büyük kuruluşlar açtılar. Cemiyet üyelerinin yardımlarıyla ***Fevziye Mektepleri***'ni kurdular. İzmir'de düşmana ilk kurşunu atan Osman Nevres de bu grubun üyesidir. Doğan ilk erkek çocuğa ***Osman*** adını vermek bu grubun geleneklerindendir. İttihad Terakki'nin önde gelen üyelerinden maliye nazırı ***Cavid Bey*** de bu gruptan idi. Kapancılar Karakaşlara ***Onyollu*** derler. Çünkü inançlarına on ayrı dinden karışmalar olduğu iddiaları vardır. Bugün için dinî geleneklerinde en çok uyum içinde olan grup Karakaşlardır. Kendi aralarında dualarını İbranice, Yunanca ve Latin dillerinde okurlar. Özellikle Avrupa'daki sabetaycılarla ilişkiler kurmuşlardır."

Yazar üçüncü gruptan, Kapancılardan[164] söz ederek şöyle diyor: "Karakaşlardan ayrıldıktan sonra, nüfus olarak en büyük sabetaycı grup Kapancılardır. 18. yüzyılda Avrupa'nın dinî merkezlerinde oldukça etkili olmuşlarsa da giderek güçlerini kaybetmişlerdir. Kapancılar, her ne kadar Karakaşlardan ayrılmışlarsa da, bu iki grup arasındaki ilişki Yakubilere nazaran daha olumlu idi. Nitekim Selanik'te yerleşim alanları birbirlerine oldukça yakın idi. Her bir grup diğerine "komşu" diye hitap ederdi. Kapancılar daha çok ticaret ve sanayide gelişme göstermişti. Bu grubun üyeleri arasında bankacılar ve tüccarlar vardı. Kapancı grubu 19. yüzyıl ile beraber dışa açılmaya başladı. Özellikle eğitim alanında diğer gruplar gibi atılım yaptılar. Selanik'te yetişen dönemin ünlü yahudi mistikleri bu grubun üyelerindendi. İnanç olarak sadece Sevi'nin dinî prensiplerini kabul ettiklerinden, sabetaycılığa en çok sarılan ve en iyi tatbik eden topluluk

164 Kapancı, Türkçe bir kelime olup ***eskiler*** veya ***Kapıları Koruyanlar*** demektir. (Dr. Derviş)

durumunda idiler."

Yazar, Sabetaycıların üç grubu hakkındaki sözlerini şu cümlelerle bitiriyor: "1917 yangınıyla birlikte her üç grubun da inançlarını belgeleyen önemli belgeler yok olmuştur. 1924 yılında sabetaycılar Türkiye'ye gelip büyük şehirlere dağıldılar. İstanbul ve İzmir bu şehirlerin başında gelmektedir. Bu dönemde Yakubiler hemen hemen yok olmak üzereydi. Kapancılar içinde bulunan bir grup idareci Amerika'ya göç etme fikrini ortaya attı. O yıllarda zaten bazı aileler ticaret sebebiyle Güney Amerika'ya gitmiş bulunuyordu. Ancak onlar, orada, beklenen başarıyı elde edemediklerinden geri kalanlar bu plandan vazgeçtiler.

Karakaşlar, eski güçlerini koruyamamışlarsa da, cemaatçi yapıyı en güçlü şekilde sürdürmeyi başaran gruptur. Ayinlerine özel makamlarında büyük bir gizlilik içinde devam etmişlerdir. Ancak eski Kabalacı metotları bilen kişilerin sayısında ciddi bir azalma olmuştur. Sabetaycılık her ne kadar Türkiye'de ortaya çıkan bir hareket ise de, giderek bütün dünyadaki yahudi cemaatleri arasında yayılmıştır. Nitekim bugün hala Hollanda, İspanya, İngiltere, Fransa ve ABD'de yaşayan cemaatlerin varlığı bilinmektedir. Çünkü Selanik'ten Amerika'ya ve Avrupa'ya göç eden aileler olup bunlar oralardaki yahudi cemaatlere karışmışlardır.

1948 yılında İsrail kendisini bir devlet olarak ilan edince, sabetaycılardan bir grup buraya giderek bu ülkenin vatandaşı oldular. Orada yaşayışlarında dil ve kültür problemi ile karşılaşmadılar. Fakat resmî kaynakların ifadesine göre, bu ailelerin sabetaycı olup olmadıkları kesin olarak bilinmiyordu.

Zorlu'nun ifade ettiğine göre İzak Ben Zwi, cumhurbaşkanlığı yıllarında, dönemin İsrailli bilim adamları ve diplomatlar ile sabetaycılar arasında diyalogların kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca Scholem, Türkiye'de yaşayan aileler hakkında birtakım araştırmalar yapmıştır. Zorlu, sabetaycılığın yahudi tarih ve kültür hayatının çok önemli bir parçası olmasına rağmen, şu ana kadar bir muamma olduğuna üzüldüğünü bildirerek makalesini bitirmektedir.

Zorlu ***Kabala'nın Mistik Aleminde*** adlı makalesinde iş şunları söylemektedir: ***Tiryaki*** dergisinin bu sayısıyla beraber önemli bilgiler sunacağım. Bu bilgiler Yahudiliğin mistik âleminde ve sırlar, gizlilikler dünyasında bir seyahat olacaktır. Bu yolculuk sırasında bu sırlar hakkında bilgiler sunacağım. Lakin bu sunuş Sabetay'ın yorumu ile olacaktır. Umarım ki, sizlerden de sorular ve öneriler gelecektir. Bazı şeyleri sizlere açıklamak, bu konuyu yeniden ele almak ve bazı yorumlar getirmek hususunda kendimde bir sorumluluk görmekteyim. Uzun bir süreden beri gerek Türkiye'de, gerekse Batı devletlerinde sabetaycılık üzerinde araştırmalar yapılmaktadır. Ne yazık ki benim için yorumlar konusunda, araştırma ve inceleme yapanların bilimsel sonuçları hususunda birtakım problemler ve engeller ortaya çıkmıştır. Bu itibarla şunu ifade etmeliyim ki, bu çalışmaların amacı daima, Sabetaycılığın geçmişte ortaya çıkmış ve halen var olan bir olgu olduğunu ortaya koymaktır. Şunu açıklıkla bilmek gerekir ki güneş perdelenemediği gibi bilimsel gerçekler de engellenemez. Ümit ediyorum ki konuyla ilgili kitabım kısa bir süre içerisinde yayımlandığında pek çok bilinmeyen sırlar ortaya çıkacaktır."

Zorlu bu ifadelerden sonra sabetaycılık konusundaki araştırmalarında kendisine yardımcı olan arkadaşlarına ve öğretmenlerine teşekkür ediyor ki, bunların başında Moşe Grosman ile Prof. Dr. Mete Tunçay gelmektedir.

Yazar üsteleyerek ifade ediyor ki, insanı ruh olgunluğuna ve mükemmele ulaştırma prensibine dayalı olan Yakubi mistisizminin esası Kabala kitabıdır. Ortaya çıktığı yer ve zaman konusunda derin tereddütler bulunan bu felsefe, aslında başlangıcı tamamıyla kesin olmayan bir dizi sırlara dayanmaktadır. Kabala çok uzun yıllar boyunca, bir ekol olarak ortodoks dinî inancın temelini teşkil etmiş ve ondan bağımsız var olmuştur. Derin kavramların açıklanması, hayatını buna vermiş din adamlarına bırakılmıştır. Bu itibarla Kabala'nın yorum ve açıklanmasının sorumluluğunun onların omuzlarına yüklenmiş olması zamanla reddedilemez en büyük husus olmuştur. Rav Abulafya ve İzak

Luria gibi din adamları Tevrat'a ve Kabala'ya yeni kavramlar ve yorumlar getirmişlerdir.

Zorlu, sabetaycılıkla ilgili sözlerine şöyle devam ediyor:

"Yahudi mistik inancına göre iki tür Tevrat vardır. Birincisi Sina'da Musa'ya inen Tevrat'tır ki, bunu kişiler anlayabilir. İkincisi yüce bir Tevrat'tır ki bu sadece anlayabileceklere indirilmiştir. Onu anlamaya gücü yetecek olan din adamlarına "Rav" göndermiştir. Kabala bağlıları, işte bu Tevrat'ın kendileri için asıl kaynak olduğunu söylerler."

Yazar daha sonra yahudi mistisizminden şu cümlelerle söz etmektedir. "Kabala diğer mistisizm türlerinden farklı bir prensibe dayanır. Mesela genel olarak doğu kökenli mistik toplumlarda temel felsefe, hep bol bol verme esasına dayanır. Bunun gerçekleşmesi için tamamen nefisten kurtulmak gerekir. Fakat batıdaki mistisizm akımı daha çok maddeci unsurlara dayanır. Gülhaç cemaati ve diğerleri gibi ki bunlar siyasi ve ekonomik alanlarda radikal hedefler belirlemişlerdir.

Bu itibarla yahudi mistisizmi doğu ve batı ekolleri arasında bir köprüdür, verme ve alma prensipleri arasında bir dengedir. Hayat tarzı bu esas dahilinde anlaşılır. Alma prensibi vermeyi temin etmek içindir. Bu anlayış yahudi mistisizminde yaratılış prensibine bambaşka bir yol açmaktadır. Bununla beraber başka pek çok mistik olgular arasında ortak noktalar da vardır. 16. yüzyılda "Rav Ebulafya"nın etkileri göz ardı edilemez. Rav; yahudi mistisizminde en etkin olan mistik şahıslardan birisidir.

Luria, Zfat'da yaşamış bir din adamıydı ve Polonya'dan sonra uzun yıllar yaşadığı Mısır'dan buraya gelmişti. Bu nedenle, her dönemde yahudi mistisizminde önemli bir yeri olan Mısır düşüncesinin de önemli bir temsilcisiydi. Onun Kabalistik yapıya soktuğu en önemli etken, bambaşka bir karakter kazanan kurtarıcı, beklenen mesih inancıdır. Nitekim kendisinden sonra gelen ve onun devamı olan, fakat Kabala'ya yeni yorumlar ekleyen Sabetay Sevi de bu fikrin uzantısı olmuştu. Sabetay'ın fikirleri Luria ile Sevi arasındaki farkı ortaya koymaktan başka onla-

rın kabalist düşüncelerinin tanınmasını sağlamıştır. Kabala iki ana kitaptan oluşmuştur. Bunlar Zohar (ki ahlak kitabıdır) ve Yetzirah (ki yaratılış kitabıdır) sifirleridir. Bu kaynakları doğu kültürüne dayanmaktadır. Yahudi kaynakları etrafında birtakım şüpheler bulunmaktadır. Zohar kitabı Arami dilinde yazılmış bir kitaptır. Bu kitapta dinî konular çeşitli açılardan ele alınmış dinî sohbetler şeklindedir. Tabii olarak ortodoks anlayış tarafından reddedilmiştir. Son otuz yılda yapılan araştırmalar, özellikle Kabalizm'in asla göz ardı edilmemesi gereken bir kaynak olduğunu ortaya koymuştur. Bu sebeple önümüzde hiç şüphe götürmeyen bir gerçek bulunmaktadır. Buna göre Kabalizm'in altın çağını yaşamakta olduğu şu sıralarda, Türkiye'deki yahudi din adamlarınca ele alınması ve incelenmesi gereklidir."

Zorlu ***Kabala'da Luriacı Akım***[165] ***ve Mesih*** isimli makalesinde, İzak Luria'nın teorik ve felsefî olarak Sabetay Sevi üzerindeki etkisi ve Luria'nın mesih İsa Peygamber'e bakışı üzerinde durmaktadır. Şöyle ki: "Mesih konusu Yahudiliğin en karmaşık ve çelişkili konularından biridir. Özündeki esrarengizlikten dolayıdır ki, Yahudilik'ten sonra gelen dinler bu kavramdan bir parça inanç özelliğini ortaya koymuşlardır.

"Hristiyanlar İsa Peygamber'in yahudilerin beklediği mesih olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddialarını, kitaplarından çıkardıkları delillerle ispatlamaya çalışırlardı. İsa Peygamber'den sonra gelenler Eş'iya ve Mezmurlar kitaplarındaki ayetlerin yardımıyla birtakım kurallar ve dinî esaslar ortaya koymuşlardır. İsa'nın bir yahudi olduğu bu esaslar arasında yer almaktaydı. Mesih konusu Tanah'da ilk olarak Mezmurlar'da görülmektedir. Davud Peygamber'in de mesih olduğu belirtilmiştir. Nathan da onun peygamberidir. Mesih'in Davud'un soyundan geleceği inancının kaynağı da budur. I. Samuel 2/35-36'da da Allah'ın yakında bir mesih çıkaracağı yazılıdır.

Eş'iya 11/6-10 ayetlerde mesihin, asrının ve dünyanın hali-

165 Yazar ***Luriacı Akım*** ifadesiyle Izak Luria'nın yahudi felsefi öğretilerine dayanan akımı kastetmektedir. (Dr. Derviş.)

nin o vakit nasıl olacağı açıklamaları vardır. Burada deniliyor ki: O zaman her yeri dolduran bir güven bulunacaktır. O derece ki kuzu ile kurt, arslan ile ceylan, birisi diğerinden korkmadan bir arada olacaktır. Bütün bu açıklamalar Danyal kitabının 2. kısmında ***Gayet kapalı olan şeylerin açıklaması*** başlığı altında yapılmıştır. Burada deniyor ki: "Ey Danyal! Sen bu sözleri son'un vaktine kadar sakla. Bazı kimseler çokça tartışacaklar ve bilgi çoğalacaktır." Okuduğumuz bu bilgilerden, son için bir vaktin olduğu ortaya çıkıyor. İşte bu vakitte kuzu ile kurt kardeş olacaktır. Tanah kitabının kapalı ve mistik gizlilik içinde ele aldığı bu konu, Kabalistlerin dikkatini çekmekte gecikmedi. İşte Kabalizmin teşekkül ettiği 16. asırda sefarad aslanı olarak bilinen İzak Luria Eşkenazi, kurtarıcı mesih fikrini olgunlaştırarak yahudi mistisizmini şekillendirdi.

Luria'nın yaratılış teorisi, Zorlu'nun ifade ettiğine göre şöyledir: İzak Luria'nın görüşüne göre dünyanın ilk oluşumu vaktinde Allah dünyaya direkt olarak gelmemiştir. Çünkü direkt gelseydi dünya Allah'ın nuruna dayanamazdı. Allah ancak dünyaya basit bir ışık gönderdi. Bu ışık çok büyük ve güçlü idi. Madde bu ışığın kudretini taşıyamadığından ışıkta bir büzülme ve kırılma meydana gelmiştir. İşte o anda ışığın bir kısmı asıl kaynağa dönmüşse de, ışıktan 268 parça maddeye yapışmış ve kabuklaşmaya yol açmıştır. Bu kabuklaşma bir onarıma ihtiyaç göstermektedir. Ta ki ışık asıl kaynağına dönebilsin. Bunu gerçekleştirecek olan, kurtarıcı mesihtir. Tanah'taki kurtarıcı mesih ile yahudi mistisizmindeki mesih anlayışı oldukça farklıdır. Bunun sebebi, Musa Peygamber'in ortaya çıktığı Mısır'da görülen Orta ve Uzakdoğu kültürlerinin birbirine karışmış olmasıdır. Durum ne olursa olsun, ister Uzakdoğu medeniyeti, isterse Yunan medeniyeti olsun, Mısır medeniyetinin tüm bu metinler üzerindeki etkisi varolagelmiştir.

"Buna ilaveten Kabala, Talmud ve Mişna gibi Tanah'tan sonra yazılan bütün kitaplar, sefarad kültürü çerçevesindedir. Son vakit geldiğinde -ki bu vakitte yahudiler kişiliklerini ve özelliklerini yitireceklerdir- yahudiler için vakitlerin en zoru yaşana-

caktır. Onlar için bu vakitte katliam ve pek çok felaketler olacaktır. Bütün bunlar Tanah kitabında aynı şekilde açıklanmıştır."

Zorlu, İzak Luria'nın hayatını şu sözlerle anlatıyor:

"Luria Polonya'da doğmuş, daha sonra Ortadoğu'ya gelmiştir. Bu kişi Avrupa'da ve Rusya'da yahudilere yapılan zulümlere tanık olduğu için Kabala'da ortaya koyduğu ***Kurtarıcı Mesih*** fikrinin doğal karşılanması gerekir.

Luria'ya göre, mesih'in gelmesinden önce hristiyanlar yahudilere hoşnutsuzluğun ve düşmanlığın çoğaldığı bir dönem yaşatacaklar. Bunun doğal bir sonucu olarak Allah yahudilerin ve mazlumların dualarını kabul edecek, İsrailoğullarını kurtuluşa götürüp onlara Büyük İsrail Devleti'ni kuracak olan kurtarıcı mesihi gönderecektir. Bu gelişme son'un başlangıcı olacaktır. Böyle bir mesih inancı asırlar boyunca yahudi halkın inancını sömüren sahte mesihlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yahudilerce bunların özel bir kutsallığı vardır. Luria'ya göre hristiyanların mesihi, yahudilerin mesihinden tamamen farklıdır. Çünkü onlara göre Davud Peygamber beşerdir."

Yazar bu makalesini şu sözlerle bitiriyor: "Kısa bir süre önce Amerika'da mesih fikrinin veya hareketinin en son gelişmiş şekline inanan bir cemaat gördüm. Bu cemaat, yaşlı hahamları ***schnierson***'un mesih olduğuna inanıyordu. Sabetay Sevi'nin hareketi mesih fikrinden etkilenmiş bir harekettir."

Zorlu ***Sabetaycılıkta Mesihlik ve Sabetay Sevi*** adlı makalesinde Yahudilik'te mesihlikten şu ifadelerle söz etmektedir: "Yahudi mistisizmi uzmanı ve araştırmacı Dr. Gerschom Scholem 17. yüzyılda ortaya çıkan Sabetaycı hareket için şöyle der: Sabetaycı hareket 2. tapınağın yıkılışından sonra meydana gelen en büyük mesihçilik hareketidir."

Zorlu, destekleyerek aşağıdaki fikirleri dile getirmektedir: "Mesih kelimesi İzak Luria'ya ait bir kelimedir. Luria bu kelime veya kavram hususunda Kabala kitabına veya yahudi mistisizmi kitabına dayanmıştır. Luria orada mesih kavramının, yahudi halkının ümidi olmuştur. Birtakım insanlar Luria'nın kendileri

için bir haberci olduğunu anlamışlar ve onun ölümünden sonra mesihin gelmesini beklemeye başlamışlardır. Bu sırada yahudi Eşkenazi topluluğu bir katliam yaşamaktaydı. Esasen dönem Kabala'nın altın dönemiydi. Yüzbinlerce yahudi Rusya'da ve İspanya'da ölüyor veya öldürülüyordu. Mistik bir haham olan Sabetay Sevi işte bu sırada kendisinin mesih olduğunu ilan etti.

Yahudi dünyasının tamamına egemen olan bu inanç oldukça kabul gördü ve büyük bir dinamizm meydana getirdi. Fakat daha sonra mesihin din değiştirip müslüman olmasıyla, yerini derin bir melankolinin egemen olduğu hayal kırıklığına bıraktı. Bu hareket, doğduğu ilk andan itibaren algılanamamıştır. Kendi yapısı içinde hep gizli olarak kalma prensibi sebebiyle giderek Yahudilik'ten ayrılmıştır. Ama aynı zamanda onun kültür çevresinde bir hareket olarak varlığını sürdürmüştür. Burada açıklanan bilgiler, üç asır boyunca gizli tartışmalarını sürdüren sabetaycı kabalistlerin kendi aralarındaki bilgi alışverişine dayanmaktadır. Bu sebeple çoğu kez sözlü olarak kulaktan kulağa gelen bu bilgilere itimat etmek mümkün değildir.

Sabetaycı inanca göre her zaman Rabb'e karşı günahkar ve asi olmuşlardır. Tanah kitabı, bu konuda anlatılan menkıbelerle doludur. Bu sebeple yahudi toplumu üzerinden hastalık ve felaketler hiçbir zaman eksik olmamıştır. Bu yüzden Rab, Sina'da, altın buzağıya tapan kavmi cezalandıracağı vakit, Musa ona yalvararak onları affetmesini ve onların daima dosdoğru yolda olmalarını istemiştir."

Yazar sabetaycı inancı savunarak şöyle diyor:

Sabetaycı din adamları, dayandıkları esasları Tevrat'tan alarak, metinlerle ve Kabala'daki açıklamalarla uyuşacak şekilde olan sayısal değer metodunu kullanmışlardır.

Bu metodu ilk olarak kullanan ***Rav Abulafya***'dır. Rav bu metodu öğrencilerine öğretmiş, sonra bu tarz yorum yapmak diğer yahudi din adamlarına ve mistiklerine geçmiştir. Dolayısıyla bu metot sabetaycılara da geçmişti. Sabetaycılar bu konuda bilgi sahibi oldukları gibi Kabala'yı ve Tevrat'ı yorumlayarak, harf

hesabını yapacak kişinin bilgin ve uzman olmasını şart koşmuşlardır. Çünkü Allah'ın sözü olan kelimelerle ve harflerle oynamak kolay bir iş değildir. Aksi takdirde bu kişi Allah tarafından cezalandırılmak durumunda kalacaktır. Bu kişinin uğrayacağı ceza sadece kendisiyle sınırlı kalmayıp tüm ailesini ve cemaatini de kapsayacak şekilde olacaktır.

"Sabetaycıların İsrailoğulları'ndan geriye kalan kimseler olduklarını açıklayan ayetler, Eş'iya'nın 10. sifrinin 22-23. ayetleridir: "İsrailoğulları denizin köpükleri gibi de olsalar, ancak onlardan bir bakiye dönecek..." İşte sabetaycılar bu bakiyenin kendileri olduğuna inanmış, Davud'un mesih olarak geldiğine ve mezmurların ona indiğine iman etmişlerdir. İzak Luria, Sabetay Sevi'nin geleceğini bildiren ve onun mesih olduğunu müjdeleyen kişidir."

Yazar Zorlu, daha sonra Sabetay ile İsa Peygamber arasında bir bağlantı kurarak şöyle diyor: "Yahudi mistisizmine göre yahudiler mesihin gelmesi fikrini asla kabul etmemişlerdir. Bunun sebebi onun yeni bir dine girecek olmasıdır. O Rabb'in emirlerini yerine getirecek ve dünyanın son günlerinde sonuncu olarak gelmek üzere kaybolacaktır. Dikkat edilirse İsa da geldiğinde yahudiler tarafından reddedilmiş ve tıpkı Sabetay Sevi'nin IV. Mehmed'e şikayet edildiği gibi Romalı komutan Pilatus'a şikayet edilmişti. Doğaldır ki yahudi mistisizmine göre İsa'nın mesih olmadığını gösteren pek çok deliller vardır. Sabetaycılık hareketi çok uzun tartışma ve çekişmelerin yolunu açmıştır.

Zorlu'ya göre "Sabetay Sevi'nin mesih olduğuna dair kesin inanç, Tanah kitabındaki mistik sembollere ve Zohar kitabındaki bölümlere dayanmaktadır. Sabetay'a inananlara göre onun gelmesi muhakkaktır. Yahudi mistisizminde gizlilik esastır. Bu yüzden mesih'in geri geleceği ana kadar ona inananlar susacak ve aralarında bir sır olacaktır. Bu dönemde onların uyacağı ***Benzet, benzeme*** prensibi olacaktır."

Yazar, Kabala prensipleri hakkında ise şunları söylemektedir: "Kabalist prensipler, Tevrat ve Talmud'a inanan yahudilerce

reddedilmiş olduğundan, hahamlar tarafından kabul görmemiştir. Hatta İsrail'deki Rav cemaati bu konuda tereddüt etmektedir. Tevrat ile Kabala'daki gizemli manalar arasında ilişki bulunduğuna en önemli delil ve tanık, Tanah kitabının kendisidir. Eğer yahudilerin hepsi Tevrat'ı anlayabilselerdi, bu metinlerin yazılmasına gerek kalmazdı. Tevrat'taki kavramlar bir sır perdesiyle kaplıdır. Bu sırlar, Allah kendisine Sina'da tecelli ettiği zaman Musa'ya emirler olarak verilmişti.

Bilindiği üzere her dönemde, yahudilerin dışında bir bakiye/kalıntı topluluğun varlığı hususundaki İzak Luria'nın teorisi aynen sabetaycı inançtaki teoridir. Bu topluluk sınırlı sayıdadır ve Rab ile bağlantı halindedir. Bu topluluk inançlarında doğruya ulaşacaktır. Bunlar Rab'den bir parça taşıdıklarından, kendilerinden sonra gelecek nesiller de aynı özü taşıyacaktır."

Yazar, sabetaycılıkta, sabetaycılar dışından birisiyle evlenmeme prensibi hususunda şöyle diyor: "Sabetaycılarda evlenme ile ilgili sırlar ve gizemler cemaatin özünü koruma esasına dayanır. Ne zaman dışardan birisi cemaate katılma girişiminde bulunsa, onlar bunu kabul edip muvafakat göstermezler. 20. asrın başlarına kadar sabetaycılar soylarını ve kanlarını bu yol ile korumuşlardır."

Sabetaycılardaki gizlilik felsefesinden söz ediyor: "Tevrattaki gizlilik ile ilgili manaları Süleyman Peygamber'in sözünde bulmaktayız. O Allah'a seslenerek şöyle der: "Ey Rabb'im! Babam Davud'a olan vaadini (doğrulayarak) yücelt. Çünkü sen beni yeryüzündeki kumlar misali (kalabalık) bir kavmin kralı eyledin. Bana ilim ve hikmet ver ki ben o topluluklara (girip) çıkayım." Burada görülüyor ki bu bilgi Allah'tan çok kereler istenmiştir. Allah, Süleyman'a istediğini vermiştir. Peki bu sırlar nelerdir?"

Sabetaycıların iddiasına göre, Sabetay Sevi, muhteşem ışığın kudretiyle Tanah kitabından 876 sahifelik bir risale yazmıştır. Yahudi mistikleri uzun bir süre bu sahifelerdeki sırları korudular. Bilindiği üzere Tanah kitabında, kurtarıcı ile ilgili açık bir

işaret yoktur. Sabetaycılar bunu şu sözden çıkarıp delil olarak buna dayanmaktadırlar: "Rab, muhakkak içinizden size bir peygamber gönderecektir. Onu dinleyiniz." Buna göre açıkça ortaya çıkıyor ki, Allah Musa'dan sonra yahudilere peygamberler gönderecektir. Daha sonraki bölümlerde yalancı peygamberlere işaret edilmektedir. İlk olarak Tanah'da mesih kelimesi ilave edilmiştir. Davud'un hayatını incelediğimizde onun hata işlediğini ve Allah'ın onu cezalandırdığını görürüz. Buna dair pek çok açık örnekler vardır. Davud'un zamanındaki mezmurların hepsi Yahudilik dininin karakterini taşıyan önemli merhaleler/aşamalar olarak görünmektedir. Sabetaycılar ilk başlarda mezmurların kutsal bir kitap olduğuna inanıyorlardı.

Ortodoks inancına göre mesih kurtarıcı olarak kıyamet günü gelecektir. Bu mesih Davud'un soyundan olacak, dağılmış tüm yahudi aşiretlerini bir araya toplayacak ve kutsal yahudi devletini kuracaktır. Böylelikle Allah'ın hükmü gerçekleşecektir. Davud'un soyundan gelecek olan mesih ve müjdelenen Nathan tamamen Sabetay Sevi'ye benzemektedir. Onu müjdeleyen Nathan Levi'dir. Mesih konusunda bir farklı görüş de yahudi mistisizminde üstat ve Atatürk'ün ilk öğretmeni "Şemsi Efendi"nin (Şimon Zwi) Latince olarak yazdığı risalede yer almaktadır. Bu sabetaycılara göre mesih'in dönemi üç ana merhaleden oluşmaktadır.

Birinci dönem, mesihin müjdelendiği dönemdir. Bu da Rav Ari'nin (İzak Luria) eliyle olacaktır. İkinci dönem, mesihin yeryüzüne insan şeklinde ineceği dönemdir. Mesih, Allah'a inanacak ve etrafından kendisine inananları toplayacaktır. Bunu da Sabetay Sevi gerçekleştirmiştir. Üçüncüsü mesihin dünyaya geri dönme dönemidir. Bu ise 6000 yılında gerçekleşecektir. Hakikaten şu an İsrail'de bulunan bütün yahudi mistikler 6000 yılında mesihin gelmesini beklemektedir. Bundaki sır, her bir gün bin yıla denk gelmek üzere dünyanın altı günde yaratılmasıdır.

Sabetay Sevi'nin mesihliği meselesi, sabetaycılara göre hiç şüphe olmayan bir iman ve itikat meselesidir. Onun mesihliği kabul edilse de edilmese de hedefi, tüm yahudileri Filistin'de toplamaktır.

Zorlu, ***Sabetaycı Kabala'nın Esasları*** adlı makalesinde de şunları söylemektedir: "Bu makalenin konusu sabetaycı Kabala olacaktır. Daha önceleri genel olarak sabetaycılık konusunu aile arşivlerinde saklı bulunan belgeler ışığında detaylı olarak ele almıştım. Tabiatıyla buradaki iddiaları kanıtlayacak yeni verilere dayanmamaktayız. Buna göre bilimsel bir çalışmanın ortaya konması, öncelikle kaynakları belirlememizi gerektirmektedir. Sabetaycı kökenli bir kişi olarak, tamamen kişisel çabalarımızla ulaştığımı bu bilgileri sunmamın nedeni, üç yüzyıl boyunca süren bir içe kapanıklığın ve esrarın son bulmasını arzu etmemdir."

Yazar yahudi mistisizminin esaslarını kendi bakış açısıyla şöyle sunmaktadır: "Yahudi mistisizmi "vermek için alma" prensibine dayandığından, kutsal bilginin insanlara sunulmasının ve tartışma ortamının meydana getirilmesinin zaruretine inanmaktayım.

Yahudi mistisizmi (Kabalistik ekol) içinde yepyeni bir yeri olan sabetaycılığın en büyük teorisyeni Sabetay Sevi'dir. Burada açıklanması gerekli önemli birkaç nokta vardır: Birtakım tarihçiler sabetaycılığı uzun bir süre pasif bir konu olarak ele almışlar, bu tarihçiler Sabetay Sevi'nin bir hokkabaz olduğunu, Gazzeli Nathan'ın birtakım teorik temeller ortaya attığını ileri sürmüşlerdir. Burada bu kişilerin hiçbirinin cemaatin arşivlerinde incelemeler yapmadıklarını belirtmek bir zorunluluktur.

"Henüz 19 yaşındayken talebelerini yetiştirmeye başlayan Sabetay Sevi geniş bilgisi ve zekasıyla döneminin dinî çevrelerinde şöhret kazanmıştı. Onunla beraber hareket eden Nathan Benjamen Levi ise Sabetay'dan sonra ikinci kişi durumundaydı. Nathan daha ziyade dönemine göre yeni açıklamaları ve yorumlarıyla meşhur olmuştu. Amaç bu kaynaklardan mesihin gelişi ile ilgili konuları ortaya çıkarmaktı. Sevi ise daha büyük bir şekilde dinî konuları aydınlatmaya çalışıyordu. Nitekim dinî meselelerin tartışıldığı toplantılarında tüm sorulara cevap vermekteydi. Fakat her ikisiyle de ilgili kaynaklar yazılı değildir. Bu itibarla haklarında verilen bilgiler adı belirlenmemiş kaynakların bilgileridir.

Bilindiği üzere İzak Luria 16. yüzyılda yahudi mistisizminin en belirgin simgesidir. Onun ortaya koyduğu kırılma teorisi ve mesihçilik yaklaşımı, sabetaycılıktaki yahudi mistisizminin temeli olmuştur. Buna göre Sabetay Sevi kendisinin kurtarıcı mesih olduğunu iddia etmişti ve kendisine özgü mistisizmi de buna dayanıyordu. Onun yorumları Allah ile mesih arası diyalog şeklindeydi. Yorumları arasında söylediklerinden bazıları şöyle idi: "Esasta her şey Allah'ın yaratmasındaki sırra dayanır. Kurtarıcı mesih yeryüzüne indiği zaman, bütün yasakları/haramları kaldıracaktır. O kendine özgü yeni kurallar ve şeriat ortaya koyacaktır." Sabetay'ın ortaya çıktığı dönem sadece Allah'ın insanlara örnek olarak gönderdiği bir dönemdir. Bu durum, tıpkı Musa, Davud ve diğer kutsal şahsiyetlerin varlığında olan gibidir. Bu kutsal kişiler, kutsal ruhların farklı bedenlere girmesinden başka bir şey değildir. Fakat ilahi sır, son ana kadar gizlidir. Bu da, zaten Sabetay Sevi'nin sırrıdır. Zaten "Danyal bu sırları son vakte kadar saklayacak. O zaman ilim adamları arasında tartışma çoğalacaktır" ayetiyle Tanah kitabında açıklanmıştır. Fakat Sabetay Sevi bu sırrı saklamadı. Bundan amacı, küçüklüğünden beri kazandığı kişisel özellikleriyle ilahi kurtuluşu, kurtarmayı gerçekleştirmekti. Lakin, daha önceki cemaatlerin peygamberlere karşı oldukları gibi ona da cemaati karşıydı.[166]

Zorlu, yukarıdaki paragrafta, Sabetay Sevi ile Musa ve Davud peygamberler gibi Allah tarafından gönderilen peygamberler arasında bağlantı kurarak Sabetay'ı peygamber yerine koyuyor. Daha da ileri giderek Sabetay'ın beklenen mesihin ta kendisi olduğunu çünkü onun kemal mertebesine ulaştığını söylüyor. Daha sonra sözleri şöyle sürdürüyor: "Mesihe iman, Yahudiliğin temel esaslarından biridir. Ancak bu konu ne Talmud'da, ne de Kabala dışındaki diğer kaynaklarda yeterince ele alınmamış, tümüyle kapalı ayetler arasına sokulmuştur. İnsanın dünyadaki gerçek amacı, bu sırra ulaşabilecek olgunluğa ermekten geçmektedir. Bu durumun açıklanması şu an bile anlaşılması zor ifade-

166 Yazar burada ***cemaat*** ifadesiyle, yahudi şeriatı üzere yaşayan ve Sabetay'a karşı çıkan cemaati kastetmektedir. (Dr. Derviş)

lerle mümkündür. Sabetay Sevi bu sırları sadece öğrencilerine açıklıyordu. Sabetay Sevi'nin öğretiminden geçenlerin pek çoğunun din bilgini olması bir rastlantı değildir. Genellikle iddia edildiği gibi sabetaycı hareket Yahudiliğe karşı değildir. Sadece Yahudiliğin yapısı onu farklı kılmıştır.

Sabetaycı Yahudilik'te birtakım ayinler ve dualar bulunmaktadır. Bunların inançlarına göre bir zaman dilimi vardır ki, bu vakitte insanın dua ile Allah'a yakın olması mümkündür. Bu zaman dilimi gece yarısı ile güneşin doğuşu arasında kalan zamandır. Onlar bu vakte "Hazreti Yusuf Sabahı" adını vermektedirler. Tamamen ruhun sınıflandırılmasına dayanan klasik mistik metotlar esas alınmaktaydı. Dualar Sabetay Sevi için yazılmış dua ve ilahilerle süslenmişti. Bu durumda sabetaycı cemaatin bölünmesi sonrasında yahudi mistisizminin kurallarında farklılıklar olması muhakkak idi.

Yakubiler dinî inanış ve prensiplerden en çok uzaklaşan bir cemaat durumunda idi. Kapancılar mesihe en çok inanan ve ona en çok bağlanan bir cemaat idi. Karakaşlar ise dinden uzaklaşmaları yüzünden Yahudilik'ten çıkarılmışlardı. Bunlara "onyollu" denmesinin sebebi de bu idi. Karakaşlarda duanın esası, dualarla "Osman Baba"ya yönelmek idi. Sabetay ise sadece sembol durumunda idi."

Yazar, Sabetay'a olan inancının güçlü olduğunu ve hiçbir kimsenin onun ulaştığı yere ulaşamadığını destekleyerek şöyle diyor: "Durum böyle olunca Nathan'ın, Yakub Qerido'nun ve Baruhya Russo'nun; bunların hepsinin, Sevi'nin ruh seviyesine ve yetkinlik derecesine ulaşamadığına inanmamız gerekiyor. Bilakis onlar, Sabetay'ın huzurunda hareketin prensiplerini öğrenen öğrenciler durumundadırlar. Nathan'ın bu dönemde yazdığı mektuplar dikkatle incelenirse görülecektir ki o, sadece mesihî dönemi açıklama çabası içerisindedir. Bugün Avrupa'da bulunan kutsal emanetleri bir yana bırakırsak, Sabetaycılığa ait belgeler ve mektuplar Türk ailelerin elinde bulunmaktadır. Tabiidir ki Kabala konusunu ele almak herkesin işi değildir. Zira bu konu, gazete sayfasında veya bir gazetenin sütununda haftada

bir kere öğretilecek bir konu değildir."

Yazar Zorlu, ***Sabetaycı Eğitim Kurumları*** adlı makalesinde şunları söylemektedir: "Bir süreden beri ***Tiryaki*** dergisinin yazı ailesi ve en başta onun değerli editörü dostum Moşe Grosman, belki bugüne kadar hiç görülmemiş bir cesaret ve musevi toplumunun en önemli bir problemi hakkında benim tüm yazdıklarıma hak vermiştir. Sabetaycılar bu yüzyılın başlarında öğretim kurumlarında ıslahat/reform hareketleri gerçekleştirmişlerdir. Bu reformlar şimdi Türkiye yahudileri arasında mevcuttur.

Sabetaycı cemaatin bazı idarecileri, yaptıkları hataların sonuçlarını göremeyecek derecede cahildir. -Ben bu idarecilerin bazılarının sabetaycı okullardan mezun olmalarından hoşnut değilim. Demek ki bunlar bizim okullarımızın sadece kötü yönlerini örnek almışlar.

Eğitim bir milletin nesiller boyunca yaşamasını sağlayan, geçmişe ait değerleri gelecekte yaşatacak olan en önemli faktördür. Büyük bir toplumun oluşmasının ilk çekirdeği eğitimdir. Bu itibarla, çocukların aile dışında sosyalleştiği mekan okuldur. Garip bir şeydir ki, her otoriter sistem, eğitimi bir tehlike olarak görmüş ve üzerine gitmiştir. Halbuki eğitim, her çağda ve dönemde olmazsa olmaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı toplumunda ve siyasi hayatında yaşanan gelişmeler, devlet içindeki unsurların kendi kaderlerini tayin etme arzularının yolunu açmıştı. Ancak o yıllara kadar modern bilimlerin okullar yerine, öğretici olma yetki ve görevinin babadan oğula geçtiği, dinî bilgilerin öğretildiği bir sistemin varlığı sözkonusu idi. Modern bilimleri öğreten okulların oluşturulması zaruri idi. Bunun yanında, devlette var olan örf ve adetlerde özgürlük çağrısı yapan toplulukların bir okulu olmadığı için kültürünü ortaya koyamıyorlardı. Ortaçağdan sonra Avrupa'da batılı bir kavram kazanan bilim, toplumların gelişmesini gerçekleştiren birtakım faydalar sağlamıştır. Bunu gözönüne aldığımızda faydaların ne olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde yeni okulların kurul-

ması gecikmişse de, bazı eğitim kurumlarının oluşması eğitim konusunun öneminin bir göstergesidir. Bilindiği üzere İttihat Terakki yeni eğitim kurumlarından doğmuştur.

Tabii olarak bu sıralarda giderek dinî otoritesini kaybeden sabetaycı topluluklar da eğitimin önemini kavramışlar ve bu konuda birtakım çabalar içerisine girmişlerdir. Bu çabaların en önemlisi dönme asıllı mistik din adamı ve bilgin olan Şemsi Efendi'nin gösterdiği çabadır. Şemsi Efendi fikirlerini sabetaycı topluluklara sokmak için çalışmalar yaptı. Bu çalışmalar bir hayli taraftar topladı ve zengin sabetaycı ailelerin de yardımıyla Selanik'te ilk sabetaycı okulu açmaya muvaffak oldu. Bu okul sabetaycıların devamlı kullandığı dil olan Yunancayı değiştirmek istiyordu. Cemaatin bütün üyeleri Türkçe konuşamaz durumdaydı. Bu sebeple cemaat kendi içine kapanık bir hayat yaşamaktaydı. Ne yazık ki bu durum istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına yol açmıştı. Hareketin ilk yıllarında, özellikle Avrupa'daki yahudi topluluklarla kurulan ilişkiler sonucunda, sürekli bilgi ve yenilik akışı sağlanmaktaydı. Ama inançların gerekli kıldığı gizlilik bir müddet sonra giderek içe kapanarak dış dünya ile ilişkilerini kesmelerine sebep olmuştu. Sonuçta karakterini tamamen kaybetmiş bir topluluk ortaya çıkmıştı. Bu sebeple hiç vakit kaybetmeden tedbir alınmalıydı. İşte Şemsi Efendi böyle bir anda ortaya çıktı. Aldığı batılı eğitimin de etkisiyle, Selanik'te ilk kurduğu okul büyük başarı gerçekleştirdi ve meşhur oldu."

Yazar, Mustafa Kemal Atatürk'den de söz ediyor, onun Şemsi Efendi'nin okulunda gördüğü eğitimden ve bu eğitimin onun üzerindeki etkisinden bahsediyor ve diyor ki; "Atatürk, Şemsi Efendi'nin okulunda bir dönem okudu. Aslında bu okulda ancak sabetaycı olanlar okuyabiliyordu. Atatürk bu okulda öğrendiği batılı kavramlardan ilerideki hayatında etkilenmiştir. Şemsi Efendi başlangıçta bir hamle yaparak, sabetaycı cemaatin içerisine eğitim çalışmalarını sokmayı ve sorumluluk mevkiinde ve söz sahibi bir nesil yetiştirmeyi hedefliyordu. Kapancılar grubu, okulun kuruluşu için maddi bakımdan yardımcı olmayı va-

at etmişti. Fakat aralarında çıkan anlaşmazlık yüzünden bu yardımı yapamadılar. Bunun üzerine Şemsi Efendi, yardımlarını sağlamak üzere Karakaşlara yöneldi. Bunun sonucunda Fevziye Mektepleri meydana geldi. Karakaşlar, Şemsi Efendi'yi takdir ederler ve ona saygı gösterirlerdi.

1917 yılında meydana gelen Selanik yangını sabetaycılar için bir felaket oldu. Bu yangında sabetaycılar için kutsal sayılan emanetler, pek çok kitap ve belge yanıp yok oldu. 1924 yılında Mustafa Kemal Atatürk dönemiyle birlikte sabetaycılar için yeni bir devir başlamış oldu. Atatürk, sabetaycı eğitim kurumlarında eğitim için yeni unsurların oluşma yolunu açtı.

Karakaşlar, Fevziye Mekteplerinin cemaat bireyleri için gerçekleştirdiği rolün öneminin bilincine vardıkları için eğitim konusuna oldukça önem verdiler. Fakat bir süre sonra maddiyatçılık her iki cemaatte de etkili oldu ve vakıflaştırılan, kültür hazineleri durumunda olan ve yeni bir nesil meydana getirme gücündeki bu kurumları ticari bir meta haline getirdi. Dolayısıyla Terakki ve Fevziye Okulları kuruluşlarının gerçek hedefini temsil etmesi mümkün olmayan, ticari bir kazanç kapısı haline geldiler. Bunların sonucu olarak sabetaycı eğitim kurumlarında lise düzeyindeki yahudi okullarında kötü ve zaaf noktalarıyla dolu olan eğitim çökmüş durumdadır. Kısa bir zaman içerisinde bu sonuçlar meyvelerini verecek, sabetaycı eğitimin vahim ve üzücü durumu görülecektir."

Zorlu ***Gizli Bir Cemaat: Türkiye Sabetaycıları*** adlı makalesinde cemaat içinde uyulan gizlilik sisteminden söz ederek şunları söylemekte, makalesine şu sorularla başlamaktadır: "Biz kimiz? Nereliyiz? Kendimizi yerli mi, yoksa yabancı mı hissediyoruz? Belki bu sorulara en zor cevap verebilecek olan kişiler sabetaycılardır.

Sunduğumuz bu makalenin konusu, aramızda din, dil ve adet farkı görülmeksizin yaşamakta olan sabetaycıların meydana getirdiği sırlı bir cemaatin yapısıdır.

Yahudilik dini beşbin yıllık[167] tarihî bir süreçte birbirinden farklı iki düşünce şeklinde yayılmıştır. Bunlardan biri Tevrat-Talmud ekolü,[168] diğeri Tevrat-Kabala ekolüdür.[169] Bunlardan ikincisi, birincisinden daha fazla özgürlük yanlısıdır.

Yahudi toplumu, mistik bir özelliğe sahip oluşlarından faydalanma yoluna gitmenin yararlı olacağını görmüştür. Bu özellik, kendileri hakkında araştırma yapılması hususunda büyük etki yapacaktır. Bunun bir sebebi de yaşadıkları her yerde baskı ve işkenceye maruz kalmış olmalarıdır. Sırlarla dolu bir ortamda olmanın, uğradıkları baskı ve işkencenin doğurduğu olumsuzlukları ortadan kaldıracağını gördüler. 17. yüzyılda yahudi dininden olan topluluklar, hemen hemen yaşadıkları dünyanın her yerinde birtakım tehlikelerle karşılaştılar. Bazı yerlerde toplu ölümler, hatta tamamen yok alma tehlikesi ile yüz yüze geldiler. Bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak olan kurtarıcı mesih fikrinin doğmasının sebebi budur.[170] Bu inancın esaslarını ortaya koyan İzak Luria'dır. Luria bu esasları öğrencilerine öğretmiş ve şunları söylemiştir: "Beklenen mesih gelecek ve yahudilerin yaşadığı acıları sona erdirecektir." İzak Luria'nın ölümünden yıllar sonra yahudiler büyük katliamlar yaşadılar. Bunların pek çoğu Rusya, Polonya ve Ukrayna'da özellikle Kazak köylerinde yaşandı. Bu durumda yahudilerin acılarını sona erdirecek ve onları kutsal ilahi ışığa kavuşturacak kurtarıcının gelmesi bir zorunluluk halini almıştı."

167 Yahudi inancına göre Allah, dünyayı beş bin küsür yıl önce yaratmıştır. Yahudiler, tarihlerinin beş bin yıl öncesine dayandığına inanırlar ve kendilerine özgü bir takvim kullanırlar. (Zorlu)

168 Tevrat ve Talmud, ortodoks yahudilere göre kitab-ı mukaddesin esaslarını ve prensiplerini oluşturan bir sistemi anlatan kitaptır. Hahamlar bu kitabın yorumlamasını ve açıklamasını yaptılar. Bu kitapta yasaklar, uyulacak kurallar ve günlük yaşantıya ait bilgiler vardır. (Zorlu)

169 Kabala bir teoridir ki, ona inananlarca bu teori, yahudi mistisizminin esaslarını oluşturur. Kabalistlerin inancına göre teori İspanya döneminden önce ortaya çıkmıştır. (Zorlu)

170 Mesih fikri Yahudiliğin temel prensiplerindendir. Şu kadar ki Tanah kitabında bu konuda bir açıklama yoktur. Fakat İşaya ve Yeremya bu konuda bazı ifadeler kullanmışlar, Kabala ise bunu açıklamıştır. (Zorlu)

Yazar, kendisinin de bireylerinden biri olduğu sabetaycı cemaat hakkında yazdıkları yüzünden karşılaştığı zorlukları ***Bir Provakatörün Yayımlanmayan Cevabı*** adlı makalesinde şöyle anlatıyor: "Her şey, sabahın ilk saatlerinde değerli dostum araştırmacı yazar Rifat Bali'den gelen bir telefonla başladı. Onun acele ile anlattıklarından ilk anladığım, sabetaycılık alanındaki çalışmalarım ve araştırmalarım hakkında felaket denebilecek bir yazının ***Yeni Yüzyıl*** gazetesinde yayımlandığıydı. İlk anda bu durum benim için bir mana ifade etmemişti. 1992 yılından beri sabetaycılıkla ilgili çalışmalarımı her yayımlayışım devamlı olumsuz tepkiler çekiyordu. Tabiatıyla pek çok kimse çalışmalarıma karşı çıkıyordu. Son olayın ilginç tarafı, çalışmama karşı olan makalenin yayımlandığı gazete, sabetaycı kökenli bir ailenin gazetesiydi. Ayrıca kısa bir süre önce sabetaycılık konusunda hazırladığım bir makalenin bu gazetede yayımlanması engellenmişti. Öğleye doğru gazeteyi okudum ve dehşete kapıldım. İlk andaki düşünce ve değerlendirmelerimin hatalı olduğunu anladım. Makalenin ilk satırlarında ismimi görünce hayretler içerisinde kaldım. Gerçek dışı şeylere hedef oluyordum. Dini araştırmalarla ilgilenen ve dinî eğitim almış olan bir yazara yakışmayan ifadelerle karşılaştım. Türkiye için problem olan ve Türkiye'ye zarar veren kimse durumuna gelmiştim. Makaledeki yazı o kadar başarılı ifadelerle yazılmıştı ki, buna cevap verebileceğimden emin değildim. Hemen kağıt kaleme sarılmadım. İlk yaptığım şey, müdürüme boş bir istifa mektubu vermek oldu. Çünkü biliyordum, hala da biliyorum ki heyecan ve duygu yüklü insanların yaşamakta olduğu bir toplumda yaşıyordum. Bu toplumda insanlar genellikle böyle iftira dolu ve acımasız hareketlerle, kendisine savunma fırsatı vermeden cezalandırılmaktaydı. Bitmez tükenmez bir sabır içindeki bekleyişten sonra akşam vakti gelince birkaç tane gazete satın alarak eve geldim. Gazetelerin yetkililerini aradım. Daha önce adını hiç duymadığım bir yayın yönetmeni çıktı karşıma. Kendisine durumu anlatmam yarım saatimi aldı. Yönetici ısrarla bana ancak mahkeme kararıyla bir cevap hakkı verilebileceğini anlattı. Bana gelecek bir za-

rarı önlemek ve kendimi temize çıkaracak bir yazı yazmaya karar verdim. Fakat bunun da yayımlanmayacağını hissettiğimden, bu yazı hakkında sabetaycı kökenli yazarlara birer elektronik posta mesajı gönderdim. Artık bir parça rahatlamıştım. Bu yazara çalışmalarımın ağırlığına yaraşır ve gerçekleri dile getiren bir cevap yazmalıydım. Bu cevabın hiçbir yerde yayımlanmayacağını bilerek de olsa.

10 Şubat tarihli "Yeni Yüzyıl" gazetesi yazdığım yazıyı yayımladı. Fakat yazıyı oldukça kısaltmışlardı.

Sabetaycılık veya dönmelik gerek yahudi tarihinde, gerekse Osmanlı tarihinde talihsiz ve kötü olarak ele alınmış bir konudur.[171] Ne yazık ki araştırmacılarımızın ve yazarlarımızın büyük bir grubu, kendilerini sabetaycılık konusunun önünde bulduklarında iki şeyden birini yapıyorlar: Ya görmezden gelirler veya konuyu kapalı ifadelerle anlatırlar. Sabetaycılık, 17. yüzyılda kendisinin beklenen mesih olduğunu iddia eden Sabetay Sevi'nin fikirleriyle oluşmuş, bu fikirler büyük revaç bulmuş ve dinî alanda büyük çapta etkili olmuş bir harekettir. Sabetay Sevi bir haham olduğu için, gerek yahudi dininde, gerekse yahudi mistisizminde büyük etkisi olan Kabala kitabını iyi bilen bir kimse idi. Tevrat ve Talmud hayatları boyunca yahudilerin ana kitabı olmuştur. Kabala'daki veya yahudi mistisizmindeki fikirler Tevrat-Talmud kaynağından ayrıldığı için dinî çevrelerde tartışmalar doğurmuştur. Hatta şu anda İsrail'de Kabala taraftarları, katolik din adamları eliyle cezalandırılmaktadır ve Kabala, Tevrat, Talmud gibi ana kaynakların okunmasından sonra, yardımcı kaynak olarak ele alınmaktadır. Oysa yahudi mistisizmi demek olan Kabala'da yönetime, yöneticilere ve yahudi dinine karşı oluşan bir tepkiyi ortaya konulmuştur.

Yahudi din adamlarının baskısında kalan yahudi bireyi, görüşlerini ve düşüncelerini Kabala'daki prensipler sayesinde değiştirmiş ve bir tür özgürlük kazanmıştır. Sabetay Sevi pek çok

171 Yazar kötü olarak ele alındığını söylediği sabetaycılık hareketinin cemaatini savunuyor. Bu hareket kötü olarak tanıtılmış olsa da onu tanımak ve hedeflerini bilmek gerekiyor. (Dr. Derviş)

yeni dinî kurallar koymak istemiş, bunu gerçekleştirirken, kendisinden önceki hareketlerin aksine yeni bir ideoloji eklemiştir. Bilindiği üzere mesih gelecek, yahudileri Filistin'e sevk edecek, ve orada İsrail devletini kuracaklardır. Bazı din ve düşünce adamları bunu biliyorlardı. Fakat Sabetay, hareketine masonları ilk olarak kazanan kişidir. Bunu gerçekleştirmek için Sevi Osmanlı Devleti'nden destek ve yardım almıştır. Ne var ki Sevi'nin sonu hapse düşmek olmuştur. O bu durumda müslüman olduğunu açıklamak zorunda kaldı. Kendi taraftarları onun dünyaya tekrar gelip yahudileri İsrail'in kurulmasını gerçekleştireceğine inanmaktaydılar. İşte bu sebepten dolayı müslüman olmayı tercih etti. Fakat müritlerinin müslüman olmaları için Sabetay'ın kesin emir verdiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bilinen odur ki Sabetay'ın cemaati daha sonraları müslüman olmuştur. Fakat onlar ***Benzet, benzeme*** prensibine bağlı kalarak gerçek Müslümanlık inancını benimsemeyip Yahudiliğe bağlı kalmaya devam ettiler. Nitekim daha sonra yazmış olduğu ve yok oluşundan evvel Yugoslavya yahudi cemaatine gönderdiği mektubunda ***Kipur Bayramı*** için dua istemesi de bu sebeptendir. Sabetaycılar dış halleriyle müslüman, iç dünyalarında yahudi olarak günlük hayatlarını sürdürdüler. Kendi içlerinde gizli bir dinî hayat yaşıyorlardı. Bu dinî hayat Tanah kitabına ve Kabala'nın prensiplerine uyuyordu.

Sabetaycılar 1924 yılına kadar pek çok merkezde yerleşmişlerdi. Bu merkezlerin en önemlisi Selanik idi. Osmanlı devlet idaresinde oldukça etkiliydiler. 1924 mübadelesi ile İstanbul'a gelindiğinde üç Sabetaycı grup vardı: Yakubiler, Karakaşlar ve Kapancılar. Her bir grubun kendine özgü bir yaşayışı ve dinî kurumları bulunuyordu. Cumhuriyet rejimiyle Türkiye'de bu gruplar ortadan kalktı. Zira bu dönemde sabetaycılar toplumla kaynaşıp asimile oldular. Bu grupların ortadan kalkmış olmasıyla birlikte yine de her üç grupta az sayıda da olsa kendi dinî yapısını koruyan kişiler kalmıştır. Özellikle aydınlar arasında Halide Edib, Şefik Hüsnü ve Sabiha Sertel gibilerini ve film endüstrisinde İpekçi ailesi gibi aileleri görmekteyiz.

Fevziye ve Terakki Mektepleri cemaatin eğitim kuruluşları olarak Türkiye'de en gelişmiş eğitim kurumlarından idi. Sabetaycıların devamlı olarak takip ettikleri prensip yahudilik ve masonluk prensipleri olmuştur. Bundan dolayıdır ki, sabetaycılar Batı kültürünü ve yabancı dilleri en iyi şekilde öğrenmişlerdir. Bununla beraber kökenleri konusunda bir korku duymuşlar, gerçekten sabetaycı olduklarını gizlemişler, hatta bundan utanmışlardır. Sabetaycılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışındaki ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki önemli etkisine karşılık tamamen ihmal edilmiş bir durumdadır.

Altındal'ın 5 Şubat tarihinde Yeni Yüzyıl'da yayımlanan yazısını okuduğumda oldukça ciddi bir problemle karşı karşıya olduğumu anladım. Fakat şundan emin idim ki, bir gün gelecek yazılarımda haklı olduğum ortaya çıkacaktı. Bir gün gelecek üzerinde pek çok araştırma yaptığım konudaki fikirlerimi ve gerçekleri açıklayacaktım. Zira sabetaycılık, araştırılmasında çekinceler bulunan bir konuydu. Özellikle benim araştırmalarım daima engel ile karşılaşmaktaydı.

Altındal'ın yazısı, başından itibaren gerçek dışı ifadelere yer vermekteydi. Evet, ben yaklaşık bir yıl kadar bir süre için İsrail'e gittim. Orada araştırmalarımı ve çalışmalarımı tamamlayacaktım. Orada bazı panellere katılmış; sabetaycılık konusunda yazılar yazmış kişilerle bazı toplantılarda bir araya gelmiştim. Bu toplantıların esas sebebi sabetaycıların yahudi dinine kabulleri konusunda, yahudi tarihine geçecek bir dinî kararın çıkartılmasını sağlamaktı. Çünkü Türkiye'de her zaman iddia edildiği üzere sabetaycılar asla ve asla yahudi cemaatleri tarafından yahudi olarak kabul edilmemektedirler.[172] Özellikle sabetaycıların yahudilerle yaptıkları evliliklerden doğan çocukların dinî gelecekleri

172 Yazar burada sabetaycıların yahudiler tarafından kabul edilmedikleri hususunun Türkiye'de iddia edildiğini söylüyor. O, bu sözüyle kendisiyle çelişkiye düşüyor. Zira daha önceki sayfalarda çeşitli yerlerde, yahudilerin ve hahamların sabetaycıları reddettiklerini, hatta Sabetay'ı kabul etmeyip kanının dökülmesini helal saydıklarını söylemiştir. Sabetaycılar aslında gerçekten yahudidir. Fakat onlar yahudi şeriatına aykırı olarak ona yeni prensipler eklemişlerdir. İşte yahudilerin reddettiği budur. (Dr. Derviş)

açısından önemli bir problem olmaktadır. Sabetaycılar her ne kadar yahudi dininin dışında kalmışlarsa da, yahudi kültürünün ve karakterinin bir parçası olmuşlardır. Bu sebeple 1991 yılından bu yana bu konuda araştırmalarda bulunmaktaydım.

"İsrail'de bu konuda özel araştırmalar yapan bir İngiliz gazeteci ile görüştüm. Konuyla ilgili daha fazla bilgi toplamak için olsa gerek, sabetaycılarla alakalı birtakım garip iddialarda bulunmuştu. Fakat ne yazık ki, sürekli olarak bu yayınları takip edemediğim için yazılan yazılardan haberim olmamıştı. ***Birikim*** dergisinde 1995 Mart'ında yayımlanan ***Türkiye'deki Sabetaycılar*** adlı makalemizden sonra şiddetli baskılara maruz kaldım. Sabetaycılar 1924 tarihinden sonra Türkiye'de asimile olmaya karar vermişlerse de, birtakım karşılıklı ve güçlü baskılarla karşılaşmışlardır. Türkiye'de bulunmalarından dolayı özel bir muameleye tabi tutularak vergi ödemek zorunda kalmışlardır. Bundan sonra da ***dönme*** adıyla bilinir olmuşlardır. Gazeteci ***Abdi İpekçi*** hatıralarında bunun acıklı hikayesini anlatmış, politikacı eski bakan ***İsmail Cem***, ***İpekçi*** soyadını kullanmaktan kaçınmıştır. İpekçi soyadı dönme ailelerden birinin adıdır. Sabetaycılar için en büyük baskı ***Altındal*** gibi konu hakkında yeterli bilgisi olmayan kişiler tarafından yazılan yazılardan kaynaklanmaktadır.

Altındal'ın makalesindeki bilgi eksikliği türünden zayıf noktaların konuşulmasına gelince: Dönme asıllı kişilerin sayısı 100 bine varmaktadır. İsterseniz 1924 yılındaki rakamlara bakalım. Altındal, bu sayının 400 kişi olduğunu iddia etmektedir. Eğer kendisi rakamın böyle olduğundan emin ise bunu kaynaklarla belgelemelidir."

Zorlu, daha sonra makalesinde bir başka noktayı ele alıyor ki bu nokta Altındal'ın sabetaycıların gizli örgüt olduğunu iddia ettiği ***Morit*** ile ilgisi olduğu hususudur.

"Morit örgütü yahudi Türkler tarafından kurulmuştur. Kurucusu, İsrail'de Türkiye Kültür Merkezi'ni de kuran Dr. Gad Nasi'dir. Bunun yanında Dr. Nasi İsrail vatandaşı olup 1991'den

beri devamlı olarak sabetaycılık hakkında yazılar yazmakta ve bu yazılar Türkiye'de okunmaktadır. Benim İsrail/Herzliya'da Dr. Nasi'nin evinde misafir kaldığım söylenmektedir. Burada çok önemli bir şeyi açıklamam gerekiyor ki, Dr. Nasi, sabetaycılık konusundaki araştırmalarımda ve makalelerimi hazırlamamda madden ve manen bana yardım etmiştir. Bundaki tek amacı, önem verdiği bir konunun ortaya konmasıdır.

Sayın Altındal bu konuda delilsiz şeyler yazmaktadır. Onun kimlerle konuştuğunu bilmiyorum. Makalenin bu kısmında Altındal'ın sabetaycılar hakkındaki dinî iddialarına gelelim. Başlangıçta Altındal'ın mesihliğin bir yalan olduğu iddialarına cevap vermek istiyorum. Mesihlik konusu aslında yahudi dininin en kapalı ve gizemli konularından biridir. Tanah kitabında Davud'un mesih olacağı açıklanmışken, daha sonra mesih ve kurtarıcı olacak kimsenin Davud'un soyundan geleceği bildirilmiştir. Fakat Tanah'da bu konuya işaret eden veya açıkça bildiren bir ayet ve ifade bulunmamaktadır. Tabiatıyla İsrail devletinin kurulmasıyla bu iddia güçlenmiştir.

Sayın Altındal'ın Hz. İsa ile ilgili olarak yazdığı kitaba baktığımızda şöyle dediğini görürüz: "Yahudiler İsa'nın sahte mesih olduğuna inanmışlardır." Bu demektir ki yahudiler, İsa'nın veya bir başkasının mesihliği konusunu eşit bir şekilde ele almaktadırlar. Bundan dolayıdır ki, mesih konusunda kabalistik teorilere yer vermeyeceğim. Karakaşların sosyal demokrat olmalarına ve sihire inanmalarına da.

Sabetaycılar uzun süre inançlarını koruyabilmek için çok çaba harcamışlardır. Bu konu bilimsel bir konu olarak ele alınmak yerine, sosyal bir konu olarak ele alınmıştır. Ne Altındal, ne de bir başkası, bu konudaki araştırmalarıma ve çalışmalarıma asla engel olamayacaktır. Hakikatlerin açığa çıktığı bir gün mutlaka gelecektir. Beni rahatsız eden ve üzen bir diğer nokta ise, bir kimsenin bilmediği bir konuda bu kadar kesin ifadeler kullanarak yazı yazmasıdır. Bu tartışmanın, sabetaycılık konusunun ele alınmasına sebep olacağını ümit etmekteyim."

Yazar, bundan sonra ***Bir Türkiyeli Sabetaycı İle Sabetaycı Kişilik ve Sabetaycı Karakter Hakkında Yapılan Mülakat*** adlı makalesinde sabetaycı bir aileden, bu ailenin karşılaştığı problemlerden ve bu problemlerin analizinden söz etmektedir. Bu mülakat/röportaj ayrı bir önem taşımaktadır. Zira burada sabetaycıların sosyal yaşantı yönleri açıklanmaktadır. Zorlu makalesine şöyle başlıyor:

"Sabetaycılık sadece dinî bir hareket midir? Acaba bu hareketin sosyal bir karakteri var mıdır? Sabetaycı kişilikten söz etmek mümkün müdür?

Sabetaycılık ırkçı bir şekil almakla suçlanmış, bu sebeple uzun bir dönem göz ardı edilmiştir. Aşağıdaki metin Türkiye'nin önde gelen ailelerinden birine mensup olan bir işadamı ile karşılıklı konuşma sonucunda yazılmıştır:

- Efendim, bilindiği üzere siz uzun zamandan beri Türkiye'nin geçmişinin aydınlatılması hakkında önemli bir gayret içindesiniz. Pek çok olayın şahidi olarak hatıralarınızı yazıyorsunuz. Ben bu konuların sizin hatıralarınızda var olduğunu biliyorum. Fakat hatıratınızın yayımlanmasının gecikeceğini dikkate alarak size bazı sorular sormak istiyorum. Size göre acaba bir Selanikli kişiliği var mıdır? Böyle bir kişilikten söz edebilir miyiz? Bunun birtakım özellikleri var mıdır?

- Evet, muhakkak. Şimdi bir defa bunların bir özel yaşantısı var, özel bir dinleri var. Tabii bu yaşantı, bu inanç, bu ritüeller yani dinin vecibeleri gizli şeyler; dışarı çıkmasın. Vakıa herkes bunu biliyor, ama her nedense bizimkiler bunları hep gizli tutmak istediler. Çünkü resmen müslüman görüldükleri için, aslında öteki taraf hep gizli kalıyor. Tabii bu gizlilik birtakım kırıklıklar, ruhi sıkışıklıklar, ruhi korkular, şunlar bunlar yarattı ve bunlar yavaş yavaş babadan evlada, anadan evlada geçti. Bence bir karakter ortaya çıktı. İkiyüz, üçyüz sene böyle gide gide, sonunda bir karakter teşekkül etti. Yani bir tarz-ı hareket, bir tarz-ı düşünce teşekkül etti. Zaten karakter dediğimiz budur.

- Peki, size göre bu özellikler nelerdir?

- Şimdi bu özellikler... Kapatır mısınız lütfen?* Sabetaycılar gösterdikleri din ile gerçek dinleri arasında sıkıştıkları için gizliliğe önem vermek zorunda kaldılar. Bu gizliliğin ortaya çıkmaması için onlarda bir korku doğuyor. Aman duyulmasın, aman ortaya çıkmasın, aman anlaşılmasın titizliği içindedirler. Tabii bu gizli kalma ihtiyacı bir korku doğurur. Şimdi ne oluyor? Selanikliler korkak insanlar oluyor. Türkler bu korkaklığı konuşurlar. Şimdi bu korku aynı zamanda temkinli olma ihtiyacını doğurur. Bir kimse temkinli olur, gücü de yeterse bazı şeyleri gizlemek zorunda kalır. Artık gizlenmek bu cemaatin tabiatı olmuştur. Tabii bu sırlar aralarında kalsın diye kendi aralarında evlenmek zorunda kalıyorlar.

- Sizce bu tür evlilikler gizlilikten mi kaynaklanıyor?

- Evet, dışarıdan bir kişi alındığında, dışarıdan gelen kişi bu gizliliği öğrenir. Böylece gizlilik ortadan kalkar, yok olur. Fakat bu tür evlenmelerde zamanla (doğan çocuklarda) fizikî bozulmalar ortaya çıkmaktadır.

- Efendim, Selanikli ailelerde ***anne sistemi*** denilen bir aile tipi var. Siz bunu onaylıyor musunuz?

- Gerçekten bu sistem gariptir. Ben inanıyorum ki bu sistem, onların azınlık olmasından ileri gelen bir korkudan kaynaklanıyor. Anne çocuklarını dış tehlikelerden korumak istemektedir.

- Fakat efendim, bu sistem Ermeni ve Rumlarda da bulunuyor. Onlar da yahudiler gibidir. Onlarda böyle bir sisteme rastlamıyoruz. Fakat bunu yahudilerde görmekteyiz.

- Rumlar ve Ermeniler sabetaycılar gibi korku içerisinde yaşamadılar. Onlar hristiyan idiler. Fakat yahudilerde bu korku oldu. Yahudiler Osmanlı Devleti yönetiminde oldukları kadar başka hiçbir yerde rahat yaşamadılar. Hristiyan ülkelerde yaşayan-

* Bu özellikler konusuna, röportaj banda kaydediliyormuş. Soru sorulan kişi cevap esnasında teybin kapatılmasını istiyor. Arapçaya çeviri sırasında teypten bahsedilmiyor. Detaylı bilgi için bakınız: Ilgaz Zorlu, Evet Ben Selanikliyim, 11. Baskı, 2004, s. 180. (Dr. Özcan)

lar ise zulümlere ve sürgünlere maruz kaldılar. Sir Walter Scott'un bunu çok iyi anlatan bir kitabı vardır. Bu kitabı okurken yahudilerin hristiyanlardan gördüğü eziyetler açıkça ortaya çıkıyor. Bunun içindir ki yahudilerde büyük korku olmuştur. Anneler çocuklarını dış dünyanın tehlikelerinden korumak için elinden sıkı sıkıya tutuyor. Böylece Yahudilikteki anne sistemi doğmuş oluyor. Avrupa'da yaşayan Rum ve Ermeniler işkence görmemişlerdir. Çünkü onlar da hristiyandır.

- Para her zaman güçlü olmak demek midir?

- Tabii. Çünkü onlar işkence ve eziyetle karşılaşınca hayatlarını para vererek kurtarmışlardır. Fakat ellerindeki para alınarak bitince her şey bitmiş oluyor. Artık kurtuluş çaresi de bitiyor. Tabii hayat böyle devam edince kendine özgü bir karakter oluşuyor.

- Efendim, Selanikli kadın mutsuz. Evinde de mutlu değil. Bu benim dikkatimi çekti. Bunun sebebi nedir? Bu mutsuzluk pek çok probleme sebep oluyor.

- Ben bunu hiç düşünmemiştim. Ama gerçekten çoğunun mutsuz olduklarını gördüm. İnanıyorum ki bu özellik, karamsar ve kötümser bir karaktere sahip olmalarından kaynaklanıyor. Mümkündür ki bu da gerçek müslüman olmadıklarının anlaşılmasından, uzun bir süreden beri baskı altında olmalarından ve devamlı bir korku duygusundan ileri gelmektedir.

- Selanikliler genelde iyimser değildirler. Devamlı bir gelecek korkusu içindedirler. Adeta mutlu görünmekten korkarlar. Bunun sebebi nedir?

- Selanikliler genelde kötümserdir. Sürekli gelecekten korkarlar. Onların inancı azınlık karakteri içinde gelişmiştir. Onların mantalitesi korkuya dayanır.

- Peki bu kötümserliği neye bağlıyorsunuz? Oysa kadın evinin yöneticisi ve hakimidir.

- Selanikliler hep ailede erkek egemenmiş gibi görünürler. Çünkü iş ve durum erkeğin elindedir. Eski ailelerde kocanın eğitimi kadından pek çok ileridedir. Fakat bazı ailelerde kadın

erkekten çok otoriterdir, erkek yerine ailede kadın egemendir.

- Bu sadece sizin ailenizde değil ki, bütün ailelerde durum böyledir.

- Evet, gerçek mutluluk budur. Kişi mutlu bir grup içerisinde olursa daha mutlu olur. Eğer mutsuz bir grup içerisinde yaşarsa mutsuz olur. Ben pek çok mutlu kişileri araştırıp onlarla görüştüm. Hep gençlerle birlikte oldum. Her birey hoş şeyler söylesin, sonuçta mutluluk olsun.

- Bu anne egemenliği sisteminde sizce nasıl bir ayırıcı karakter oluşuyor? Çocuklar bu baskı ortamında nasıl yetişiyorlar?

- Tabii böyle bir ortamda yetişen çocuklar hastalıklı çocuklar oluyorlar.

- Selanik'ten gelip Türkiye'de önemli roller oynayan zengin kişiler, şimdi hepsi yok olmuş durumdadır. Bu Selanik efsanesinin bitişi midir? Zat-ı alinizin görüşü nedir?

- Evet bu servetin hepsi bitti yok oldu. Bugün büyük servete sahip Selanikli iki aile kaldı. Çocuklar babalarının yaptığı işleri yapmak zorunda kaldılar. O zaman ne oldu? Şimdi bizim ailemize bakalım: Ben tüccar değilim, hiçbir zaman da olmadım. Ailem bana sürekli ***Para mal-mal para*** düşüncesini hatırlatırdı. Akrabalarımızdan birinin meşhur bir sözü vardı; ***Arabaya binmek kolay, inmek zordur*** derdi. Bu kişi gerçekten çok zengindi. Daima ikinci mevki tramvaya binerek seyahat ederdi. Eğer birinci mevki tren gelirse binmez, ikinci mevki tramvayın gelmesini beklerdi. Kendisinde ***Para çoğalırsa kuvvet de çoğalır*** mantığı vardı. Selanikli ekonomistler devamlı gelecekten korkmuşlardır. Aynı korku yahudilerde de vardır. Güçlülüğün bir göstergesi olarak parayı tutmuşlardır. Sonra duygularını dışarı vurmazlar. Hatta bunlardan birisi öfkelense de kavga etmez, fırtınanın geçmesini bekler. Tabii bütün bunlar sıkıntı yaratır. Her bir şahıs kendisini diğerinden üstün görür. Onlar başkalarından farklıdırlar, hayali endişeleri vardır. Olayları tahayyül edilmeyecek derecede büyütürler. Ben bunu 1938'de yaşadım. İkinci dünya savaşı sırasında bunu gördüm. Annem ve karde-

şimle birlikte trenle Paris'e gitmemiz gerekiyordu. İtalya'ya uğramak zorundaydık. Ben o sıralar 19 yaşındaydım. Savaş patlamak üzereydi. Annem sürekli korkuyordu. Sebebi benim askerlik çağında olmamdı. Anneme göre İtalyanlar Türkiye ile savaşa girerse, beni ya Türkiye askere alır veya İtalyanlar tutuklayabilirlerdi. Fakat bunlardan hiçbiri olmadı, kolaylıkla İtalya'dan geçtik.

- Anne'nin ailedeki rolü nedir?

- Şimdi yukarda söylediğimiz tipte bir anne evde sürekli problem oluşturur. Bu hal üçyüz seneden beri farklı iki dinli olmaktan kaynaklanıyor. (Burada dönmelerin çift kişilikli; şekil itibariyle müslüman, kök itibariyle yahudi olduklarını kastediyor. Çoğunluk bizim zayıf olduğumuzu, devlet memuru olamadığımızı söylüyor. Gerçi bu daha sonra tahakkuk etti ama, bu korku devam ediyor. Yeni Selanikli ailelerde bu korku ortadan kalkmış, bu duygu yok olmuştur. Bunu gerçekleştiren Atatürk'tür. Laikliğin ortaya çıkmasıyla Atatürk Selanikliliği kurtarmış, o kurtarıcı olmuştur. Zira o gizliliği ortadan kaldırmıştır. Bizim en büyük şanssızlığımız ve en büyük problemimiz çifte dinli oluşumuzdur. Her şeyin ayarını bozan budur. Sen nesin? Yahudi misin? Hayır. Müslüman mısın? Hayır. Nesin o zaman? Dinî bir kıyafetten fazla, sosyal bir kıyafet olarak, kimlik problemi olarak sabetaycılık bugün hala devam etmektedir. Ben bugün Sabetay Sevi'nin peygamber olduğuna inanan birinin bulunduğuna inanmıyorum. Burada esas olan dış dünyadır, çocuğun dış dünyadan ayrılmasıdır. Çünkü dış dünyada çocuğa birtakım tehlikeler gelebilir. Bunun sebebi herkesten farklı olmaktır. Çocuk, sürekli devam eden bir baskı altındadır.

- Efendim. Selanik'li karakteri araştırırken çokça dikkatimi çeken bir şey oldu; evlilikler genellikle sabetaycılarda sevgiye dayanmıyor, değil mi?

- Evet. Bu doğrudur. Evlilik kararını veren sadece ailedir. Ama aynı zamanda normal evde bile haremlik-selamlık düzeni vardı.

- Fakat bizde ailede çarşaf giyilmediği iddiaları var. Ne dersiniz?

- Bende bulunan eski resimlerde her iki büyükannemin Selanik'te yaşadıkları dönemde çarşaf giydikleri görülüyor. Lakin 1919 senesinde annemin nikah merasiminde İstanbul'da çekilen fotoğrafında Avrupai bir kıyafet içerisinde başı açık olarak görünmektedir. Bu sebeple, Cumhuriyete kadar Selanikli kadınların kıyafeti kara çarşaf idi. Genel olarak Selanik'te kadın ile erkek ayrı bulunur, meclislerde kadın-erkek karışık olmazdı. Kadın yüzünü yabancılara açıp göstermezdi. Selanikli erkekler tek kadınla evlenirlerdi."

Yukarıda yazar Zorlu ile sabetaycı dönmelerden bir kişi arasında geçen diyalogtan, sabetaycı ailelerdeki sosyal yaşantının şekli ortaya çıkmaktadır. Diyalogdan öğrendiğimize göre ailede egemen olan hava korku, kötümserlik ve yabancı olan herkesten kaçınıp çekinmektir. Bütün bunların sebebi, asıl kimliğin kaybedilip çift kişilik sahibi ve hayatlarının başkaları tarafından her düzeyde reddedilmiş olmasıdır.

Yazar kitabını "Hasta Bir Adamın Mektubu" adlı makalesiyle bitiriyor. Makalede şunları görmekteyiz:

"Bir devlette azınlıktan olan kişiler kendisini savunma ihtiyacı hissediyorsa, bunun anlamı o devlette baskı var demektir. Epeyden beri meşhur yazarların, birtakım insanların yazı yazdığı ***Ekspres*** gazetesinde yazı yazmak aklımdan geçmekteydi. Bunun için bir fırsatın çıkması gerekiyordu.

Türkiye'den kaçan büyük bir grup işadamı, işini kaybedip bir takım kanunsuzluklar yaptıklarını ve bu yüzden kaçtıklarını açıkladılar. Bunun sebebi yahudi olmalarıydı. Bu işadamları yalan söylemekle suçlandılar. Çünkü onlar yahudi olmadıklarını söylediler. Burada açıklığa kavuşturulması gereken bir durum var: İşadamlarına nasıl bir baskı yapıldığının açıklanması gerekiyor.

Burada ayrıca açıklanması gereken birtakım önemli gerçekler var. Şöyle ki: Sabetaycı adı verilen cemaat hala Türkiye'de yaşamaktadır. Bu cemaat, 300 yıl süren dinî inancını düzenleme-

ye tabi tutmuştur. Bu cemaat, dış görünüşe göre müslüman gibi, fakat mistik yahudi prensiplerine göre yaşamıştır. Bu cemaat, Türk toplumunda birtakım kuruluşlar oluşturarak içinde bulunduğu toplumu büyük bir şekilde etkilemiştir. Bu cemaat, Türkiye'ye 1924 nüfus mübadelesi ile gelmiştir. Cemaat gitgide içine kapanık, gizli oluşumunu unutmuş, fakat inançları yüzünden Atatürk ve İnönü zamanlarında baskıya maruz kalmıştır. Gazeteler de bu cemaatin üyesi olduklarından kendilerine saldırılmıştır. Bunlardan biri de kendisinden söz ettiğimiz bu işadamıdır. Bu kimseler bu konuyu gizlemişler, hiçbir zaman bu konuda konuşmamışlardır.

Bugün Türkiye'de aralarında gazeteci, yazar, işadamı gibi farklı gruplarda, farklı çalışma alanlarında başarı gösteren sabetaycı asıllı kişiler vardır ve bunlar aynı zamanda yahudidir. Her ne kadar İsrail devleti ve Türkiye hahambaşılığı bu insanları yahudi olarak tanımamakta ise de; bunlar kök olarak yahudidir ve yahudi kültürünün bir parçasıdır.

1924 senesinden başlayarak sabetaycı kökenli insanlar Türkiye'de baskı görmeye başladılar. Bunun en büyük delili 1942'de uygulanan vergi olayıdır ki, bu uygulamada, bu insanlar Türkiye'de bulunmalarından dolayı müslümanlardan çok vergi ödemişlerdir. Bu baskılar sağcı yazarların kitaplarında da yer almıştır. Ailelerden bazıları terör örgütlerine hedef gösterilmek üzere isimleri zikredilmiştir. İşadamının ailesi uzun yıllar boyunca baskılara maruz kalmıştır.

Bu gazetelerden son bir delil: Gazeteci diyor ki: "Aslını inkar eden haramzadedir." Adı geçen işadamının ailesinin en yaşlı üyesinin ifade ettiği gibi, bu aile (üçyüz sene önce) arı duru yahudi idi. O vakitler bu ailenin kökenini oluşturan kişi İtalya'nın **Alvo** kasabasında yaşayan bir yahudi idi. Bu ailenin bir üyesi **varlık vergisi** dolayısıyla nasıl baskı gördüklerini anlatmıştır.

Şimdi soruyorum: "Devletimiz kaç tane sinagog ve kilisenin yapım ve onarımı için maddi yardım sağlamıştır? Bize ***vatan haini*** diyenler kimdir? Açık olalım. Lakin ne yazık ki Türk dev-

leti din hürriyeti konusunda oldukça objektiftir ama, oldukça geridir. Yalan söylemekle asla bir yere varılamaz."

Yazar burada Türk devletini, bu cemaati reddetmesi sebebiyle geri kalmakla suçluyor. Oysa bu konuda Türkiye'nin duruşu bu münafıkları/iki yüzlüleri reddetmekten ibarettir. Zira onlar devlet içinde bozgunculuk yapmışlar, ikili kişiliklerinin gereği tuttukları münafıklığın yanında hem yahudi şeriatının, hem de kanunların dışında pek çok işler yapmışlardır. Biz onların bir dinî hareket olarak ortaya çıkmış olduklarını inkar etmiyoruz. Şu kadar ki bu hareket dini ve tasavvufu/mistisizmi devletin içine sızmak için aldatıcı bir araç olarak kullanmışlar; sahtekarlık, gösteriş ve dinsizlik gibi metotlara başvurmuşlardır. Bunların ne dini, ne de dayandıkları bir prensibi vardır. Yegane yaptıkları yahudi varlıklarını savunmaktır.

Her ne hal ise, onlar yahudinin ta kendisidir. Yahudinin her yerde ve her zaman vaziyeti budur. Tüm bu noktada bu münafıkların durumuna tanıklık eden şu ayeti kerimeyi burada anmak tam yerinde olacaktır:

"Şüphesiz ki, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, arkalarına dönenleri, şeytan sürüklemiş ve kendilerine ümit vermiştir. Bunun sebebi; onların, Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara "Bazı hususlarda size itaat edeceğiz," demeleridir. Oysa Allah, onların gizlediklerini biliyor." (Muhammed 25-26)

• • •

SONUÇ

Sabetaycı veya ***dönme*** denilen bu cemaat hakkında yapılan çalışmanın amacı; bu cemaatin hedeflerini, kendisi de yahudi-sabetaycı kökenli olup, onları savunan bir kişinin kaleminden ortaya koymaktır. Yazarın kitabındaki metodundan sonuç olarak şu noktaları çıkarmış bulunuyoruz:

• Sabetaycılık veya dönmelik yahudi kökenli dinî bir harekettir. Bu hareket iki kişiliklidir. Bu kişiliklerden birisi, dış görünüşe göre Müslümanlık, diğeri yahudi kökenliliktir. Böylece bu hareketin mensupları birbirinden farklı iki din sahibi olmuşlardır.

• Bu cemaat, birtakım kurumlara, müslüman tasavvuf tarikatlerine yaklaşarak ve tasavvufla bağlantısı olduğu inancını ileri sürerek güçlü bir şekilde etkili olmuştur.

• Dıştan müslüman,.içten yahudi olmak gibi ikili bir karakter sebebiyle ve geleneksel yahudi şeriatında yasak olan birtakım

haramlar işlenebileceği görüşlerinden dolayı yahudiler bu cemaati reddetmiştir.

• Cemaatin gizlilik ve kapalılık özelliklerinin hayatında egemen olmasıyla kimliğini kaybetmesi, bununla beraber bireylerinin Türk isimlerini almış olması yüzünden Türkler de bu cemaati reddetmiştir.

• Bu cemaat Türkiye'nin tanık olduğu iki büyük harekette infaz aracı olarak rol oynamıştır. Bu hareketlerden birisi, Filistin'de yahudiler için milli bir vatan oluşturmayı hedefleyen siyonizm hareketidir. Diğeri, Osmanlı Devlet hayatının akışını etkileyen ve Osmanlı halifelik kurumunun yıkılmasını sonuçlandıran İttihat Terakki hareketidir.

• Bu cemaat, Türk devletini Türk ırkçılığına teşvik etmesinin yanında, devlet idaresinde acayip metotlar kullanılmasında ve devlette Türkçülük yapılmasında rol oynamıştır.

• Bu cemaat, müslüman Türk düşüncesini etkilemiş, Batı taklitçiliğine yönlendirme yapmıştır. Bununla beraber kendilerini dinî bir prensip olarak benimseme gayreti içerisinde, masonluk prensipleri olan özgürlük, kardeşlik ve eşitliği slogan haline getirmiştir.

• Bu cemaat, Türkiye'de politik ve ekonomik olarak otoriteyi ele geçirmeyi ve amaçlarını gerçekleştirmeyi hedefleyerek devlet sistemi içerisinde birtakım görevlere yerleşmişlerdir.

• Bu cemaat, Türk basınını ele geçirmiş, birtakım gazete ve yayınevlerine sahip olmak suretiyle basını kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmiştir.

• Bu cemaatin, sabetaycı (dönme) kökenli bazı üyeleri bazı hassas görevlerde bulunmuş olup, Türkiye'de çeşitli alanlarda aktif olarak bulunan işadamı, gazeteci, yazar ve devlet adamı gibi üyeleri vardır.

• Bu cemaatin, Yahudilik çerçevesi dışına çıktığı için, yahudi şeriatı tarafından tanınmaması, problemi olmuştur. İşte bu kitap ve sabetaycı kökenli araştırmacılar, konuyu sabetaycıların hakiki yahudi olduklarını ispat istikametinde ele almışlardır. Bu

cemaat mensuplarının Müslümanlığa girmeleri ise geçici olup takiyye prensibine uyarak cezalandırılmaktan kaçmak içindir. Onların geçici olarak müslüman olmaları, ait oldukları, kişilik ve kökenlerine ters düşmek demek değildir.

Buraya kadar yaptığımız tespitlerden hareketle şunu söyleyebiliriz:

Dönmeler, Türkiye'de işlerin akışında etkili olmuş bir cemaattir. Amaçlarını gerçekleştirmek üzere merkezini Türkiye'de güçlendirmiştir. Cemaatin oluşumu çeşitli aşamalardan geçmiştir. Hareket, Sabetay Sevi'nin beklenen mesih olduğunu iddia etmesiyle başlamış, kurucusunun ölümünden sonra gelişerek üç gruba ayrılmıştır. Sonuçta Türk toplumu içerisinde Türk isimleri alan cemaat ve ona destek olanlar toplumla kaynaşmıştır. Hâlâ günümüzde birbiriyle çelişki içinde olan iki kişilik taşımaya devam etmektedirler: Dış görünüş itibariyle müslüman, asıl orijin ve kök itibariyle yahudi kimliği. Çift kimlikli oldukları için kökleri olan Yahudilik tarafından da, sahte davrandıkları için müslüman Türk toplumu tarafından da reddedildiklerinden kendi içlerine kapanık bir hayat yaşamışlardır.

KAYNAKLAR*

A- ARAPÇA KAYNAKLAR

1. **Kur'an-ı Kerim.**

2. **Tevrat.**

3. **Abdülaziz Muhammed Şinnâvi**, *ed-Devletu'l-Osmaniye Devletun İslâmiyye Müfterâ aleyhâ,* Mektebetu'l-İncil el Mısrîyye, 4 cilt, Kahire, Tarihsiz.

4. **Abdülvehhâb Mesiri**, *Mevsûatu'l-Mefâhîm ve'l-Mustalahâtu's Mustafa hatu's-Sohyôniyye,* Merkezu'd-Dirâsâti's-Siyasiyye ve'l-istiratajiyyeti Bi'l-Ehrâm, Kahire, 1975.

- *el-Yedü'l-Hafiyye,* Dirâsetü fi'l-hareketi'l-Yehüdiyyeti'l-Heddâmeti's-Sirriyye, Daru'ş-Şurûk, Kahire, 1998.

* Kaynaklar, yazar adlarına göre alfabetik sırayla verilmiş olup Kur'ân-ı Kerim ve Tevrat alfabetik sıranın dışında ve ilk sırada verilmiştir. (Dr. Özcan)

5. **Accac Nüveyhiz**, *Protokolat-i Hukemai's-Sohyân,* Daru'l-İstiklal Li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 1996.

6. **Ahmed Nuri Naimi**, *Eseru'l-Akalliyeti'l-Yahûdiyye F Siyâseti'd-Devleti'l-Osmâniyye Tücâhe Filistin,* Vizâreti't-Ta'limi'l-Âli ve'l-Bahsi'l-İlmî, Riâsetu Câmiati Bağdad, Merkezu'd-Dirâsâti'l-Filistîniyye, Matbaat-i Bağdad, 1982.

- *el-Yehûdu ve'd-Devleti'l-Osmâniye,* Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Dâru'l-Beşer, Ürdün, 1997.

- *Yehudu'd-Dönme,* Dâru'l-Büşrâ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1995.

7. **Ahmed Osman**, *Tarihu'l-Yehûd,* 3. cilt, Mektebetu'ş-Şurûk, Kahire, 1994.

8. **Ahmed Sebusta**, *el-Arab ve'l-Yehûd Fi't-Târih,* el-Arabî li't-Tıbâati ve'n-Neşr-i ve't-Tevzî', 7. basım, Dimeşk, Tarihsiz.

9. **Ahmet Şelebi**, *el-Yehûd,* Mektebetu'n-Nahdati'l-Hadîse, Kahire, 1992.

10. **Cevad Rifat Atilhan**, *Esrâru'l-Masôniyye,* Tercüme: Nureddin Rıza ve Mehmed Emin Kaplı, el-Muhtar'ul İslami, Kahire, 1975.

11. **Ekmeluddin İhsan**, *ed-Devletu'l-Osmaniye ve'l-Hadârah,* Tercüme: Salih Sa'dâvi, Merkezu'l-Ebhâs Li't-Tarih ve'l-Fünûn ve's-Sekafeti'l-İslamiyye, 2 cilt, İstanbul, 1999.

12. **Ernest Ramzor**, *Türkiya'l-Fetât*, Tercüme: Salih Ahmed Ali, Menşûratu Dâr-i Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, 1960.

13. **Hasan Ali Hallak**, *Mevkifu'd-Devleti'l-Osmâniyyeti mine'l-Hareketi's-Sohyâniyye,* 2. Basım, Daru'l-Hüda, Câmiatu Beyrût el-Arabiyye, 1990.

14. **Hasan Zaza**, *el-Fikru'd-D n el-İsrâil Etvâruhü ve Mezahibuhû,* Kısmu'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-Filistîniyye, 1975.

15. **H. S. Armstrong**, *ez-Zi'bu'l-Ağber,* Mustafa Kemal, Dâru'l-Hilâl, Kâhire, 1952.

16. **H. T. Nevres**, *El-İslam Fi'l-Balkân,* Tercüme: Abdulvehhab Allûb, el-Meclisu'l-Ala Lis-Sekâfe, No:49; Kahire, 1993.

17. **Hüdâ Derviş**, *El-Alâkâtu't-Türkiyyetu'l-Yahûdiyye ve Eseruhâ Alâ'l-Bilâdi'l-Arabiyyeti*, 2 cilt, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2002.

- *Alâkâtu Türkiya bi'l-Yehûd ve İsrail, Ma'hedu'd-Dirâsâti vel Bühûsi'l-Asyâviyye,* Camiatu'z-zekâzîk. (Doktora Tezi).

18. **İbrahim Dâkûki**, *Filistin ve's-Sohyôniyye Fi Vesâili'l-i'Lâmi't-Türkiyye,* el-Alâkâtû'l-Arabiyyeti't-Türkiyye, Hıvâr Müstakbelî, Merkezu Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut. 1995.

19. **Michel Nevfel ve Âhârûn**, *el-Arab ve'l-Etrâk Fˆ Alemin müteğayyir,* Merkezu'd-Dirâsâti'l-istiratejiyyeti ve'l-Buhûsi ve't-Tevsîk, Beyrut, 1993.

20. **M. Kemal Öke**, *Sultan Abdülhamid Beyne's-Sohyôniyyeti ve'l-Âlemiyyeti ve'l-Müşkiletu'l-Filistiniyyeh*, Tercüme: İsmail Sâdûk, ez-Zehra Lil'i'lami'l-Arabî, Kahire, 1992.

21. **Muhammed Ali Kutup**, *Yehûdu'd-Dönme Fˆ Türkiya,* ed-Daru'r-Riyâd Li'n-Neşr, 2002, 1997.

22. **Muhammed Harb**, *el-Osmaniyyûn fi't-Târih ve'l-Hadârah,* el-Merkezu'l-Mısrî Li'd-Dirâsâti'l-Osmaniyyeti ve Bühûsu'l-Âlemi't-Türkî vel Balkan, Kahire, 1994.

- *Türkiyâ ve'l-Maslahatu'l-Arabiyye,* Resâilu'n-Nidâ, el-Cedîd, Sayı: 43, Kahire, 1994.

- *Havatıru Âidun Min İstanbul,* el-Va'yu'l-İslamî Fî Türkiya, Cerîdetu'l-Ahrâr, 15/11/1996.

- *Yehûdu'd-Dönme İlâ'l-Ân Yahuccûne ve Yesûmûne ve Yedhulûne'l-Mesacid,* Mecelletü'l-Arabi el-Küveytiyye, Sayı: 255, 1980.

- *Yehûdû'd-Dönme ve Dirâsât İslâmiyye Târihiyye,* Müessesetü'd-Dirâsâti't-Târihiyye, Kuveyt, Tarihsiz.

- *Sultan Abdülhamˆd Sanˆ,* Müzekkirât, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 4. Basım, 1998.

23. **Muhammed İbrahim Zağrut**, *Devru Yehûdu'd-Dönme Fˆ İskâtı'l-Hilâfeti'l-Osmâniyye,* Dâru't-Tevzî-i Ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire, 1991.

24. **Muhammed Nureddin**, *Türkiya Fi'z-Zemeni'l-Mütehavvil,* Dâru'r-Riyâd, er-Riys, Beyrut, 1997.

25. **Mustafa Turan**, *Yahûdu'd-Dönme*, Tercüme: Kemal Hoca, İstanbul, 1997.

26. **Refik Şâkir Netşe**, *Sultan Abdülhamîd Sânî ve Filistîn,* Mektebetu Medüplü, 5. Basım, Kahire, 1990.

27. **Reşîd Rıza**, *el-Menâr*, Kahire, 1990.

28. **Sâbir Tuayme**, *el-Masôniyye Zâlike'l-Âlemü'l-Mechûl,* Dâru'l-Cîyl, Beyrut, 1975.

29. **Salih Zührü'd-Din**, *el-Yehûd Fî Türkiyâ ve Devruhum Fî Kıyami'l-Hılfi't-Türkî el-İsrâili,* ed-Dâru'l-Vataniyye, Li'd-Dirâsâti ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Kefer Nebrah, 1998.

30. **S. Naci**, *el-Müfsidûne fi'l-Ard,* el-Arabî Li'n-Neşr, ve'l-İ'lân, 2. Basım, Dımeşk, 1973.

31. **Zeyn Nureddin**, *Neşvü'l-Kavmiyyeti'l-Arabiyyeti Mea Dırâsetin Târîhiyyetin Fi'l-Alâkâti'l-Arabiyyet'it-Türkiyye,* Dâru'n-Nehâr Li'n-Neşr, Beyrut, 1979.

TÜRKÇE KAYNAKLAR

1. **Abdurrahman Küçük**, *Dönmeler Tarihi*, Ankara, 1992.

2. **Ahmet Harun**, *Biri Mason Biri Dönme*, Akit, 13 Ekim 1999.

3. **Harun Yahya**, *Yahudilik ve Masonluk*, İstanbul, tarihsiz.

4. **Ilgaz Zorlu**, *Evet Ben Selânikliyim Türkiye Sabetaycılığı*, İstanbul, 1998.

5. **İbrahim Temo**, *İttihad ve Terakki Anıları,* Arba Yayınları, İstanbul, tarihsiz.

6. **İsmail Hâmi Danişmend**, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 4 cilt, İstanbul, 1972.

7. **İzzet Nuri Gün ve Yalçın Çeliker**, *Masonluk ve Masonlar*, İstanbul, 1968.

8. **Mossad'ın Etkisi**, *Artı Radikal*, 26 Şubat 1999.

9. **Mustafa Kara**, *Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul, 1980.

10. **Nahid Dinçer**, *Yabancı Özel Okullar*, İstanbul, Tarihsiz.

11. **Necdet Sevinç**, *Ajan Okulları*, İstanbul, 1975.

12. **Ogün Duru**, *Sabetaycıdan Müthiş İddia*, Yeni Şafak, 22 Mayıs 1999.

13. **Peter Alford Andrews**, *Türkiye'de Etnik Gruplar*, Türkçesi: Mustafa Kupusoğlu, İstanbul, 1992.

14. **Selahaddin Galip**, *Türkiye'de Dönmeler ve Dönmelik*, Kıraçlı Yayınları, İstanbul, 1977.